

בני
היכלא
מקבץ תורני
ללומדי ה"סולם"

פניני זוהר
ע"פ הסולם לפסח

גליון 10
פסח תשע"ז

גליון מס' 10

יו"ל ניסן תשע"ו

ע"י חכון "עטרת שלמה" אטלג

בנשיאות כ"ק עט"ר חרון אדמו"ר שליט"א

ביהמ"ד המרכזי: אבן עזרא 4 בני ברק

ליקוט ועריכה:

הרה"ח רבי יהודה ליב אטלג שליט"א

בן כ"ק חרון אדמו"ר שליט"א

הקובץ הוכן ונערך בהשתתפות החתן משה יצחק טייטלבוים נ"ו

תודת החכון נתונה לו על עזרתו המרובה, שכרו מטלם בכפליים

הקובץ היה למראה עיני כ"ק מרן האדמו"ר שליט"א

אשר שיבחה וקילס את הקובץ מאוד, ואף הוסיף עליו הארות כהנה וכהנה

כפי אשר עיני הקורא תחזינה מישרים.

והוסיף ברכת קדשו לכל לומדי הקובץ ולכל אנ"ש די בכל אתר ואתר, לחג פסח כשר

ושמה, מתוך דיצה והרות, השפעות טובות והרחבת הדעת ברוחניות ובגשמיות,

ונזכה לבנין ביהמ"ק במהרה ולאכול מן הזבחים ומן הפסחים,

וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

כתובת אימייל להערות ותגובות, ולקבלת קבצים ומאמרים נוספים:

Office2@ateretshlomo.com

תוכן העניינים

- פניני זוהר עם פירוש הסולם לפסח ----- עמ' א
- מאמר חירות בארבעה בנים ----- עמ' סה
- אמרות בעל הסולם ----- עמ' סט

כותרות פניני זוהר

- כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (תזריע קפו-קפז)
- משכו וקחו מהארת ימי ניסן לכל השנה (פנחס, סולם אות תשו, ז"ח יתרו שו)
- חודש האביב וחודש תשרי (תצוה, סולם אות קכב)
- בניסן נגאלו ובו עתידים להיגאל (משפטים, סולם אות תעז)
- [דא"ח] יציאת בני אפרים ממצרים קודם הזמן (ויחי, סולם אות תצב)
- ד' גאולות וח' פעמים אמת בברכת גאל ישראל (ויקהל, סולם אות תלב-תלד)
- עליה לרגל וראיית פני האדון ה' (בא, סולם אות קכו)
- זהירות ושמירת כלי ומאכלי פסח (רע"מ כי תצא, סולם אות קלד)
- ביעור חמץ יצר הרע (בא, סולם אות קעח).
- ביעור חמץ הקלי' בשריפה, ודין התבואה (ויחי, שנג, צו, סולם אות כד)
- ביאור היתר חמץ כל השנה (זוהר בא, סולם אות קסז-קסח)
- רפואת מצה "אסוותא" לחמץ כל השנה (תצוה, סולם אות עג-עה)
- שמירת מצה כשמירת המזוזה (פנחס, סולם אות תשלב)
- ליל הסדר מסוגל לנסים ישועות וברכות (בא, סולם אות קיד-קטו)
- ליל יציאת מצרים האיר כבימי תמוז (בא, סולם אות קכה, קכח-קכט)
- אוצרות טללים וברכת ויתן לך (יתרו, סולם אות שלח)
- לא יחרץ כלב לשונו (בשלח, סולם אות תמא)

קריעת ים סוף (ויקהל עז)

שירת הים (תרומה, סולם אות צח)

שלוש מצות ולחם עוני בלא מלח (תיקו"ז תיקון סט)

זרוע וביצה בקערת הסדר (תולדות קכ-קכט)

מה נשתנה (תיקו"ז חדש, דפו"י קיב אמצע טור ד')

ארבע כוסות (אמור, סולם אות קלה-קלו)

סיפור יציאת מצרים בשמחה (בא, סולם אות קעט-קפ)

[דא"ח] ולא יכלו להתמהמה (שמות סולם אות נ- נב)

כוונת אכילת מרור ע"פ הזוהר (בא, סולם אות קצד)

הלל שלם בליל הסדר (אמור, סולם אות קלט, קמד)

אמירת הלל בניגון יפה (פנחס, סולם אות קצא-קצב)

עשרת המכות כנגד י' הספירות (וארא, סולם אות קמג).

מכת דם בגוון הדין (וארא, סולם אות קלא-קלב)

מכת דם כמכת חרב (וארא, סולם אות קלה-קלו)

מכת קולות הצפרדעים (וארא, סולם אות קנ-קנב, קסב)

מכת צפרדעים בגוף המצרים (וארא, סולם אות קנג, ואות קסג)

מכת כנים (וארא, סולם אות קעא, קעד)

מכת ערוב בערוב מדרגות העליונות (וארא, סולם אות קסח-קע)

ביד חזקה זו הַדָּבָר (וארא, סולם אות קצא)

מכת ארבה במדה כנגד מדה (ז"ח בלק, סולם אות כז)

מכת חושך עונש על ביטול אור חכמת התורה (ויקהל, סולם אות עה)

ויהי בחצי הלילה (בא, סולם אות קיד-קטו)

אפיקומן (תרומה, סולם אות תקפח)

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (תזריע, סולם אות קפה-קפז)

זוהר: (קפה): ת"ח, עשר זמנין פקידת שרה למלאכא, למחאה לפרעה. ובעשר מכתשין אלקי. סימנא עבדת שרה לבנהא בתראה במצרים. (קפו): ר' אבא פתח "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז טו). זמין קב"ה לאחזאה פורקנא לבנוי, כאינון יומין דשלח קב"ה לאפקא לישראל, ואחזי אינון מכתשין במצראי, ואלקי לון בגיניהון דישראל. תא חזי, מה בין פורקנא דא, לפורקנא דמצרים. פורקנא דמצרים הוה בחד מלכא, ובמלכו חדא. הכא, בכל מלכין דעלמא, וכדין יתייקר קב"ה בכל עלמא, וינדעון כלא שולטנו דקב"ה, וכלהו ילקון במכתשין עלאין, על חד תרין, בגין דיסרבון כלהו בישראל. (קפז): וכדין יתגלי שולטניה דקב"ה, דכתיב "והיה ה' למלך על כל הארץ" (זכריה יד ט). וכדין כלהו יתנדבון בהו בישראל לקב"ה, הה"ד, "והביאו את כל אחיכם" וגו' (ישעיה טו כ). כדין קיימין אבהן בחזוה, למחמי פורקנא דבנייהו כמלקדמין. הה"ד, "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". אכ"ר.

הסולם

(קפה): בוא וראה. עשר פעמים צייתה שרה את המלאך להכות את פרעה. ובעשר מכות הוכה. כי סימן עשתה שרה אל בניה אחריה למצרים. דהיינו שיוכו המצרים בעשר מכות, עד שיגאלו מידיהם. (קפו): ר' אבא פתח, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. עתיד הקב"ה להראות גאולה לבנוי, כאלו הימים ששלח הקב"ה להוציא ישראל ממצרים. והראה אלו המכות במצרים והכה אותם בשביל ישראל. בוא וראה, מה בין גאולה זו שבסוף הימים, לבין גאולת מצרים. גאולת מצרים היתה במלך אחד, ובמלכות אחת, וכאן בכל המלכים שבעולם. ואז יתכבד הקב"ה בכל העולם, וידעו הכל ממשלתו של הקב"ה, וכולם יוכו במכות עליונות, על אחת פעמיים, משום שימאנו כולם לשחרר את ישראל. (קפז): ואז תתגלה ממשלתו של הקב"ה, שכתוב, והיה ה' למלך על כל הארץ. ואז יתנדבו האומות בישראל להביאם להקב"ה. ז"ש, והביאו את כל אחיכם. אז יעמדו האבות לתחיה בשמחה לראות גאולת בניהם כבתחילה. ז"ש, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. (תזריע, סולם אות קפה-קפז, מאמר אמרי נא אחותי את, דפו"י ח"ג דף נב ע"א).

-----בני היכלא-----

לפרעה וכו', עכת"ד. היינו, עשרת המכות בג' שלבים: א; הכאת פרעה בסבת שרה אמנו. ב; עשרת המכות ביציאת מצרים. ג; מכות העמים וכל המלכויות, ביציאת בני ישראל לגאולה העתידה. שלכאורה משמעות דברי זוהר בזה היא, בבחינת שורש וענף. שכל מה שיש בענף כבר קדם לו בבחינת שורש. בזה יובן שאומר כימי צאתך וגו'. לרמז על שורש הגאולות ביציאת מצרים, שכפי ששני שלבים נתקיימו, כן יתקיים גם השלב השלישי, ולא זו בלבד אלא שהם במכפלות. שאצל שרה הוכה רק פרעה וביתו. במצרים הוכה המלך וכל עמו, ולעת"ל כל המלכויות.

חסידות: גאולת מצרים הכנה לכל הגאולות: בספה"ק **שפת אמת** (ויקרא-פסח שנת תרמ"ב), כתב וזה לשונו: כל ימי חיך להביא לימות המשיח. דכתיב "כימי צאתך

גאולת מצרים שורש לכל הגאולות: תמצית דברי הזוהר (תזריע קפה-קפז), שגאולת מצרים היא שורש כל הגאולות, כמ"ש על הגאולה העתידה כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. אלא שההבדל בינם הוא, שגאולה העתידה תהיה בכל המלכים שבעולם [ולא כגאולה ההיא שהיתה כנגד מלכות מצרים בלבד]. ועוד, שהמכות הגדולות שיהיו אז יהיו גדולות פעמיים ממכות מצרים וכו'. אלא שיש להתבונן בדברי זוהר הנ"ל (תזריע אות קפה), שמזכיר את שורש עשרת מכות מצרים במכות שצוותה שרה אמנו למלאך להכות את פרעה. שלכאורה יש להבין טעם הזכרה זו. אלא שבזוהר לך לך (סולם אות קיז), מפורש יותר, שסבת לקיחת שרה לפרעה היתה כדי שיוכה על ידי המלאך בצווייה, שהכאה זו גרמה הכאה נוספת לאחר מכן. שהם עשרת מכות מצרים וכו', יעו"ש שלומד כעין גז"ש נגעים גדולים, משרה

ישראל, משום שעתידי לעשות להם כן, שנאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". **בשלח** (סולם אות קצב, מאמר וירא ישראל את היד הגדולה): אבני הברד שהיו יורדים על מצרים ונתעכבו על ידי משה, עשו אח"כ נקמה בימי יהושע, ולעתידי לבא עתידי לירד על אדום ובנותיה א"ר יוסי ז"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. **בשלח** (סולם אות רט, מאמר אז ישיר משה): לא נאמר אראך נפלאות אלא אראנו. שמשו רבינו שראה את כל הנפלאות בתחילה יראה אותם בשנית לעת"ל בתחיה"מ, כנאמר אז ישיר משה. לשון עתיד. **משפטים** (סולם אות תעז): בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, לקיים מ"ש כימי צאתך מארץ מצרים וגו'. **תזריע** (סולם אות קפה-קפז, וכן איתא בז"ח לך לך קה-קו): ר' אבא פתח, עתיד הקב"ה להראות גאולה לבניו כאלו הימים שהוציאם ממצרים כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. מה בין גאולה זו שבסוף הימים לבין גאולת מצרים. גאולת מצרים היתה במלך אחד ובמלכות אחת וכאן בכל המלכים שבעולם וכו', וידעו הכל ממשלתו של הקב"ה וכולם יוכו במכות עליונות וכו'. **שלח לך** (סולם אות שמח): כימי צאתך וגו'. **רע"מ כי תצא** (סולם אות יח): כימי צאתך וגו', קריעת ים סוף ל"ב קרעים בחשבון ו"ו, ובזכות האות א' שבמילוי וא"ו הרומזת על הארת הבינה, נעשה הים ליבשה, ובה טבעו מצרים שאינם מאמינים בוא"ו שהוא ז"א שבגימט' אחד, כן יהיה לעתיד לבא שנאמר "מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם" (ישעיה סג יב), שהוא בקיעת מים של תורה וכו'. **רע"מ כי תצא** (סולם אות נו): בגאולה האחרונה יצטרפו לגילוי נשמת משה, ב' משיחין, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד שהם כנגד ב' כנפי יונה וכו'. **זוהר חדש כי תבא** (סולם אות טו-טז, מאמר הבטחות ונחמות שבקלות דמשנה תורה): שכתוב בתוכחה "והשיבך ה' מצרים באניות", שהוא הבטחה לשוב ולעשות נסים ואותות שעשה הקב"ה במצרים וכו', כש"א כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

מארץ מצרים אראנו נפלאות". וקשה הא ביום א' ושעה אחת יצאו. אכן ימי הם הארות. והנה בכל דור ודור מתפשט יותר הארות מיצ"מ וכשיהיו נשלמים כל ההארות יהי' מזה גאולה העתידה. כדאיתא שיציאת מצרים הי' הכנה לכל הגאולות. וכפי מה שעוסקין ביצ"מ וזוכרין אותו בכל הימים כך יתרבו הנפלאות לעתיד. דיש להאמין שיש יצ"מ בכל עת וכפי הסיפור והעסק ביצ"מ כך מתקיים בפועל ממש כמ"ש בכל דור ודור חייב אדם לראות כו'. ומסיק אותנו גאל עמהם כמ"ש במ"א כבר מזה. וכשיהיו נכללים כל הימים ביום צאתך מארץ מצרים מזה יבואו ימות המשיח. וז"ש למען תזכור כו' כל ימי חיך להביא לימות המשיח והבן: עכ"ל השפ"א.

מסורת הזוהר: שורש גאולה העתידה בגאולת מצרים: הקדמת ספר הזוהר (סולם אות נו, ד"ה וז"ש בשעתא): זה סוד הכתוב "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מכיה ז טו), שלעתידי לבא בזמן גמר התיקון שאז כל אומות העולם תתקבצנה בבת אחת להשמיד את ישראל ח"ו, [לשון הזוהר: בשעתא דיתכנסון כל עממיא על עמא קדישא], אז יתגלה זה ששרו של ים יבלע כל מימיו דבראשית וכו', שיתיבשו המים ובני ישראל יעברו ביבשה. כי במצרים לא היתה אלא התחלת הגאולה שלא היה אלא בים סוף ורק לשעתו אבל בגמר התיקון יבולע המות לנצח. **זוהר בראשית א'** (סולם אות שיא, סוף ד"ה וזה אמרו כאן): כי אז [לעת"ל] יתבטל רוח הטומאה מהארץ, ולא יהיה עוד פחד מאבי"ע דטומאה, וימשיכו הצדיקים אותות ונפלאות כמו שהיה ביציאת מצרים. **שמות** (סולם אות קלב, מאמר ביאת המשיח): בזמן העתיד לבא בקבוץ גלויות ישראל, כל האותות הנסים הגבורות והנפלאות שעשה הקב"ה במצרים, יעשה לישראל כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. **בא** (סולם אות קלב, מאמר ויהי בחצי הלילה): דורש את הפס', "זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו" (ישעיה כה ט), שעל זה מחכים

תורה אור: כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מכיה ז טו). והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא והיה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד (זכריה יד ט). וְהִבְיֵאוּ אֶת כָּל אֲחֵיכֶם מִכָּל הַגּוֹיִם מִנְחָה לַה' פְּסוּסִים וּבִרְכָב וּבַצְבָּיִם וּבַכַּרְפּוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר ה' כִּי אֲשֶׁר יִבְיֵאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּנְחָה בְּכָלִי טָהוֹר בֵּית ה' (ישעיה סו כ).

משכו וקחו מהארת ימי ניסן לכל השנה

(פנחס, סולם אות תשו, ז"ח יתרו שו)

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכּוֹ וקָחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח (בא, שמות יב כא)

זוהר (תשו): ר' אלעזר אמר, ודאי הכי הוא. ותא חזי, "כתיב משכו וקחו לכם צאן" וגו' (בא, שמות יב כא). זוהרמשכו, מאי משכו. כמאן דמשיך מאתר אחרא, לאתר דא. משכו יומין עלאין לגבי יומין תתאין. יומין עלאין אינון שס"ו, כחושבן משכו. יומין תתאין, זמנין דאינון שני"ה, ובזמנא, דאתנהרא סיהרא באשלמותא, סליקו למהוי אינון יומין שס"ה, כחושבן משכו חסר חד. (תשו): משכו יומין עלאין לגבי יומין תתאין, למהוי כלהו כחדא בחבורא חדא. ומאן משיך לון. אינון עשר דלסטר ימינא, דכתיב בעשור. בעשור, בעשרה מבעי ליה, מאי בעשור. אלא ט' אינון לכל סטר וכו'.

הסולם

(תשו): ר' אלעזר אמר, בוא וראה, כתוב, משכו וקחו לכם צאן וגו'. משכו, מהו משכו. ומשיב, שפירושו הוא, כמי שמושך ממקום אחר למקום זה. דהיינו, משכו ימים עליונים, שהם ספירות דז"א, לימים תחתונים, לספירות דמלכות. ימים עליונים דז"א הם שס"ו כחשבון משכו. דהיינו שנה דימות החמה, שהוא ז"א. ימים התחתונים של המלכות, פעמים הם שני"ה ימים בשנה, ובזמן שהלבנה, שהיא המלכות, מאירה במילואה, עולים הימים שלה להיות שס"ה ימים, כשנת החמה שהיא ז"א, שהוא כחשבון משכו, חסר אחד. (תשו): משכו יומין עלאין וכו': משכו ימים עליונים, דז"א, לימים תחתונים דמלכות, שיהיו כולם אחד, בחבור אחד. ומי מושך אותם, היינו אלו העשר, של המלכות כשהיא בצד ימין, דהיינו בחסד. שכתוב בעשור וכו'. (פנחס, סולם אות תשו, מאמר חג הפסח, דפו"י ח"ג דף רמט ע"ב).

-----בני היכלא-----

למדרגות עליונות, נועדו להכנת כלל ישראל למציאות החדשה שאחר יציאת מצרים וביטול כל אלוהי מצרים, וכן לצורך השגת המדרגות הגבוהות הכרוכות בלקיחת הקב"ה אותם להיות עם הנבחר לקבלת התורה, שיש בכל אלו שלמות שבבחינת עולם שנה נפש כדלקמן.

עולם שנה נפש: כלומר, ששינוי עם ישראל מכל העמים הוא בכל ג' הבחינות עולם שנה נפש (הנזכרות בספר יצירה ו א), שהם: מקום, זמן, והאדם עצמו. מקום, היינו יציאתם ממצרים לארץ ישראל. אדם, הוא מעלת איש הישראלי על שאר בחינות המדבר שבעולם. ברם, שינוי הזמן הוא המתחדש כאן. כלומר שיש באפשרות כל אחד מישראל [וכן הוא המחויב] להבין זאת ולחבר את זמן חייו לשורשו בספירות העליונות. שסגולת העושה כן היא לחוס על ביטול זמנו בכל הבלי העולם, ולמלא את תפקיד נשמתו בעוה"ז ביתר שלמות. אלא, שכפי הנראה מן הפסוקים, הזמן המסוגל לכך ביותר הוא ימי תחילת

משכו וקחו: תמצית דברי הזוהר, ביאור ר' אלעזר את הפסוק "משכו וקחו" על חיבור הימים למדרגות עליונות הנקראות בשם ימים עליונים. שחיבור זה הוא כעין חיבור מדרגת מלכות שבבחינת לבנה [כימות שנת הלבנה], למדרגת ימים עליונים שבבחינת ספירת ז"א-תפארת [כעין ימות שנת החמה]. שהמלה משכו מתפרשת מלשון המשכה וחיבור של ימים העליונים לימים שבמדרגות נמוכות יותר דהיינו לימים שלנו. **משמעות הוראת הדברים היא,** שיש להשתדל לחבר את הארת הזמן המסוגל ליציאת לחרות המאיר בחודש ניסן, לכל ימות השנה. שכולם יאירו באור ה' שהוא אור יקרות אמיתי, על ידי זכירת החרות הנמצאת בתורה, הכוללת גם חרות מטיפשוטא (כדאיתא בתיקון ז' (תיקון נו, דפו"י דף צא ע"א). ידויק לשון הפסוקים, שצווי זה של משכו אינו מפורש בדברי הקב"ה למשה, אלא רק בדיבור משה לכלל ישראל. עוד יש להתבונן בזמן המדובר, שהוא תחילת חודש ניסן. היינו שדברי משה בחיבור הימים

הזוהר משכו וקחו לכם. נפש דהיינו אדם, הוא יציאת האדם לחירות מכל שעבודיו למלכי מצרים וליצה"ר. מלבד, שאפשר לומר, ר"ה למלכים, ומאן מלכי רבנן. כדאיתא בגמ' מסכת גיטין (דף סב ע"א), וכן ישראל נקראו בני מלכים (מסכת שבת דף קכח ע"א).

סיכום: עיקר העולה מכל המתבאר עד הנה הוא, שצויו זה של משכו וקחו, שהוא החיבור לימים עליונים, מכון ונאמר לכל אדם ובכל זמן, ולכל אחד כפי מדרגתו ויכולתו. היינו שיש באפשרות לעשות כן, ולהשכיל במעלת כל יום בפני עצמו, כיצד הוא מתחבר לזמן גבוה יותר מזמנם של רוב בני העולם. שכפי התחדשות האורות העליונים בכל המדרגות בכל יום, כן מתחדש העולם בכל יום, וכן יכול כל אחד להתחדש בעצמו, כמ"ש (רש"י, שמות יט ב): בכל יום יהיו דברי תורה בעיניך כחדשים כאילו היום ניתנו, שאין כדוגמת דבר זה אצל שום אומה מאומות העולם.

מסורת הזוהר: כעין דברי הזוהר **פנחס** (אות תשו) הנ"ל, איתא גם **בזוהר חדש יתרו** (אות שו), וזה לשון הסולם: ימים יוצרו, לכלהו יומין עלאין: "ימים יוצרו" (תהלים קל"ט ט"ז), היינו כל הימים העליונים, שהם מדרגות ז"א, שהם כמספר משכו וקחו לכם, שמשכו הוא בגימטרייא שס"ו, שפירושו, משכו ימים העליונים להאיר לימים התחתונים, דהיינו למדרגות של המלכות, כי יש בשנה, שס"ה ימות החמה, עם רביע יום, ומקצת היום הוא ככולו, והם שס"ו, כחשבון משכו"ו. דהיינו שס"ו מדרגות ז"א הנקרא שמש. ומי מושך מהם, הוא מושך אור אל הלבנה, לקדש אותה. (ז"ח יתרו, סולם אות שו).

חודש ניסן. שלכאור' על כן הזהירים משה על משיכת ימים עליונים אלו, לכל ימות השנה, דווקא בזמן זה שהוא ראשון לחדשי השנה.

דצח"מ: עוד יש להתבונן בעניין זה, על פי דברי המשנה בתחילת מסכת ראש השנה, ארבעה ראשי שנים הם וכו'. שנראים כמוונים כנגד ד' הבחינות דצח"מ [דומם, צומח, חי, מדבר]. א' ניסן, שהוא ראש השנה למלכים הנוגע לכתובת התאריך בשטרי מקרקעין, הוא כנגד דומם. א' אלול שהוא ר"ה למעשר בהמה, הוא כנגד חי. א' שבט או ט"ו בו, הוא בבחינת צומח. א' תשרי שבו כל באי עולם עוברים לפני הקב"ה כבני מרון, הוא כנגד מדבר.

התכללות עש"נ בדומם, ובחודש ניסן: אלא, שבא' ניסן שהוא בבחינת ראש השנה לדומם, כלולים גם בחינות עולם שנה ונפש. עולם דהיינו מקום, הוא בחינת יציאת ישראל מארץ מצרים, וכן היה גם כניסתם לארץ ישראל בחודש ניסן כמפורש בתחי ספר יהושע (ד' י"ט, ובגמ' מסכת קידושין לח ע"א). מלבד, שבריאת העולם עצמו נעשתה לכו"ע בחודש ניסן, כמפורש בשער הכוונות להאר"י (ענייני ראש השנה, אמצע דרוש א), שרבי אליעזר דס"ל בתשרי נברא העולם, ורבי יהושע דס"ל בניסן, לא פליגי במציאות ח"ו, אלא אלו ואלו דא"ח, חד דיבר בבחי' מחשבה וחד בבחי' מעשה. בספר פע"ח (שער השופר פ"ה), הוסיף ביאור, כי יש עיבור ולידה. ובתשרי היה העיבור וכן אותיות תשרי הם ראשית, וכן אומר היום הרת עולם. ובניסן היתה הלידה, שצריך לכך ניסים ליציאה, וכן כל יצי"מ הוזכרה בלשון לידה כמ"ש "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך". שנה דהיינו זמן, הוא תחילת זמן העולם כנ"ל בדברי

חודש האביב וחודש תשרי

(תצוה, סולם אות קכב)

אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֵר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יֵצְאָתָּ מִמִּצְרָיִם (כי תשא, שמות ל"ד יח)

זוהר: (קכב): פתח ואמר, "החדש הזה לכם ראש חדשים" וגו' (בא, שמות יב ב), וכי כללהו זמנין וחדשין לאו אינון דקב"ה. אלא "החדש הזה לכם", דילי איהו, אבל אנא מסרית ליה לכוון, דלכוון איהו באתגליא, אבל

שביעאה דילי איהו, וע"ד איהו "בכסה" (תהלים פא ד), ולא באתגליא. ירחא דלכון, איהו בסדורא, כסדר דאתון "אביב" (כי תשא, שמות לד יח), דאיהו אב"ג וכו'. אבל ירחא שביעאה דילי איהו מסופא דאתון. מאי טעמא אתון מתתא לעילא, ואנא מעילא לתתא.

הסולם

(קכב): פתח ואמר "החדש הזה לכם ראש חדשים" וגו', שואל, וכי כל הזמנים והחדשים אינם של הקב"ה, ולמה אומר החדש הזה לכם. ומשיב, אלא החדש הזה לכם, פירושו, שלי הוא, אבל אני מסרתי אותו לכם, שלכם פירושו שהוא בגילוי. כלומר, שהאורות מגולים בו לישראל. אבל החדש השביעי שלי הוא, וע"כ הוא בכסה, ולא בגילוי כמ"ש "בכסה ליום חגינו" (תהלים פא ד). וכל עניין כיסוי וגילוי האורות, הכוונה היא להארת החכמה. החדש שלכם הוא בסדר הא"ב, [בדרך יושר] כסדר האותיות אביב, כי ניסן נקרא חדש האביב. שהוא אב"ג, כי י"ב של אביב הוא סוד ג' כי יוד במספר קטן הוא א', ונמצא אותיות אביב, שהן אב"ג. אבל חדש השביעי שלי הוא על כן מתחיל שמו מסוף האותיות של אלפא ביתא, דהיינו תשרי. מהו הטעם. אתם בסדר ישר אב"ג שהם ממטה למעלה, כלומר שהאותיות עולות בחשבון, תחילה א' אח"כ ב' וכו'. ואני בסדר למפרע, תשרי, שהוא ממעלה למטה, שהאותיות יורדות בחשבון, תחילה ת', אח"כ יורד לש', ואח"כ לר'.

ביאור הדברים. פרצוף המלכות נקראת שנה, שבו י"ב חדש. ששה חדשים הם מחזה ולמעלה שהם חג"ת נה"י, שמתשרי עד אדר. וששה חדשים מחזה שלה ולמטה שהם חג"ת נה"י שמניסן עד אלול וכו'. כי החדש תשרי, הוא מחזה ולמעלה, ששם בחינת בינה, ושם הוא באתכסיה וזהו עד חדש אדר אלא כיון שתיחלת הכסוי מתחיל בתשרי, ע"כ מזכיר רק תשרי. וכן הגילוי של חדש ניסן נמשך עד אלול. אלא כיון שבו תחילת הגילוי מזכיר הכתוב רק ניסן. וע"כ נקרא ראשון לחדש השנה, דהיינו ראשון לאורות מגולים. כמו שהזוהר אומר בט"ו תשרי משום שבו מתחיל הגילוי וכו'. כי כשהאותיות כסדרן יורה על גילוי האורות, שכל פעם האורות מתרבים וכשהאותיות למפרע כמו תשרי יורה כיסוי האורות, שהולכים ומתמעטים בחשבון.

וכמו שהוא בכללות כן הוא בפרטות, דהיינו בכל חדש וחדש מי"ב חדשים, אשר חצי החדש הראשון הוא בבחינת למעלה מחזה, והאורות מכוסים. ומחמשה עשר יום ולהלאה הוא למטה מחזה, והאורות מתגלים. כמו שמבאר והולך. (תצה, טולם אות קכב, מאמר ובעשור לחדש השביעי, דפו"י ח"ב דף קפו ע"א).

-----בני היכלא-----

שאפשר שבאותה שעה טרם הגיעו בני ישראל לשלמות מעלתם. על דרך משל, מרחמי האב על בנו תינוק. שזהו גם סוד הגאולה העתידה בחדש ניסן. כמ"ש חז"ל בניסן עתידים להיגאל (זוהר משפטים תעז, פנחס תשג, גמי מסכת ר"ה דף יא ע"א, וקיי"ל כר' יהושע שם). עוד נראה לבאר בזה, שמשמעות החדש הזה שהוא ראש חדשים היא, כבחינת כל ראש המאיר לגוף שתחתיו. כלומר שהארתו נמשכת ממעלה למטה, כמרום בחדש האביב, שאותיות המלה אביב הן כסדרן ביושר ממעלה למטה. אופן נוסף הוא כדאיתא במשנה, שהוא ראש השנה למלכים. היינו

חודש האביב: תמצית דברי הזוהר (תצה אות קכב), ביאור סוד הפסוק החדש הזה לכם, בצירוף שם החדש הנקרא בתורה חודש האביב. שמשמעות המלה "לכם" היא, הוראה על הארת הקב"ה המושפעת בחודש זה לעולם כסדר ירידת אורות העליונים מלמעלה למטה. שזהו סוד המרום במלה אביב שאותיותיה הן כסדרן [כסדר א-ב]. כלומר, שהמיוחד בחודש זה הוא גילוי רצון הקב"ה בבריאת העולם, כמ"ש עלה ברצונו להטיב לנבראיו. שזו היא בחינת קו ימין הנקרא חסד ורחמים, המאיר מצד רצון ה' שימינו פשוטה להטיב לנבראיו, אע"פ

בב' המקומות יחד [תצוה קכב, בא קנט] היא, שירידת אורות העליונים ביושר וכסדרן, היא בלבד לעם ישראל.

ביאורי תפילה: על פי דברי הזוהר כאן (תצוה קכב), שהארת חודש ניסן היא בדרך יושר, יובן גם צירוף שם הוי"ה המאיר בחודש זה, היוצא מן הפסוק "ישמחו השמים ותגל הארץ" (תהלים צו יא, דה"א טז לא), שראשי התבות הן אותיות שם הוי"ה בסדר יושר. כנדפס בסידורים בתפילת מוסף של ראש חודש. שרומז על בריאת השמים וארץ, שנבראו מרצון הקב"ה בעם ישראל.

כפי שראש כל אדם שולט בגופו, כן המלך שולט בעמו. שרומז גם על שלטון הקב"ה בעולם שנברא בניסן (כדקיי"ל כר' יהושע, וכמבואר בפע"ח דרוש השופר פ"ה), ומלוכתו על עם ישראל, שביציאת מצרים נעשה לעם [וכדאיתא אין מלך בלא עם]. **עוד איתא** בזוהר בא (סולם אות קנט): אמר ר' יהודה, "לכם - לכם" ב' פעמים למה. שנאמר "החודש הזה לכם ראשון הוא לכם" (בא, שמות יב ב). אמר ר' יצחק מכפילות המלה לכם, נשמע יותר, שהוא רק לישראל ולא לשאר העמים. כמו שכתוב (דברים לב ט): "כי חלק ה' עמו". התקשרות הזאת של החודש, הוא לכם ולא לשאר העמים. עכ"ל. הערה: משמעות דברי הזוהר

תורה אור: הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁוֹן חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה (בא, שמות יב ב). תַּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חַגְנוּ (תהלים פא ד). אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמַר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֲדָשׁ הָאֶבֶב כִּי בַחֲדָשׁ הָאֶבֶב יֵצְאֶת מִמִּצְרָיִם (כי תשא, שמות לד ח). הַיּוֹם אַתֶּם יֵצְאִים בַּחֲדָשׁ הָאֶבֶב (בא, שמות יג ד). אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמַר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת פֶּאֶשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֲדָשׁ הָאֶבֶב כִּי בּוֹ יֵצְאֶת מִמִּצְרָיִם וְלֹא יֵרָאוּ פְנֵי רִיקָם (משפטים, שמות כג טו). לְשִׁמּוֹר אֵת חֲדָשׁ הָאֶבֶב וְעֵשִׂיתָ פֶּסַח לָהּ אֶלְקֶיךָ כִּי בַחֲדָשׁ הָאֶבֶב הוֹצִיאָךְ ה' אֶלְקֶיךָ מִמִּצְרָיִם לְיָלֵךְ (ראה, דברים טו א).

בניסן נגאלו ובו עתידים להיגאל

זוהר: (תעז): דרועא שמאלא, אתמר ביה, שמאל דוחה, וימין מקרבת. דאף על גב דאקדים בתשרי, דאוקמוה ביה מארי מתניתין, בתשרי עתידין להגאל. תהא דוחה, בגין דלא ימות משיח בן אפרים, דוחה מתשרי דאיהי שמאל. ד עד דיקרב ימין, פסח דרועא ימינא. לקיים בה, "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מייכה ז טו), והאי איהו בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל. לקיים בהון "ובחסד עליון [עולם] רחמתין אמר גאלך ה'" (ישעיה נד ח).

הסולם

(תעז): זרוע השמאל, שהוא גבורה, נאמר בו שמאל דוחה וימין מקרבת. שאע"פ שהקדים זמן הגאולה לחדש תשרי, שהעמידו בו בעלי המשנה, בתשרי עתידים להגאל. אמנם כיון שתשרי הוא שמאל לחדשים, תהיה דוחה את הגאולה, כדי שלא ימות משיח בן אפרים בדינים של השמאל. כי משיח בן אפרים, הוא גלגול של ירבעם, שיש קטרוגים עליו מחמת שחטא והחטיא את הרבים. וע"כ דוחה מתשרי (כצ"ל) שהוא שמאל עד דיקרב הימין, שהוא פסח, זרוע ימין, דהיינו חסד. ואז יגאלו, לקיים בהם, "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". וזה הוא, בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל. לקיים בהם "ובחסד עליון רחמתין אמר גאלך ה'". (משפטים, סולם אות תעז, מאמר ב' משיחין, דפו"ח"ב דף קיט סוף ע"ב-קכ תחי' ע"א).

-----בני היכלא-----

שמעון בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, על דחיית הגאולה. שנדחית מתשרי שבבחי' שמאל, לניסן שבבחי' ימין, בסבת מניעת דין וקטרוג על משיח בן אפרים שבבחי' ירבעם בן נבט וכו'. שלכאורה משמעות הדברים היא, על מנת לגאול גם את כל אלו שיהיו באותו זמן בבחי' חוטאים וכיו"ב שבבחי' ירבעם בן נבט והנוהים אחריו. על כן נדחתה הגאולה לחודש ניסן שבבחינת רחמים וחסד, כדי שכל אלו לא יספו במשפט, והגאולה והמשיח לא יהיו בבחינת דם [כמפורסם בשם הצדיקים שאמרו שאינם רוצים משיח של דם], אלא בחסד ובנחת. עוד נראה לבאר על פי דברי זוהר הנ"ל, שסוד יצר תינוק ואשה, הנאמר עליהם לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, הם ג' בחינות לימוד זכות. יצר, היינו שיצרם המוטבע בהם מעת בריאתם גבר עליהם. תינוק היינו בחינת תינוק שנשבה. אשה היינו מצד בחי' הנוק' המוטבע בבנראים.

מסורת הזוהר: בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל: **זוהר משפטים** (סולם אות תעז, מאמר ב' משיחין): הגאולה העתידה להיות תהיה בניסן לכו"ע, כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, ובבחינת חסד כמש, בחסד עולם וגו'. **זוהר פנחס** (סולם אות תשג, מאמר חג הפסח): ובחודש הראשון וכו', זהו ניסן. לקיים את שהעמידו בעלי המשנה, בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל. וביום י"ד שלו. בסוד הכתוב "כי יד על כס י-ה", שנשבע להעביר מן העולם את זרעו של עשו והעמלקים וכו'.

בניסן נגאלו בניסן עתידים להיגאל: תמצית דברי הזוהר כאן (משפטים אות תעז), חיבור ב' מאמרי חז"ל ויישוב מחלוקת התנאים בענין זמן גאולה העתידה האם הוא בתשרי כרבי אליעזר או בניסן כדברי רבי יהושע (גמ' מסכת ראש השנה, דף י"ב-יא ע"א). שלכאורה מצד שר' אלעזר הנזכר בגמ' הוא ר' אלעזר בן רשב"י, והוא סובר שבניסן נגאלו ובתשרי עתידין להגאל, היה מקום לומר שזו שיטת הזוהר. לזה מיישב הזוהר כאן על פי סוד מאמר חז"ל בגמ' **מסכת סנהדרין** (דף קז ע"ב, סוטה מז ע"ב): תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. שמתפרש על התגברות השמאל לדחות את זמן הגאולה מחודש תשרי שבבחינת קו שמאל, לחודש ניסן שבבחינת קו ימין ורחמים. שעל ידי זה יתקיים הפסוק "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מ"כ ז טו). כלומר שגאולה העתידה להיות תהיה כגאולת מצרים בחודש ניסן. ידויק לשון הזוהר שהזכיר פסוק נוסף "בחסד עולם רחמתיך אמר גואלך ה'", שנראה כבא להוסיף שלא נאמר שהמדובר רק בחודש ניסן אלא גם באותה בחינה דהיינו גאולה מצד חסד ורחמים, ולא מצד קו שמאל וגבורה שבבחינת חודש תשרי. [אגב אורחא, יעוין בתורה אור, דלקמן, שבפסוק נאמר חסד עולם, ולא חסד עליון כנזכר בלשון הזוהר. אלא א"כ נאמר, שהזוהר שינה במתכוין את הלשון, כדי לרמוז על רחמים עליונים שהם יותר ממדרגת חסד].

גאולה בימין ולא בשמאל: יש להתבונן בדברי הזוהר (משפטים תעז), שמפרש את מאמר חז"ל תניא רבי

תורה אור: בְּשִׁצְף קִצְף הַסְּתֵרְתִי פְּנֵי רַגְעַ מִמֶּךָ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רַחֲמֵתִיךָ אִמֵּר גְּאֻלְךָ ה' (ישעיה נד ח). **כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות** (מ"כ ז טו).

[דא"ח] **יציאת בני אפרים ממצרים קודם הזמן** (ויחי, סולם אות תצב)

זוהר: (תצב): [וַיִּבְרַכֶּם בַּיּוֹם הַהוּא לְאֹמֹר בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לְאֹמֹר] "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה" (ויחי, בראשית מח כ), אקדים ליה לאפרים בקדמיתא, בגין דאפרים על שמא דישראל אקרי. מנא לן. מהא דכד שבטא דאפרים נפק עד לא אשתלים זמנא דשעבודא דמצרים, דחקו שעתא ונפקו מן גלותא, קמו עליהון שנאיהון וקטיל לון. וכתבי: "בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה" (יחזקאל לז יא), משמע דכתיב כל בית ישראל המה, ועל דא אקדים לאפרים קדם מנשה. בגין כך אפרים מטוליה לסטר מערב וכו'.

הסולם

(תצב): "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה". הקדים את אפרים בתחילה, משום שאפרים נקרא על שם של ישראל. מאין לנו זה, מכאן. כי כשיצא שבט אפרים מטרם שנשלם זמן שעבוד מצרים, שדחקו את השעוה ויצאו מן הגלות, קמו עליהם שונאיהם והרגו אותם. וכתוב, "בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה". משמע, שאפרים נקרא ישראל, משכתוב "כל בית ישראל המה". ועל כן הקדים את אפרים לפני מנשה, ומשום זה נסיעתו של אפרים היה לצד מערב, ומסעו היה. כי השכינה היא במערב, שכל ישראל כלולים בה, וע"כ אפרים שנקרא בשם ישראל, היה בצד השכינה. (ויחי, סולם אות תצב, מאמר ויברכם ביום ההוא, דפו"י ח"א דף רלג ע"א).

-----בני היכלא-----

דברי אדמו"ר שליט"א: [בני אפרים]: בעת שאמו"ר כ"ק האדמו"ר שליט"א עיין בדפים אלו, הוסיף בלשון קדשו: אפשר להוסיף, שהטעם שזכו בני אפרים להיקרא בשם כלל ישראל ולתחיית המתים בזמן יחזקאל, על שהראו מסירות נפש ואמונה בה' בפועל ממש. שיציאתם ממצרים ל' שנה קודם הזמן הייתה מצד אמונתם בה' שהבטיח לגאלם, בסימן שהיה מסור בידם מיעקב ומיוסף. מיעקב שאמר "ואלקים פקוד יפקוד אתכם", ומיוסף שאמר פקוד יפקוד האלקים אתכם (כמובא ברש"י שמות ג יח, פירוש הסולם ויצא את רע"ד). מלבד זאת, הם גם לא ראו את משה רבינו ואת כל מכות מצרים, ובכל זאת האמינו ויצאו במסירות נפש. שהרי משה חזר ממדין למצרים שנה אחת קודם שהוציא את בני"מ ממצרים [והם יצאו כ"ט שנים קודם ביאתו]. על כן בשכר מסירות נפשם באמונתם בה', זכו שכל בני ישראל כלולים בשמם, וזו היא ברכת יעקב לאפרים שעשאו סימן לכלל ישראל. **עוד נראה להוסיף**, שבזכות ברכת יעקב לאפרים וקריאת כל ישראל בשם זה, זכו גם לתחיית המתים, שנעשתה להם על ידי יחזקאל הנביא בנבואת חזון העצמות היבשות (כדאיתא בגמ' מסכת סנהדרין דף צב ע"ב), שהיו של בני אפרים שיצאו ממצרים קודם הזמן. שעל ידי כן הם נעשו סימן לכלל ישראל שעתידה להם תחיית המתים, (כדפירש רש"י שם, ד"ה העצמות האלה כל בית ישראל המה). **טעם** שהוצרכו בני אפרים לכך נראה לומר, כיון שהם לא היו במעמד קריעת ים סוף, ולא נכללו בתחיית המתים הרמוזה בפסוק "אז ישיר משה ובני ישראל", שאמרו חז"ל מכאן [מן הנאמר אז ישיר בלשון עתיד] רמז ומקור לתחיית המתים מן התורה (גמ' מסכת סנהדרין דף צ"א סוף ע"ב). על כן ברכם יעקב גם בכך. וזה שאמר "בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים" וגו, היינו שעשה את אפרים

ישימך אלקים כאפרים: תמצית דברי זוהר (ויחי אות תצב), שיעקב הקדים את ברכת אפרים למנשה מפני כבודו, כיון שהוא נקרא בשם שבו נקראים כלל ישראל. כנזכר בספר יחזקאל בנבואת חזון העצמות היבשות. שהיו של בני שבט אפרים שיצאו ממצרים שלושים שנה קודם שהגיע זמן הגאולה, ונהרגו על ידי שונאיהם. ועליהם אמר הקב"ה ליחזקאל "העצמות האלה כל בית ישראל המה". מכאן שכלל עם ישראל נקרא בשם אפרים. [כדאיתא גם בזוהר לך (סולם אות קצח). שלומד זאת מן הפסוק "הבן יקיר לי אפרים"]. על כן, ברכת יעקב לאפרים היא ברכה לכלל ישראל, שנקראו בשם אפרים, ומשום כך גם מסעו של שבט אפרים בדגלים היה בצד מערב ששם השכינה. כי השכינה בצד מערב, וכל ישראל כלולים בשכינה. **ידויק** לשון זוהר שהזכיר את הפסוק הנאמר ליחזקאל בענין תחיית המתים. כדאיתא בגמרא מסכת סנהדרין (דף צב ע"ב), שתחיית המתים בנבואת חזון העצמות היבשות שהיו של בני אפרים, היא סימן לתחיית המתים של כלל ישראל. **אגב אורחא**, הפטרת חזון העצמות היבשות [של בני אפרים] נאמרת בשבת חול המועד פסח כדאיתא **בטור או"ח** (הלכות פסח סימן תצ), שבשבת חוה"מ פסח מפטירין בספר יחזקאל, בענין חזון העצמות היבשות שהוא תחיית המתים, ובסוכות בענין גוג ומגוג. להלן לשון הטור: והכי אמר רב האי שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן ונצחת גוג ומגוג בתשרי. ומשום הכי בניסן מפטירין העצמות היבשות ובתשרי ביום בא גוג, עכ"ל. כן מובא גם **במשנה ברורה** (שם, ס"ק ט), וזה לשונו: ומפטירין היתה עלי, האמורה לענין תחית המתים. והטעם כי תחיה"מ היא בניסן וגוג ומגוג בתשרי. על כן מפטירין בניסן 'העצמות היבשות' ובתשרי 'ביום בא גוג', עכ"ל.

[המשך] **אגב דאתינן להכא, נראה להזכיר את דברי חמי ז"ל** (הגה"ח הרב **שמאי גינזבורג** ז"ל בעמח"ס אמרי שמאי), שביאר עד"ז את דברי התוספות ד"ה מאליה (מסכת פסחים דף ג ע"ב). דאיתא שם: ההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים. אמר כתיב כל בן נכר לא יאכל בו כל ערל לא יאכל בו ואנא הא קאכילנא משופרי שופרי. אמר ליה רבי יהודה **בן בתירא** מי קא ספו לך **מְאָלְיָהּ**, אמר ליה לא. [אמר לו ריב"ב] כי סלקת להתם אימא להו ספו לי מאליה. כי סליק אמר להו **מְאָלְיָהּ** ספו לי. אמרו ליה אליה לגבוה סלקא אמרו ליה מאן אמר לך הכי. אמר להו רבי יהודה בן בתירא. אמרו מאי האי דקמן בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה הוא וקטלוהו. שלחו ליה [הסנהדרין] לרבי יהודה בן בתירא שלם לך רבי יהודה בן בתירא דאת **בְּצִיבִין** ומצודתך פרוסה בירושלים, עכ"ל הגמ'. [תרגום: גוי אחד התפאר בפני רבי יהודה בן בתירא שהיה גר בעיר נציבין, שהוא אוכל מקרבן פסח. יעץ לו שיבקש שיתנו לו מן האליה, שהיא קרבה לגבוה. כשעשה כדבריו בדקו אחריו ומצאו שהוא גוי והרגוהו. שלחו הסנהדרין לריב"ב, אע"פ שאתה בנציבין מצודתך פרושה בירושלים]. הקשו התוספות מדוע ריב"ב עצמו לא קיים מצוות עלייה לרגל. ותירצו או שלא היה לו קרקע בא"י או שהיה זקן וכו'. **ביאר חמי ז"ל**, שבהיות שרבי יהודה בן בתירא היה מבני אפרים שהחיה יחזקאל כפי שהעיד הוא בעצמו, על כן לא היה לו חלק בירושת הארץ, וזה הוא שלא היה לו קרקע בארץ ישראל. עד כאן לשון קדשו.

מראה מקום: יציאת בני אפרים קודם הזמן: ענין יציאת בני אפרים קודם זמן גאולת מצרים, נזכר **בזוהר ויחי הנ"ל** (אות תצב). בגמ' **מסכת סנהדרין** (דף צב ע"ב). **בפירוש רש"י על התורה** פסוק "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת" (בשלח, שמות טו יד) וזה לשונו: יושבי פלשת - מפני שהרגו את בני אפרים שמהירו את הקץ ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים והרגום אנשי גת, עכ"ל. [יושבי פלשת היינו פלשתים, כמפורש בפסוקים המובאים במדרש רבה, דלקמן]. **מדרש רבה:** להלן לשון המדרש (שמות רבה פרשה כ פסקה יא): "ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים". למה. אלא שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ ונהרגו מהם ל' רבוא. ולמה נהרגו שחשבו מיום שנדבר אברהם בין הבתרים וטעו ל' שנה שנאמר (תהלים עח ט): "**בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוּמֵי קִשְׁת הֶפְכוּ בָיִם קָרְב**", וכו'. והרגום פלשתים שנאמר "ובני אפרים שותלח וגו', והרגום אנשי גת" (דהיי"א ז כ-א), והיו עצמותיהם שטוחין בדרך חמרים חמרים שכבר היה להם ל' שנה שיצאו עד שלא יצאו אחיהם

סימן לכלל ישראל על ב' עניינים. על האמונה בה' במסירות נפש, ועל תחיית המתים, וכן הסכים הקב"ה שקרא לכלל ישראל בשם זה. שנאמר "הבן יקיר לי אפרים".

[המשך] על כל האמור **עדיין יש להבין מדוע נהרגו** אותם בני אפרים שיצאו קודם הזמן, אחר שהראו בזה את גודל אמונתם עד מסירות נפש, ומדוע זכו לתחיית המתים בפועל ממש. **הנראה בזה הוא**, שבני אופנים. **אופן א':** על פי דברי זוהר לך לך (סולם אות שצ"ד, מאמרים לברית מילה), שכל זמן שבנ"י לא קיימו מצוות פריעה [כדאיתא שעד זמן יהושע היו מלים ולא פורעים], אע"פ שהיו נמולים לא היו יכולים להיכנס לארץ ישראל, ולא היו שונאיהם נכנעים לפניהם. שעל כן אמר הקב"ה ליהושע לפני כניסת בני"י לארץ ישראל "עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית" (יהושע ה' ב'). היינו, שיצונו על קיום מצות פריעה, שהיא השלמת ברית המילה. לפי"ז אפשר לומר, שאע"פ שאפשר שבני אפרים היו נמולים, מאחר ולא פרעו, לא נכנעו שונאיהם תחתיהם ולא יכלו להיכנס לארץ ישראל. **אופן ב':** בהיות שיצאו קודם הזמן, לא היו בקבלת התורה במעמד הר סיני, וכפי הנראה לא היה רצון ה' שבנ"י יכנסו לארץ בלא תורה. וכן שכמחצית מבני אפרים יהיו בלא תורה ומחציתם שיצאו עם משה [שהיו במספר ארבעים אלף וחמש מאות יוצאי צבא מבן עשרים ומעלה, כמפורש בפסוק (במדבר א' ל"ג)], יהיו עם תורה. על כן, אע"פ שהיה בידם מסירות נפש, עכ"ז נהרגו ולא נכנסו לארץ בלא שקבלו את התורה. אלא שקמו שוב לתחייה לאחר זמן ולאחר קבלת התורה. בזה נראה לבאר גם את דברי הגמ' (שם, מסכת סנהדרין דף צ"ב ע"ב): שיש אומרים שתחיית המתים על ידי יחזקאל אינה אלא משל ויש אומרים שבאמת היה. עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם [מצאצאיהם של אותם מתים שהחיה יחזקאל] והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם [כדברי ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי (שם)], שאותם מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות]. עכ"ל הגמ'. שבא ר"י בן בתירא להשמיענו, שהקב"ה לא קפח את שכרם של בני אפרים שיצאו במס"נ קודם הזמן, ונהרגו בידי שונאיהם. אלא החזיר להם את חייהם והחיה אותם בפועל ממש, לאחר שבנ"י קבלו תורה, וזו העדות שהעיד ר"י בן בתירא, שאבות אבותיו שקמו לתחייה קבלו וקיימו תורה ומצוות.

בני היכלא - פניני זוהר לפסח

אנשי גת הגולדים בארץ פי ירדו לקחת את מקניהם" (דה"א, שם). וסיבת הדבר הייתה מאת ה' וכו', יעו"ש. [אגב אורחא: עוד איתא בזוהר נח (סולם אות שנה-שנז), כמה נסים שנעשו באותו יום של תחיית העצמות היבשות: שבירת הצלם שעשה נבוכדנצר, קידוש השם ע"י חנניה מישאל ועזריה וכו'. בפירוש הסולם שם, מציין לדברי הגמ' מסכת סנהדרין דף צב ע"ב: תנו רבנן ששה נסים נעשו באותו היום, אע"פ שלכאו' זוהר אינו מונה אלא ג].

ממצרים. אמר הקב"ה אם יראו ישראל עצמות בני אפרים שטוחין בדרך יחזרו למצרים. משל למה הדבר דומה וכו'. מה עשה הקב"ה נטל דמם של בני אפרים וטבל בו כליו כביכול שנאמר "מדוע אדם ללבושך ויגדיך פדרך בגת" (ישעיה סג ב). אמר הקב"ה איני מתנחם עד שאנקום נקמתן של בני אפרים שנאמר "ולא נחם אלקים", עכ"ל המדרש. (שמות רבה כ יא). פירוש: במפרשי המדרש מבואר, שבדרכם לארץ ישראל בזו בני אפרים את מקנה פלשתים. על כן יצאו הפלשתים מגת והרגום, כמ"ש "ויהרגום

תורה אורי: ויברכם ביום ההוא לאמור קד יברך ישראל לאמר ישמך אלקים באפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה (ויחי, בראשית פח ב). ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אפרים יבשו עצמותינו ואברה תקותנו נגורנו לנו (יחזקאל לו יא). כתפוח בעצי היער בן דודי בין הבנים בצלו חפדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי (שה"ש ב ג). בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב (תהלים עח ט). (כ): ובני אפרים שיתלח ויברך בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו. (כא): ויברך בנו וישתלח בנו ועזר ואלעד ויהרגום אנשי גת הגולדים בארץ פי ירדו לקחת את מקניהם (דה"א ז כ-כא). ה"בן יקיר לי אפרים אם ילך שעשעים כי מדי דברי בו זכר אפרנו עוד על בן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה' (ירמיה לא יט).

ד' גאולות וח' פעמים אמת בברכת גאל ישראל (ויקהל, סולם אות תלב-תלד)

זוהר: (תלב): ובגין דא בעי לאחזאה פורקנא, דאית בה ארבע גאולות. ורזא הכא, בשעתא דנפקא שכינתא מגלותא דמצרים, תבעת מקודשא בריך הוא, דיפרוק לה השתא ד' זמנין, דאינון ד' גאולות, לקבל ארבע גליות. בגין דתהא בת חורין, ולא תהא מתתרכא. ובהייתא שעתא קיימא ואתפרקת ארבע גאולות, בהייתא יציאת מצרים. והשתא דאצטריכת בתקונהא לאתחברא בבעלה, אצטריך לאחזאה הייתא גאולות מצרים, דאית בה ארבע גאולות. (תלג): ועל דא אית לאדכרא בהייתא גאולה, ד' זמנין אמת. אמת. אמת. אמת. עד עזרת אבותינו. דדא הוא עזרה וסמך לישראל כלהו. ומתמן ולהלאה ארבע זמנין אחרנין, אמת, אמת, אמת, אמת. למהוי ארבע גאולות אליו בקיומא תקיף, בחותמא תקיף דגושפנקא דמלכא. ד' גאולות כפולין בקיומא. (תלד): וכלהו בהייתא יציאת מצרים, דאילו לא אשתכחו אינון ד' גאולות בהייתא יציאת מצרים, כל זמנא דלהוי גלותא, לא אתחברת בתקונהא לאתייחדא שמא קדישא. וע"ד אית לאדכרא גאולה דמצרים תדיר, בכל קדושין דקב"ה, בריך שמיא לעלם ולעלמי עלמייא.

הסולם

(תלב): ומשום זה צריכים להראות גאולה, שיש בה ארבע גאולות. וסוד כאן, כי בשעה שיצאה השכינה מגלות מצרים, בקשה מהקב"ה, שיגאול אותה עתה ארבע פעמים, שהם ארבע גאולות, כנגד ארבע גליות, כדי שתהא בת חירות ולא תהיה עוד נגרשת. וע"כ בשעה הייתא, של גאולת מצרים, עמדה ונגאלה ארבע גאולות ביציאת מצרים ההוא, כלומר עם קבלת המוחין דיציאת מצרים, נגאלה השכינה מכל ד' מלכיות, דהיינו מכל הגליות עד ביאת המשיח, באפן שלא תהיה נחשבת עוד לגרושה מאישה, ז"א [זעיר אנפין]. ועתה שהשכינה צריכה תקון להתחבר בבעלה ז"א, צריכים להראות גאולת מצרים הייתא, שיש בה ארבע גאולות. ועם התעוררות המוחין דיציאת מצרים, היא מתוקנת להתחבר בבעלה, כי נעשית חירות מכל ד' מלכיות. (תלג): וע"כ יש להזכיר בגאולה הייתא ד' פעמים: אמת אמת אמת, עד עזרת אבותינו, שהם כנגד ד' גאולות, שהם עזרה וסמך לכל ישראל. ומעזרת אבותינו ולהלאה, יש ארבע פעמים אחרות, אמת אמת אמת, והם נכפלו, כדי שתהייתא ד' גאולות אלו בקיום חזק בחותם חזק של טבעת המלך.

וע"כ ד' גאולות כפולים בקיום. (תלד): וכל ד' הגאולות הן ביציאת מצרים ההיא, כי אלו לא נמצאו אלו ד' גאולות ביציאת מצרים ההיא, לא הייתה מתחברת בתיקוניה, עם ז"א, בכל פעם שתהיה גלות, שהשם הקדוש יתיחד. וע"כ יש להזכיר גאולת מצרים תמיד בכל הקדושות של הקב"ה. ברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים. (ויקהל, סולם אות תלב-תלד, מאמר לאדכרא יציאת מצרים, דפ"י ח"ב דף רטז סוף ע"ב-ריז תחי" ע"א).

----- בני היכלא -----

שחרית. שבגאולת מצרים כלולות כל הגאולות, וכפי שנגאלנו משם כן נראה בעינינו גם את הגאולה העתידה הכלולה בה. עוד יובן בזה לשון עבר הנאמר בברכת גאל ישראל שבתפילה, וכן בברכה זו הנאמרת בהגדה של פסח, שכדברי הזוהר כאן בגאולת מצרים כבר נגאלו ישראל מארבע גלויות וכו'. שעל ידי זכירה זו יהיה המתפלל סמוך ובטוח בגאולה העתידה וממילא תפילתו תהיה בשמחה יתירה, כמ"ש עבדו את ה' בשמחה, בעבודת הלב שבתפילה.

גאולת מצרים שורש כל הגאולות: עוד מפורש בזוהר כאן, שגאולת מצרים היא שורש לכל גאולות ישראל מכל הגלויות. וזה לשונו: ובהיא שעתא קיימא ואתפרקת ארבע גאולות, בהיא יציאת מצרים. סולם: בשעה ההיא, של גאולת מצרים, עמדה ונגאלה ארבע גאולות ביציאת מצרים ההוא, עכ"ל. ידוייק לשון הזוהר, שבאותה הגאולה מארץ מצרים, כבר נגאלה השכינה ונגאלו ישראל מכל הגלויות. כלומר, מתוך שמלכתחילה נגאלו ישראל על מנת לקבל תורה ולהיכנס לארץ ישראל, יובן שגאולתם זו הייתה יכולה להיות גאולתם הכללית והיחידה. אלא, מתוך שחטאו בעגל וכו', לא השלימו את התיקון המוטל עליהם, ונתעכב הדבר עד גאולה העתידה. בכל זה יובנו דברי חז"ל (גמ' מסכת ר"ה יא ע"א) "בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל", וכן הזכרת הפסוק "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז טו). שמלמדנו על היות גאולת מצרים שורש לכל הגאולות שהיו ושיהיו בב"א.

ח' פעמים בשחרית ולא בערבית: מה שנתקן לומר ח' פעמים אמת רק בברכת אמת ויציב בשחרית ולא באמת ואמונה שבתפלת ערבית, נראה לבאר על פי דברי הזוהר רע"מ פנחס (סולם סוף אות תקסו ואות תקסז), שתפילת ערבית היא רשות ונקראת השכיבנו על שם שהיא בבחינת לילה ושכיבה בגלות, והגאולה היא בבחינת יום. וזה לשון הסולם (שם): תפלת ערבית היא רשות, פירושו שהתפלה שהיא מלכות,

ח' פעמים אמת: יש להתבונן בדברי הזוהר כאן (ויקהל או תתלב-תלד), שמגלה סוד [רזא] אמירת ד' פעמים אמת בברכת אמת ויציב שבתפלת שחרית, וכפילתם פעם נוספת [סה"כ ח' פעמים], שהם כנגד ד' גאולות ישראל מד' גלויות, שכולם נכללו ביציאת מצרים. כי בשעה שיצאה השכינה מגלות מצרים, בקשה מהקב"ה, שיגאול אותה עתה ארבע פעמים, שהם ארבע גאולות, כנגד ארבע גלויות, כדי שתהא בת חירות ולא תהיה עוד נגרשת. וע"כ בשעה ההיא, של גאולת מצרים, עמדה ונגאלה ארבע גאולות ביציאת מצרים [כלומר עם קבלת המוחין ד' יציאת מצרים, נגאלה השכינה מכל ד' מלכיות, דהיינו מכל הגלויות עד ביאת המשיח, באפן שלא תהיה נחשבת עוד לגרושה מאישה]. היינו, לולא שחטאו ישראל הייתה גאולת מצרים גאולתם היחידה. אלא שאעפ"כ, קמ"ל הזוהר, שמצד שכל הגאולות קיימות ומוכנות כבר בבחינת שורש, יכול כל אחד להתחזק שהגאולה השלמה קרובה לבא, כיון שאין הדבר מתעכב אלא בסבת ישראל וברצונם להיגאל. עוד מבואר בזוהר כאן, שאלו ד' הפעמים אמת אמת אמת אמת, עד עזרת אבותינו. הם כנגד ד' גאולות, וכפילתם ארבע פעמים נוספות מעזרת אבותינו ולהלאה, הם כדי שתהיינה ד' גאולות אלו בקיום חזק בחותם חזק של טבעת המלך [שחותמו של הקב"ה אמת]. **כן הוא נוסח התפלה** בנוסח ספרד. וכן איתא בשער הכוונות להאר"י, וכן בסידור השל"ה. מה שאין כן בסידור נוסח אשכנז [נוסח הגאונים]. שאין מזכירים אלא ו' פעמים אמת. ועם כפילת החזן ה' אלקיכם אמת, הם ז' פעמים. לקמן יובאו דברי הפוסקים בזה. **הערה:** ידוייק לשון הסולם שדייק את לשון הזוהר ד' גאולות כנגד ד' גלויות. אלא, שבסידור השל"ה הזכיר את דברי הזוהר ויקהל וביארם כך: ד' גאולות במצרים הם כמ"ש והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. ועוד ד' פעמים אמת נגד גאולות של ד' גלויות וכו', יעו"ש.

כוונת התפילה: הנראה בביאור הוראת דברי הזוהר כאן הוא, שכזאת יש לחשוב לכיון ולזכור בעת אמירת ברכת אמת ויציב ועזרת אבותינו בתפילת

מרע"ה וכי אוציא באיזה זכות והשיב לו הש"י בהוציאך כו' תעבדון, היינו בזכות קבלת התורה בלבד. ואם הי' נמשכין אחר מדרגת מרע"ה שהוא עצם התורה. הי' גאולה שלימה במדה"ד כמ"ש וידבר אלקים כו' אנכי ה"א אשר הוצאתיך. אבל כשלא נמשכו אחר מדרגה זו שיתף הקב"ה זכות אבות וכו', עכ"ל השפ"א.

הלכה: בספר לב חיים חלק ב (רבי חיים פלאגי, או"ח סימן קמ"ה), הביא כל שיטות הספרים והנוסחאות בזה. האם מזכירים ח' פעמים או פחות מכך. בסיום דבריו שם, כתב ליתן טעם כעיקר למה כל הגאולות רמוזות במדת אמת דוקא. כיון שהגאולה תלויה כשישראל מדברים אמת וכו', עכת"ד.

שער הכוונות: בשער הכוונות ענין כונת ק"ש דרוש ה' (דפו"י דף כז טור ג), ד"ה ענין ד"פ אמת שנתקנו קודם עזרת אבותינו וד"פ אמת אחרים שנתקנו וכו', הזכיר את דברי הזוהר ויקהל הנ"ל וביאר כמה כוונות באלו ד' פעמים אמת שאומרים אותם ב' פעמים, יעו"ש. כן מבואר ענין זה בפע"ח פרק כ"ח (שער ק"ש).

בערבית היא בבחינת גלות והיא ברשות בעלה. אבל אין חיוב להמשיך לה חסדים וכו', כי אין אור החסדים נמשך רק ביום שהוא בחינת גאולה [כנ"ו] בזוהר שם, "כימי צאתך" וגו'. כי הלילה הוא בחינת גלות וכשבא הבוקר הוא בחינת גאולה וכו', עכ"ל. שלכאור על פי זה יובן גם, שתקנו להזכיר ב' פעמים ד' גאולות (כנ"ל בזוהר ויקהל), רק בתפילת שחרית.

חסידות [שפת אמת]: רמז ד' הגאולות במלה אמת: ביאור נוסף לרמיזת ד' הגאולות המלה אמת, משמע בספה"ק **שפת אמת** עה"ת (פרשת וארא שנת תרסג, ד"ה וידבר). שעיקר גאולת מצרים הייתה בכדי שיקבלו ישראל את התורה שנקראת תורת אמת. ואם היו זוכים לא היו צריכים לגלויות אחרות. על כן ככל שיתקרבו לאמת כן יתקיימו הגאולות. עפי"ז יובן רמיזת כל הגאולות במילה אמת, כיון שאינן תלויות אלא בקבלת ישראל את התורה הנקראת אמת. להלן לשון השפ"א: כבר כ' במ"א כמו שבריאת העולם בתחילה עלה במחשבה לבראותו במדה"ד וראה שאין מתקיים. שיתף עמו מדה"ר. כמו כן בגאולת מצרים. והנה מתחילת השליחות שאל

עליה לרגל וראיית פני האדון ה' (בא, סולם אות קכו)

שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאָדוֹן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (כי תשא, שמות לד כג)

זוהר: (קכו): אתו ר' חייא ור' יוסי, אשתטחו קמיה [דרבי שמעון], ונשקו ידיו. ובכו ואמרו, גליפין עלאין ותתאין, זקפן רישא בגינך, עבד קודשא בריך הוא ירושלים לתתא, כגוונא דלעילא. עבד שורי קרתא קדישא ותרעו. מאן דעייל, לא עייל, עד דיפתחון תרעין. מאן דסליק, לא סליק, עד דיתתקנון דרגין דשורי מאן יכיל למפתח תרעין דקרתא קדישא, ומאן יכיל לאתקנא דרגין דשורי, דא רשב"י, דאיהו פתח תרעין דרזי דחכמתא, ואיהו אתקין דרגין עלאין, וכתיב "יראה כל זכורך את פני האדון ה'". מאן פני האדון ה', דא רשב"י, דמאן דאיהו דכורא מן דכרניא, בעי לאתחזאה קמיה.

הסולם

באו ר' חייא ור' יוסי והשתטחו לפניו [לפני רשב"י, כדלעיל בא אות קב], ונשקו ידיו ובכו, ואמרו, צורות העליונים והתחתונים מרימים ראשם בזכותך, עשה הקב"ה ירושלים של מטה, שהוא המלכות, כעין ירושלים של מעלה, שהיא בינה. ועשה החומות של העיר הקדושה ושעריה. מי שנכנס אינו נכנס עד שיפתחו לו השערים. מי שעולה אינו עולה עד שיתקנו המדרגות אל החומות. מי יכול לפתוח את שערי העיר הקדושה. ומי יכול לתקן המדרגות אל החומות, זהו ר' שמעון בן יוחאי, שהוא פותח השערים של סודות החכמה, והוא מתקן את מדרגות העליונות. וכתוב, "יראה כל זכורך את פני האדון ה'". מי הוא פני

האדון ה', זהו רשב"י, שמי שהוא זכר מן הזכרונות. כלומר, שהוא בחינת זכר ממזחין העליונים הנקראים זכרונות, שהם מוחין דאו"א, צריך להראות לפניו. (בא, סולם אות קכו, מאמר ויהי בחצי הלילה, דפו"י ח"ב דף לח ע"א).

-----בני היכלא-----

גם הוא, עכ"ל הסולם. לפי זה אפשר להבין במקצת מה שקראו ר' חייא ור' יוסי על רשב"י את פני האדון ה', דא רשב"י. כלומר שנתעלה מבחינת מדרגת עבד, למדרגת אדון, כדברי הזוהר בהר הנ"ל.

תוספת ביאור: לדברי הזוהר בא הנ"ל, נמצא בהקדמת ספר הזוהר (סולם סוף אות י"ז ד"ה בשעתא, וז"ש), שם מבאר את מדרגת ארון הברית שהיא ספי המלכות, שבעת שהיא עולה לבחי' אמא עלאה, נקראת בשם אדון. בסוד הפסוק (יהושע ג' י"א): "הנה ארון הברית אדון כל הארץ". שבפסוק זה נזכרים אלו ב' המדרגות. שהשם אדון הוא על שאינה נקראת אז בשם אדנות, אדנ-י, שהוא בחי' נקבה, אלא בשם אדון שהוא זכר. וז"ש הזוהר, שנקראת כן בשעה שכל הזכרים בישראל מתראים לפניו ומקבלים ממנה, ודא אקרי אדון, עכת"ד. כלומר, שגם על פי דברים אלו, יובן במקצת מה שר' חייא ור' יוסי קראו לרבם בשם אדון. שכפי שמדרגה העליונה נקראת בשם אדון כלפי כל המקבלים ממנה, כן הוא רשב"י לכל תלמידיו המקבלים ממנו ונזונים מאור תורתו.

חסידות: [תפארת שלמה] פני האדון דא רשב"י: בספרי החסידות מובאים דברי הזוהר כאן (בא קכ"ו), ומתבארים בכמה אופנים: בספר **תפארת שלמה** (מראדומסק), מועדים, שמיני עצרת, כתב וז"ל: וזהו ענין "יראה כל זכורך", שהם כל ההשפעות ע"י מצות עליית הרגל, כנדרש בגמ', כדרך שבא לראות כן בא ליראות בבהמ"ק. וגורם היחוד למעלה ולהוריד השפע טובה וברכה לכנסת ישראל. וזה דאיתא בזוה"ק: את פני האדון זה רשב"י. כי גם ע"י ההתקשרות לצדיק הדור יכול ג"כ להיות עלייה לכל התורה ומצוות שלא נעשו בדחילו ורחימו ולא פרחו לעילא. וע"י ההתחברות עמו יעלה אותם למעלה. וזה הענין שאמרו רז"ל (ראש השנה טז, ב) חייב אדם

ראיית פני רשב"י: תמצית דברי הזוהר (בא אות קכו), שרבי חייא ור' יוסי קראו על רבם את הפסוק הנאמר בעלייה לרגל לראות "את פני האדון ה'". דברי הזוהר אלו, מפורסמים בכו"כ ספרים כדלקמן. ונראה לבארם במקצת על פי דברי רע"מ זוהר בהר (סולם אות פ ועוד), שמבאר מה הן מדרגות אדון ועבד, וכיצד זוכה העבד להיות ולהיקרא בשם אדון. אופן נוסף מתבאר בספרי החסידות, שנסיעת תלמיד וחסיד לרב, היא בבחינת ראיית פני ה'. כלומר, שעל ידי ראיית פני הצדיקים, זוכה האדם להתקרב לה' ולראות שאין מקום פנוי ממנו. עוד דרשו בספרי החסידות את דברי הגמרא, שכדרך שהאדם בא לראות כן הוא גם בא להיראות. היינו שעליו להכין את עצמו ולתקן את דרכיו קודם שיבא. להלן לשון הגמ' ורש"י: נאמר יראה יראה, כדרך שבא לראות כן בא ליךאות (מסכת חגיגה דף ב ע"א). רש"י: יראה יראה - [יראה] כתיב, וקרינן יראה, יראה כל זכורך את פני האדון דמשמע שהאדם רואה את השכינה, יראה כל זכורך את פני האדון משמע שהאדון בא לראותך, הקיש הכתוב ראייתך לראיתו. כדרך שבא לראותך - כך הוא בא ליראות ממך, עכ"ל הגמ' ורש"י.

כעין דברי הזוהר כאן, איתא בזוהר בהר (סולם אות פ), וזה לשונו: וכן למדנו, כי כל העבודות והדברים הנעשים בכל העולמות כולם, היא ספירת מלכות עושה ועובדת. ומשום זה היא, המלכות נקראת אדון, כי משום שהיא בבחינת עבד לעבוד ולהמשיך חיות ושפע לכל העולמות כולם, על כן נקראת אדון כל הארץ, והאדם המתעטר בסוד הזה, בבחינת עבד שבמלכות, להיות עבד בעבודת אדונו, הוא עולה ומתעטר להיות במדרגה זו, של עבד, ונקרא גם כן אדון. כי הוא מברך בכל אלו העבודות שלו, את עולם הזה, שהוא מלכות, ומקיים אותה. ועל כן נקרא אדון

וגו'. כי בא זמן אור שמאסף, ואז הכל מתעלה וכו', וביהדות אפי' שלא לשמה אינו נאבד, כ' בבוא כל ישראל לראות את פני ה"א וגו' הקהל וגו' ויראו את ה' אלקיכם וגו' ובניהם וגו' ולמדו ליראה את ה"א, ואיתא בזוה"ק יראה כל זכורך את פני האדון ה' מאן פני האדון ה', דא רשב"י. שישנם כאלו נפשות גדולות, נשמות, שבזכותם מתקיים ויראו את ה' אלקים וכו', עכ"ל.

להקביל פני רבו ברגל. היינו, שבחי' הרגליים יהיה להם ג"כ עלייה ולמפרע הוא גובה, להגביה למעלה כל התורה ומצוות שנשארו למטה וכו', עכ"ל.

כן מובאים דברי הזוהר הנ"ל בספר **אמרי אמת** (מהאדמו"ר הרא"מ מגור זצוק"ל), פרשת וילך, וזה לשונו: בפרשת הקהל את העם, במועד שנת השמיטה בחג הסוכות וגו' הקהל את העם האנשים והנשים והטף

זהירות ושמירת כלי ומאכלי פסח (רע"מ כי תצא, סולם אות קלד)

זוהר רע"מ: (קלד): **רַעִיָא מְהִימְנָא, מְאֲנִי דְפִסְחָא, בְּזַמְנָא דְשְׁלִיט עֲלֵיהּ לִיל שְׁמוּרִים, כְּלָהּוּ צְרִיכִים לְמַהוּי שְׁמוּרִים, וְנִטּוּרִים מְחַמֵּץ וּשְׂאֹר בְּכָל שְׁהוּא, וְכָל מְאָכְלִים וּמִשְׁקִים כְּלָהּוּ נִטּוּרִין. וּמֵאֵן דְּנָטִיר לֹזֶן מְחַמֵּץ וּשְׂאֹר. גּוּפִיָּה, אִיְהוּ נָטִיר מִיֵּצֵר הָרַע לְתַתָּא, וְנִשְׁמַתָּא לְעִילָא. וְאַתְמַר בֵּיהּ "לֹא יִגּוּרְךָ רַע" (תהלים ה. ה). בְּגִין דְּהָא אֲתַעְבִּיד גּוּפִיָּה קֹדֶשׁ, וְנִשְׁמַתִּיה קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים. וְאַתְמַר בִּיֵּצֵר הָרַע "וְכָל זֶר לֹא יֵאכַל קֹדֶשׁ" (אמור, ויקרא כב ז), "וְהֵזֵר הַקָּרֵב יוֹמֵת" (במדבר א נא).**

הסולם

(קלד): רע"מ, כלים של חג הפסח, בזמן ששולט עליהם ליל שמורים שהוא השכינה. כולם צריכים להיות שמורים, שיהיו שמורים מחמץ בשאור בכל שהוא, וכל המאכלים והמשקים צריכים להיות שמורים. ומי ששומר אותם מחמץ ושאור, גופו, הוא שמור מיצר הרע למטה, ונשמתו שמורה למעלה, ונאמר בה "לא יגורך רע", משום שגופו נעשה קדש, ונשמתו קדש קדשים. ונאמר ביצר הרע, וכל זר לא יאכל קדש. והזר הקרב יומת. (כי תצא, סולם אות קלד, דפו"י ח"ג דף רפב ע"ב).

-----בני היכלא-----

זרה], הרי שבהתרחקותנו מן החמץ, מתרחק מאתנו ומקדושת מאכלינו גם אותו הנקרא זר. ומתקיים עליו הפסוק "וכל זר לא יאכל קודש". עוד מתקיים בנו על ידי כן, גם שמירת מחננו ובינתנו. ועל היצר הרע הנקרא זר מתקיים הפסוק הנאמר בקדושת המשכן ומחנה השכינה "הזר הקרב יומת".

הנשמר מחמץ שמור מיצה"ר: המפורש בזוהר כאן הוא, כעין המקור המפורסם בשם האר"י ז"ל (מובא בספר משנה ברורה סימן תמו, באר היטב ס"ק א), שכל הנשמר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה.

כלי ומאכלי חג פסח: תמצית דברי רעיא מהימנא כאן (כי תצא אות קלד), שבזמן הנקרא ליל שמורים, דהיינו חג הפסח, יש לאדם להכין את עצמו ואת כל כליו ומאכליו ולשמרם מאיסור חמץ ושאור. כיון שהשמירה העליונה המאירה בלילה זה הנקרא ליל שמורים, היא כפי שיעור שמירת האדם את עצמו בעולם הזה. ידוייק לשון הזוהר, שכל הנשמר למטה בעוה"ז, נשמתו נשמרת למעלה. ואז מתקיים באדם הפסוק "לא יגורך רע", כלומר שהיצר הרע הנקרא רע, לא יגור עוד אצלו, ולא יוכל להזיקו. ובהיות שהיצר הרע נקרא גם בשם זר, כגון אל זר [וכן עבודה

זה שבנ"י מתקנים את עצמם ומבערים חמץ מביניהם, הם נכנסים ברשות הקדושה ונשמרים וכו'.

מקור דברי האר"י במובטח לזוהר מחמץ: אגב אורחא: דברי הבאר היטב הנ"ל בשם האר"י ז"ל, אינם נמצאים בכל כתיבי האר"י ז"ל, ונלאו המחברים מלחפשמם. אלא, מעין זה כתב בספר משנת חסידים (מתלמיד תלמידי האר"י), שהשומר ומחמיר בכל חומרות הפסח יועיל לנפשו מאד כל השנה.

חלופי גרסאות: בספר אור החמה הביא את דברי הרמ"ק על הזוהר כאן (דפוי"ח"ג דף רפב ע"ב), שלא פירשם על פסח אלא על החובה לפרוש מכל מיני מאכלות אסורות ויין נסך וכו', יעו"ש. עוד יש גרסה המובאת בזוהר ע"פ הסולם כאן הערה נ', שלא גרסו מאני דפסחא אלא מארי דפסחא, היינו שאין המדובר מזהירות הכלים כלל. אמנם הרמ"ק הנ"ל כן גרס מאני פסחא, אך פירש שהכוונה על עם ישראל שנגאלו ממצרים, בסוד הגאולה מימין.

ידויק לשון הזוהר, שמזכיר את שמירת הכלים והמאכלים, שבזה יובן גודל הזהירות בשניהם אצל כלל ישראל. ששמירה מעולה זו מרומזת במילים ליל שמורים, דהיינו שמירה מעולה בכל ענייני החג.

הנשמר מחמץ אינו נידון בר"ה: כעין דברי הזוהר כאן, איתא בזוהר תצוה (סולם אות עז), סגולת אכילת המצה [ושמירתה מחמץ] לזכייה בדין ביום ראש השנה. וזה לשונו: ביומא דראש השנה דאיהו יומא דדינא, דלאו איהו, אלא לאינון דלא נטלי מיכלא דאסוותא וכו', בגין מיכלא אחרא דאיהו חמץ. סולם: ביום ר"ה, שהוא יום הדין, שאינו אלא לאלו שלא לקחו מאכל הרפואה, שהוא מצות, ועזבו את רפואת התורה בשביל מאכל האחר שהוא חמץ, העולה ומקטרג וכו', עכ"ל. כעין דברי הזוהר כאן (כי תצא קל"ד), אפשר להבין ולדייק גם מדברי הזוהר תצוה (סולם אות קלד), שמפרש את הפסוק (בא, שמוות יב מב): "הוא הלילה הזה לה' שמונים לכל בני ישראל לדורותם". שלשון רבים שבמילה שמורים, סובב על ז"א ומלכות, דהיינו הקב"ה וכנסת ישראל, שעל ידי

תורה אור: כִּי לֹא אֶל-חֶמֶץ רָשַׁע אֶתָּה לֹא יִגְרָדְךָ רַע (תהלים ה. ה). וְכָל זֶר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשֵׁב כֶּהֵן וְשֹׁכֵר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ (אמור, ויקרא כב י).

ביעור חמץ

ביעור חמץ יצר הרע (רע"מ בא, סולם אות קעח).

זוהר רע"מ: (קעח): "וַיִּשְׂא הָעַם אֶת בִּצְקוֹ טָרִם יְחֻמָּץ וְגו' (בא, שמוות יב לד). פְּקוּדָא דָא (פקודא כה). לְבַעַר חֻמָּץ. דְּהָא פְּקוּדָא דָא, אֶתְמַסֵּר לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל "וַיִּשְׂא הָעַם אֶת בִּצְקוֹ טָרִם יְחֻמָּץ". וְכַתִּיב "שְׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵתֵיכֶם" (שם. יב יט). וְהָא אוֹקְמוּנָה חֲבָרְיָא, וְרָזָא אוֹקְיֻמְנָא, בֵּין חֻמָּץ וּמְצָה דְכַמְהָ דּוֹכְתִּי, דָא יִצֵּר רַע, וְדָא יִצֵּר טוֹב.

הסולם

(קעח): וישא העם את בצקו וגו': מצוה זו, היא לבער חמץ. כי מצוה זו נמסרה להם לישראל, "וישא העם את בצקו טרם יחמץ". וכתוב, "שאוור לא ימצא בבתיכם". וכבר בארוהו החברים. ובארנו סוד בין חמץ ומצה של יציאת מצרים, בכמה מקומות, שזה יצר הרע וזה יצר הטוב. (בא, סולם אות קעח, דפוי"ח"ב דף מא ע"א).

-----בני היכלא-----

זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה" (ישעיה סג א), שנדרש בזוהר בא (סולם אות פג), על יום הדין לאומות העולם, לעומת הרחמים על בני ישראל שזבחו את יצרם הרע כמרומז בשחיטת השה במצרים, בקרבן פסח. היינו, שצד הדין ויצר הרע שבאומות העולם נקרא בלשון חמוץ בגדים. [חמוץ מלשון חימוץ].

מסורת הזוהר: חמוץ ויצר הרע: **זוהר ויחי** (סולם אות שנג): התחלה שהתחילו ישראל להכנס לחלק הקדוש של הקב"ה, ולבער חמוץ שהוא עבודה זרה, הממונים על עמים עכו"ם הנקראים אלהים אחרים, אלהי נכר, ונקראים חמוץ, יצר הרע. ולהכנס במצה, שהיא המלכות, חלק הקדוש של הקב"ה, משום זה בפסח נידונים על התבואה. זוהר **רע"מ בא** (סולם אות קעת, דפוי" ח"ב דף מא ע"א). וכבר בארוהו החברים. ובארנו סוד בין חמוץ ומצה של יציאת מצרים, בכמה מקומות, שזה יצר הרע וזה יצר הטוב. זוהר **תצוה** (סולם אות עג): קרבן שתי הלחם בשבועות, כי ביום מתן תורה כבר נעשו בני חורין ונתבטל יצר הרע. **תצוה** (סולם אות עז): יום דין ראש השנה אינו לאלו שלא נשמרו מחמוץ וכו'.

חמץ ומצה בסוד יצר הרע ויצר הטוב: ידויק לשון הזוהר כאן, שמפרש את סוד ההבדל בין חמץ ומצה, כהבדל שבין יצר הרע ויצר הטוב. כלומר, שכוונת ביעור חמוץ היא בסוד ביעור יצר הרע מן הלב. כעין הנוסח המצוי והנהוג לאומרו בשעת שריפת החמץ. שכשם שאנו מבערים את החמץ מבתנינו ומרשותינו כך יבער ה' את כל החיצונים ואת רוח הטומאה מן הארץ, ויתן לנו לב בשר לעבדו באמת.

בצק שאינו חמוץ: עוד יש להתבונן בדברי הזוהר, שמזכיר את הפסוק וישא העם את בצקו טרם יחמץ. שעניינו הוא, שאותו חמוץ יכול להיות שמור מהחמצה ואז הוא בבחינת יצר הטוב, וכאשר הוא מחמיץ הוא בבחינת יצר הרע. ללמדנו, שמלבד החימוץ שבבחינת יצר הרע, אין ההולכים בעצת יצרם הרע מרוויחים כלום. כיון שבין כך ובין כך המדובר הוא באותו בצק בלבד כנאמר בפסוק "וישא העם את בצקו טרם יחמץ". כלומר, שהוא בצקו [הבצק שלו] בין כך ובין כך. והמצווה לישראל היא, שכל אחד ישגיח על בצקו הפרטי שלא יחמיץ חס ושלום. כעין רמז לדברים נראה בלשון הפסוק "מי

תורה אור: וישא העם את בצקו טרם יחמיץ משארתם צררת בשמלתם על שכמם (בא, שמות יב לד). שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מערת ישראל בנר ובאזרח הארץ (בא, שמות יב יט). מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צעה ברב כחזי אני מדבר בצדקה רב להושיע (ישעיה סג א).

ביעור חמץ הקלי' בשריפה, ודין תבואת העולם בפסח (ויחי, שנג, צו, סולם אות כד)

זוהר: תאנא, אמר רבי יהודה, במתניתא דילן אוקימנא, הא דתנינן בארבעה פרקים בשנה העולם נדון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון, ובחג נדונין על המים, הא אוקימנא מלי. ורזא דמתניתא אוקימנא, בפסח על התבואה וכו', לקביל רתיכא עלאה, רזא דאבהן, ודוד מלכא. בפסח על התבואה, דהכי הוא ממש, והא אוקימנא מלה דא, על מה אתיאי מצה בפסח, והא דינא הוא, דינא דמלכותא דינא, ודא שירותא דשריאו ישראל למיעל בחולקא קדישא דקודשא בריך הוא, ולבערא מנייהו חמוץ, דאיהו טעוון אחרנין, די ממנן על עמינו עעכו"ם, דאקרוין אלהים אחרים, אלהי נכר, ואקרוין חמוץ, יצר הרע, ולמיעל במצה, חולקא קדישא דקודשא בריך הוא. בגין כך, בפסח נדונין על התבואה, ואוקימנא דעלמא אתדון על דינא דה"א.

הסולם

(שנג) תאנא, אמר ר' יהודה, בברייתא שלנו בארנו, מה ששינינו, בארבע פרקים בשנה העולם נדון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ובחג נדונים על המים, הנה בארנו הדברים, וסוד הברייתא בארנו, בפסח על התבואה וכו', הוא כנגד מרכבה עליונה, סוד האבות, שהם חג"ת, ודוד המלך, שהוא מלכות, כלומר שאלו ד' זמנים, המובאים בברייתא ה"ס אבהן ודוד מלכא. ומפרש בפסח על התבואה, שכן הוא ממש, וכבר בארנו דבר זה, על מה בא מצה בפסח, כי מצה היא דין, דין של המלכות הוא דין, כלומר מצה היא דין של המלכות. וזהו התחלה שהתחילו ישראל להכנס לחלק הקדוש של הקב"ה, ולבער חמץ שהוא עבודה זרה, הממונים על עמים עכו"ם הנקראים אלהים אחרים, אלהי נכר, ונקראים חמץ, יצר הרע. ולהכנס במצה, שהיא המלכות, חלק הקדוש של הקב"ה, משום זה בפסח נידונים על התבואה וביארנו, שהעולם נידון על דין דה' שהיא המלכות, ותבואה היא נוטריקון תבוא ה'. (ויחי, סולם אות שנג, דפ"י ח"א דף רכו ע"ב).

-----בני היכלא-----

אין ביעור לחמץ הקליפות אלא שריפה, עכ"ל הרמ"ק ז"ל.

שריפת קרבן פסח באש, כשריפת פרה אדומה: כעין דברי זוהר הנ"ל, שאין ביעור הקליפות אלא בשריפה, משמע גם בזוהר פקודי (סולם אות שכג-שכד), שמפרש את צליית קרבן פסח באש, כשריפת פרה אדומה באש. שנועדה כדי להכניע את כל אלו צדדי הטומאה שלא ישלטו. כן מבואר גם בזוהר פרשת בא (סולם אות קסב). וזה לשונו: אמר הקב"ה עשו אתם מעשה למטה ואני אשבר את תוקף הקליפות למעלה. וכמו שתעשו אתם לשורפו באש, שכתוב בקרבן פסח "כי אם צלי אש", אני גם כן למעלה אעביר אותו באש, בנהר דינור, עכ"ל הסולם (בא, אות קסב).

הלכה: שריפת חמץ בגמי ובשו"ע: להלן לשון המשנה מסכת פסחים (פרק ב משנה א, גמי דף כא ע"א): ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה, וחכמים אומרים אף מפורר וזורה לרוח. כן נפסק בשו"ע (הלכות פסח, או"ח סימן תמה סעיף א): כיצד ביעור חמץ, שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים. בהגהת הרמ"א כתב (שם), והמנהג לשורפו. במשנה ברורה (שם, ס"ק ו), ביאר טעם המנהג, דחוששין לדעת הפוסקים שפסקו כרבי יהודה, דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה, דילפינן מדין נותר שהוא בשריפה, עכ"ל המ"ב.

דין תבואת העולם בפסח: בזוהר כאן (ויחי שנג) מבאר, את סוד דין תבואת העולם בפסח. כמפורש במשנה (מסכת ראש השנה פרק א משנה ב), בארבעה פרקים העולם נדון, בפסח על התבואה וכו'. ומבאר, שהשפעת התבואה לעולם תלויה בדין הנעשה על ידי בני ישראל במצה, שהמלה מצה היא מלשון דין. כדאיתא בזוהר בא (סולם אות קסט, מאמר מצת דינא), שהוא דין קדוש, הנאחז בשם הקדוש וכו', יעוי"ש. ותחילת הברור והתיקון הוא בביעור החמץ, שהוא ביעור יצה"ר ואלהי נכר, ואח"כ היא פניסה לרשות המצה, שהיא חלק הקדוש של ה'. כלומר, שתיקון הנעשה על ידי עם ישראל בהתגברות על החמץ וכל סוגי היצה"ר הכלולים בו, הוא תיקון קו האמצעי, שעל ידו מושפע שפע ברכה לעולם. כעין תיקון קו האמצעי הנעשה ביום הדין ראש השנה, על ידי מצות התקיעה בשופר וזכרון עקדת יצחק.

אין ביעור חמץ הקליפות אלא בשריפה: בזוהר פרשת צו (סולם אות כד), מפורש שתשובת המשקל לאדם שחטא ושרף את עצמו בשלהבת יצר הרע [דאוקיד גרמיה בשלהוביתא דיצר הרע] היא, בקדושת אש המזבח. שאש זו מבערת את רוח הטומאה ומיניים רעים מן העולם [באשא דמדבחא, דהוא אשא מבערא רוח מסאבא, וזינין ביחשין מעלמא]. על זוהר זה בפרשת צו (דפ"י ח"ג דף כז תחי ע"ב), כתב הרמ"ק [מובא בספר אור החמה תחי פרשת צו], וזה לשונו: וזהו

ביאור הזוהר להיתר חמץ כל השנה (זוהר בא, סולם אות קסז-קסח)

זוהר: (קסז): אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִי הָכִי כָּל יְמֵי שְׁתָּא נְמִי, אַמַּאי שְׁבַעַת יוֹמִין, דְּכְתִיב "שְׁבַעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמְצָא בְּבִתְיָכֶם" (בא. שמות יב יט), שְׁבַעַת יָמִים, וְלֹא יִתֵּיר. אָמַר לִיה, כָּל זִמְנָא דְאַתְחִיב בְּרֵשׁ לְאַתְחִזָּא גְרַמְיָה בְּן חוֹרִין, הָכִי אַצְטְרִיךְ, כָּל זִמְנָא דְלֹא אֶתְחִיב לֹא אַצְטְרִיךְ. (קסח): [משל], לְמַלְכָּא דְעֵבֶד לְחַד בְּרֵשׁ רֹפִינּוֹס, כָּל אֵינּוֹן יוֹמִין דְּסָלִיק לְהַאי דְרָגָא, חֲדַי, וְלְבִישׁ לְבוּשֵׁי יָקָר, לְבַתֵּר לֹא אַצְטְרִיךְ. לְשְׁתָּא אַחְרָא נְטִיר אֵינּוֹן יוֹמִין דְּסָלִיק לְיָקִירוּ דָּא, וְלְבִישׁ אֵינּוֹן לְבוּשֵׁין, וְכֵן כָּל שְׁתָּא וְשְׁתָּא. [הנמשל], כְּהַאי גְוֹנָא יִשְׂרָאֵל. כְּתִיב, "שְׁבַעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמְצָא", דְּאֵינּוֹן יוֹמֵי חֲדוּתָא, יוֹמִין דְּסָלִיקוּ לְיָקָרָא דָּא, וְנִפְקוּ מִשְׁעֵבוּדָא אַחְרָא. וּבְגִין כֵּךְ, נְטִרִין בְּכָל שְׁתָּא וְשְׁתָּא, יוֹמִין דְּסָלִיקוּ לְהַאי יָקָר, וְנִפְקוּ מִרְשׁוּתָא אַחְרָא, וְעָלוּ בְּרִשׁוּתָא קַדִּישָׁא, וְעַל דָּא כְּתִיב, "שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ" (בא. שמות יב טו).

הסולם

(קסז): אמר רבי יהודה, אם כן גם כל ימות השנה לא נאכל חמץ, למה רק שבעת ימים, שכתוב, "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", רק שבעת ימים ולא יותר. אמר לו, כל זמן שהאדם מחויב להראות עצמו בן חורין צריכים כן, שלא לאכול חמץ, ובכל זמן שאינו מחויב אינו צריך לאיסור חמץ. (קסח): זה דומה [משל], למלך שעשה אדם אחד לשר. כל אלו הימים שעלה למדרגה הזו, היה שמח ולובש לבושי כבוד. לאחר כך לא היה צריך לזה. לשנה האחרת שמר אלו הימים שעלה לכבוד הזה, ולבש אלו לבושים. וכן כל שנה ושנה. [הנמשל], כעין זה ישראל. כתוב, "שבעת ימים שאור לא ימצא", שהם ימי שמחה, הימים שעלו לכבוד הזה, ויצאו משעבוד אחר. ומשום זה בכל שנה ושנה שומרים אותם הימים שעלו לכבוד הזה ויצאו מרשות אחר ובאו לרשות הקדושה, וע"כ כתוב, "שבעת ימים מצות תאכלו". (בא, סולם אות קסז-קסח, דפו"י ח"ב דף מ ע"א).

-----בני היכלא-----

לכבוד הזה, ובאותו זמן שעלה לגדולה היה שב ללבוש את אלו הבגדים. הנמשל הוא, שכעין זה הם ישראל. שבכל שנה ושנה, הם שומרים וכו'. **אגב אורחא, כעין שאלה זו** שואל הזוהר תצוה (סולם אות ג-ט), ששואל שם על הקרבת שתי הלחם ביום חג השבועות שהיו חמץ, לאחר שבחג הפסח נצטוונו על ביעור כל חמץ ושאר שהם בבחינת יצר הרע וכו'. גם שם תשובת הזוהר על ידי **משל ממאכל רפואה** [מובא לקמן ד"ה רפואת מצה "אסוותא" לחמץ כל השנה].

היתר חמץ כל השנה: משל הרופינוס: תמצית דברי הזוהר כאן, הוא ביאור ע"י משל, לטעם היתר אכילת חמץ כל השנה. שאחר כל המפורש והמבואר בגנות החמץ והשאור שהם בבחינת יצר הרע וכיו"ב, הוקשה לזוהר, אם כן מדוע הותרה אכילת חמץ כל השנה. כלומר, שלכאורה מעת השבתת החמץ וביעורו, היה מקום לאוסרו לגמרי ולעולם. תשובת הזוהר כאן היא על ידי משל מאדם שמניהו המלך להיות שר [רופינוס], כל אלו הימים שעלה למדרגה הזו, היה שמח ולובש לבושי כבוד. לאחר כך לא היה צריך לזה. לשנה האחרת שמר אלו הימים שעלה

תורה אור: שְׁבַעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמְצָא בְּבִתְיָכֶם כִּי כָּל אֶכֶל מִחֲמִצָּת וּנְכַרְתָּה הִנֵּפֶשׁ הֵהוּא מְעַרְתָּ יִשְׂרָאֵל בְּגַר וּבְכַזְרוּחַ הָאָרֶץ (בא, שמות יב יט). שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֶךְ בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר מִבֵּיתְכֶם כִּי כָּל אֶכֶל חֲמֵץ וּנְכַרְתָּה הִנֵּפֶשׁ הֵהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרֵאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי (בא, שמות יב טו).

רפואת מצה "אסוותא" לחמץ כל השנה (תצוה, סולם אות עג-עה)

זוהר: (עג): השתא אית לן לאסתכלא, בפסח נפקו ישראל מנהמא דאתקרי חמץ, כתיב "ולא יראה לך חמץ" (בא, שמות יג ז), וכתוב "כי כל אוכל מחמצת" (שם, יב יט) מאי טעמא. בגין יקרא דההוא נהמא דאתקרי מצה. השתא דזכו ישראל לנהמא עלאה יתיר לא יאות הוה לאתבטלא חמץ, ולא אתחזיא כלל. ואמאי קרבנא דא [לחם הבכורים], חמץ הוה, דכתיב "סלת תהינה חמץ תאפינה" (אמור, ויקרא כג יז). ותו, דהשתא ביומא דא אתבטל יצר הרע, ואורייתא דאתקרי חירו אשתכחת. (עד: אלא, [משל] למלכא דהוה ליה בר יחידאי, וחלש. יומא חד הוה תאיב למיכל, אמרו ייכול בריה דמלכא אסוותא דא, ועד דיכול ליה, לא ישתכח מיכלא ומזונא אחרא בביתא. עבדו הכי. כיון דאכל ההוא אסוותא, אמר מכאן ולהלאה ייכול כל מה דאיהו תאיב, ולא יכיל לנזקא ליה. (עה: [הנמשל], כף כד נפקו ישראל ממצרים, לא הוי ידעי עקרא ורזא דמהימנותא, אמר קב"ה, טעמון ישראל אסוותא, ועד דיכלון אסוותא דא, לא אתחזי להון מיכלא אחרא. כיון דאכלו מצה, דאיהי אסוותא למיעל ולמנדע ברזא דמהימנותא. אמר קב"ה, מכאן ולהלאה אתחזי לון חמץ, וייכלון ליה, דהא לא יכיל לנזקא לון. וכל שפן דבימא דשבועות, אזדמן נהמא עלאה, דאיהו אסוותא בכלא.

הסולם

עג): עתה יש להסתכל, בפסח יצאו ישראל מהלחם שנקרא חמץ. שכתוב, "ולא יראה לך חמץ". וכתוב "כי כל אוכל מחמצת". מהו הטעם יצאו מחמץ, הוא משום הכבוד של לחם ההוא שנקרא מצה. ושואל, עתה שזכו ישראל ללחם עליון יותר, ללחם דז"א, [האם] לא יפה היה שיתבטל החמץ ולא יראה כלל. ולמה קרבן זה של לחם הבכורים היה חמץ, שכתוב, "סלת תהינה חמץ תאפינה". עוד, הרי ביום הזה נתבטל היצר הרע, שה"ס חמץ. כי התורה שנקרא חירות נמצאת ולמה הביאו חמץ. (עד: ומשיב, אלא בדומה [משל] למלך שהיה לו בן יחיד, ונחלה, יום אחד היה משתוקק לאכול. אמרו, יאכל בנו של המלך רפואה זו וטרם שיאכל אותו לא ימצא שום מאכל ומזון אחר בבית. עשו כך. כיון שאכל הרפואה ההוא אמר, מכאן והלאה יאכל כל מה שרוצה, ולא יוכל להזיק לו. (עה: [הנמשל], כך, כשיצאו ישראל ממצרים, לא היו יודעים העיקר והסוד של האמונה, אמר הקב"ה יטעמו ישראל רפואה וכל עוד שיאכלו רפואה זו לא יראה להם מאכל אחר, דהיינו חמץ, כיון שאכלו מצה, שהיא רפואה לבא ולדעת בסוד האמונה, שהיא מלכות, אמר הקב"ה, מכאן והלאה, ראוי להם חמץ, ויאכלו אותו, כי אינו יכול עוד להזיק להם. וכ"ש ביום השבויות, שנמצא לחם העליון. של ז"א, שהוא רפואה לגמרי. (תצוה, סולם אות עג-עה, דפ"י ח"ב דף קפג תחי' ע"ב).

-----בני היכלא-----

לאור האמונה. שתיכף כאשר יצאו ישראל ממצרים, לא היו יודעים העיקר והסוד של האמונה. על כן אמר הקב"ה, יטעמו ישראל רפואה, דהיינו אכילת מצה. ועל ידי כן נרפאו, דהיינו שזכו לבא ולדעת בסוד האמונה, שהיא ספירת מלכות. מכאן, שהלוקה בחוסר אמונה נחשב כחולה זקוק לרפואה. ועוד, שבסגולת אכילת מצה והרחקה גמורה מחמץ לרפא מחלה זו. שכפי הנראה משנה לשנה יש לחזור על רפואה זו, כפי התחדשות העולם משנה לשנה.

משל זוהר: מיכלא דאסוותא: תמצית דברי זוהר כאן (תצוה עג-עו), ביאור על ידי משל לטעם היתר חמץ בכל השנה, שאכילת מצה הרי היא כמאכל רפואה, שלאחר מכן גם החמץ לא יזיק עוד. **כעין משל זה** מובא בזוהר פרשת בא (סולם אות קסז-קסח, מובא לעיל ד"ה ביאור זוהר להיתר חמץ כל השנה), משל אחר הדומה לזה, ויש מקום להתבונן בהבדל שבין אלו ב' המשלים. **אכילת מצה ורפואת האמונה:** ידויק לשון זוהר בביאור הנמשל, שסגולת אכילת מצה היא לזכות

בני היכלא - פניני זוהר לפסח

ב

ואינם חולקים במציאות. אלא, שבריאית העולם בגשמי הייתה בחודש ניסן כשיטת רבי יהושע. ובריאיתו במדרגת מחשבה הייתה בחודש תשרי, כמ"ש היום הרת עולם. על כן, תחילה הוא תיקון הלחם במדרגת אמונה, כמ"ש שבפסח העולם נידון על התבואה, ולאחר מכן הוא גם תיקון המחשבה. כלומר, שאחר אכילת מצה יכולים לזכות להכנס בצלא דמהימנותא. כדאיאת בהמשך דברי זוהר תצוה (סולם אות ז), שהנזהר ונשמר מחמץ בפסח זוכה בדין ביום ראש השנה.

נהמא דמהימנותא וצלא דמהימנותא: אגב אורחא: יש להתבונן בדברי זוהר כאן (תצוה עה), שהמצה נקראת מיכלא דאסוותא ואסוותא דמהימנותא [מאכל רפואה, ורפואת האמונה], וכן גם חג הסוכות נקרא בזוהר בשם צלא דמהימנותא (אמור, סולם אות רסד). שלכאורה אפשר לבאר את קדימות לחם האמונה לצלא דמהימנותא, על פי דברי האר"י ז"ל (שער הכוונות דרושי ראש השנה), בביאור מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע אימתי נברא העולם (גמ' מסכת ראש השנה יא ע"א). שאלו ואלו דברי אלקים חיים,

תורה אור: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך (בא, שמות יג ז). שבעת ימים שאר לא ימצא בבתים כי כל אכל מהמצות ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאורח הארץ (בא, שמות יב יט). כמו שבתיכם תביאו להם תנופה שתים שני עשרנים סלת תהינה חמץ תאפינה בכורים לה' (אמור, ויקרא כג ז).

שמירת מצה כשמירת המזוזה (פנחס, סולם אות תשלב)

ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדתיכם חקת עולם (בא, שמות יב יז).

זוהר: (תשלב): מצה אמאי אתקריאת מצה. אלא הכי תנינן, שד"י: בגין דאמר לעולמו די, דיאמר לצרותינו די. אוף הכי מצה, בגין דקא משדד דמברחת לכל סטרין בישין, ועביד קטטה בהו, כגוונא דשד"י דמזוזה, דמבריה לשדים ומזיקים דתרעא, אוף הכי איהי מברחת לון מכל משכני קדושה, ועביד מריבה וקטטה בהו. כד"א, "מסה ומריבה" (בשלח, שמות יז ז). ע"ד כתיב מצה. והא מסה בסמך איהו. אלא תרגומו דמסה, איהו מצותא.

הסולם

(תשלב): מצה אמאי אתקריאת וכו': למה נקראת מצה. אלא כך למדנו, שד"י, פירוש, מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די. דהיינו שמבריה הדינים והצרות ממנו. אף מצה כך, משום שהיא מכריע ומכניע, דהיינו שמברחת לכל צדדים הרעים, ועושה מריבה בהם, כעין השם שד"י של המזוזה, שמבריה לשדים ומזיקים שבשער. אף כך מצה היא מברחה אותם מכל משכנות הקדושה, ועושה מריבה וקטטה בהם, כמש"א "מסה ומריבה" (בשלח, שמות יז ז). ע"כ כתוב השם מצה. שואל, והרי מסה היא עם סמך [שכתובה באות סמך], ולא עם צ'. ומשיב, אלא תרגומו של מסה, היא מצותא. ע"כ נקרא מצה, עם צ'. (פנחס, סולם אות תשלב, מאמר חג הפסח, דפו"י ח"ג דף רנא סוף ע"ב).

-----בני היכלא-----

שמירת מצה: היינו, כעין הנלמד בגמ' מן הפסוק ושמרתם את המצות, לענין מצה שמורה, מבאר הזוהר כאן את כוח המצה לשמירה מכל מיני מזיקים, שהוא כשמירת המזוזה בפתח הבית.

להיות ביטול היש והגסות ע"ד לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר וכו'. עכ"ל.

מראה מקום בזוהר: עניין המריבה והקטטה המרומז בשם מצה, כמבואר כאן בזוהר פנחס (סולם תשלב), נראה כמתקשר לעניין הדין הקדוש שבמצה, כדאיתא בזוהר בא (סולם אות קסט, מאמר מצת דינא), שהוא דינא קדישא, כדברי רשב"י שם. עניין המזוזה הנקראת שומר מתבאר בזוהר ואתחנן (סולם עג-עה, מאמר המזוזה). שם שד-י שבמזוזה, מלבד המפורש כאן בזוהר פנחס (אות תשלב), מתבאר גם בזוהר ואתחנן (סולם אות קח-קט). אגב אורחא: מקור ראשי התיבות של שם זה שהוא שומר דלתות ישראל, נזכר בשער הכללים להאר"י פרק ד', וכן בפירוש זוהר הרקיע מהאר"י, על זוהר ואתחנן הנ"ל.

חלופי גרסאות: ידויק ל' הזוהר שמפרש שנקראת מצה כלשון התרגום וכו'. אמנם, המעיין בתרגום עצמו על הפס' מסה ומריבה (שמות יז ז), ימצא שהמילה מצותא היא תרגום של מריבה. וכן הוא תרגום כל ריב ומריבה שבתורה, ולא שהמילה מצה על שם מסה. בכל זה יובן הערת חלופי גרסאות כאן (פנחס תשלב), שעל כן לא גרס בתחילת המאמר אמאי אתקריאת מצה, אלא רק מצה אמאי, וכן אינו גורס את המילה מסה כלל. וכפי הנראה, ביאר את דברי הזוהר מסמיכות המילים מסה ומריבה, שנשמעים כאחד.

שלכאורה מכאן מקור המנהג לסגולת השמירה שיש בחתיכת מצה. ומה שנוהגים סגולה זו בחתיכה מהאפיקומן נראה, כיון שבמצה זו התקיימה מצות מצה, מה שאינו בדיוק כן בשאר מצות החג. כן מצוין בהערת ניצוצי זוהר על דברי הזוהר כאן, למנהג הצנעת האפיקומן לשמירה (דפו"י ח"ג דף רנב ע"ב, הערה ד').

שמעתי מפי הרה"צ רבי ש' שמעלקע בידרמן שליט"א בן כ"ק האדמו"ר הרמ"מ מלעלוב זיע"א, בחוה"מ פסח תשע"א (נדפס בבני היכלא גליון 5 עמ' כ"ז), שהראה לי דברי הזוה"ק הנ"ל והוסיף, שמכאן מקור למנהג חסידים שמצניעים חתיכת מצת מצוה לשמירה, והעיר שמשמע מדיוק לשון דברי הזוה"ק, ששמירת המצה גדולה יותר. כיון שהשמירה היא בעצמותה ובכל מקום. ודייק לשון הזוהר, שהמזוזה מברחת להמזיקים שבשער, והמצה מבריחה אותם מכל משכנות הקדושה. עכת"ד.

חסידות: בספר **לקוטי תורה** (מאדמו"ר הזקן) פר' צו אות ד' כתב וז"ל: והנה מצה זו צריכה שימור כמ"ש ושמרתם את המצות, דהיינו לשמור מן החיצונים שלא לבוא לבחינת חימוץ שהוא הגסות וההתנשאות וכו'. ועל כן נקראת מצת חסר וי"ו שהוא מלשון מצותא כמו מצה ומריבה כדאיתא בזוהר ח"ג דף רנא ע"ב [סולם פנחס אות תשלב], שהמריבה הוא

ליל הסדר מסוגל לנסים ישועות וברכות (בא, סולם אות קיד-קטו)

זוהר: (קיד): ["ויהי בחצי הלילה" (בא, שמות יב כט)]. ובעוד דהאי ליליא לא אתפלג, לא עביד נימוסוי. מנא לן. מאברהם. דכתיב "ויחלק עליהם לילה" (לך לך, בראשית יד טו), דאתפלג למעבד נימוסוי. אוף הכא, משה אמר כחצות, כמפלג. דמשה ידע דלא יעביד נימוסוי עד דאתפלג. (קטו): והכי הוה, דלא עביד ליליא נימוסוי, עד דאתפלג, בפלגות בתראה. עבד נימוסוי, הה"ד "ויהי בחצי הלילה". מאי בחצי. בפלגות בתראה, בזמנא דאיהי שלטא, ואשתכח האי זאת, למעבד נמוסין תדירא, וכל נימוסא דאתעביד בליליא, בפלגותא בתראה אתעביד.

הסולם

(קיד): ובעוד שלילה הזה לא התחלק אינו עושה פעולותיו. מאין לנו, מאברהם. שכתוב, ויחלק עליהם לילה. שפירושו, שנחלק כדי לעשות פעולותיו. אף כאן, משה אמר כחצות, פירושו, כשיתחלק, הלילה, שמשה ידע, שלא יעשה פעולותיו עד שיתחלק. (קטו): וכן היה, שלא עשה הלילה פעולותיו עד שנחלק. כי במחצה השניה של הלילה עשה פעולותיו. ז"ש ויהי בחצי הלילה. מהו בחצי. היינו במחצה השניה בזמן שהיא, המלכות, שולטת, ונמצאת תמיד זאת הזו, שהיא המלכות, לעשות פעולות. וכל פעולה שנעשתה בלילה, במחצית השניה נעשתה. (בא, סולם אות קיד-קטו, מאמר ויהי בחצי הלילה, דפו"י ח"ב דף לז ע"ב).

-----בני היכלא-----

בזוהר תרומה (סולם אות פד). ביאור העניין נראה, שאדרבה. הארה עליונה המאירה לישראל, עושה דינים בכל הצד שלעומת הקדושה. על כן בשעה שנעשה נס בבחינת רחמים לאברהם אבינו במלחמת המלכים, היה דין לארבעת המלכים הנז' שם. כמו כן הנס שנעשה לישראל ביציאת מצרים, היה דין למצרים.

מסורת הזוהר: לך לך (סולם אות שעז): וכל הדרכים של מעלה דהיינו דרכי הבינה הממתקת את הנוקבא. אינם נמצאים בלילה רק בחצות לילה ממש. מאין לנו זה. מאברהם, שכתוב ויחלק עליהם לילה. במצרים כתוב, ויהי בחצי הלילה. כי אז נמתקת הנוקבא בהבינה ונתגלו אורותיה. ודוד היה יודע זה, ועל כן אמר חצות לילה אקום וגו'. **וירא** (סולם אות ססא): ויחלק עליהם לילה, זהו הקב"ה שחלק הרחמים מן הדין כדי לנקום נקמת אברהם וכו'. **בא** (סולם אות קיד): בעוד שלילה זה לא התחלק אינו עושה פעולותיו. מאין לנו זה, מאברהם. שכתוב "ויחלק עליהם לילה וכו', אף כאן אמר משה כחצות וכו'. **זוהר חדש כי תשא** (סולם אות כב): ומה אברהם, עשה לו הקב"ה נקמות בלילה, כמ"ש ויחלק עליהם לילה, אף ישראל יצאו ביד רמה, שהוא אברהם כנ"ל, וסיוע דיליה נקטו וכו'.

בחצי הלילה: היינו חצות לילה המיוחד, שאז הכה ה' כל בכור מצרים, שהיא התחלקות המדרגה הנקראת לילה לעשיית פעולת הנס הגדול שבמכת בכורות [ובמדרגת כתר, כמבואר שעשרת המכות היו כסדר הספירות ממטה למעלה, כדאיתא בזוהר וארא סולם אות קמג]. ידויק לשון הזוהר בעוד דהאי ליליא [בעוד שהלילה הזה], שנראה כמרמז על כך שאע"פ שכל חצות לילה היא התחלקות המדרגה לפעולות שונות, עם כל זאת, המדובר כאן הוא בלילה הזה, דהיינו לילה המיוחד, כעין התחלקות הלילה הנזכר אצל אברהם אבינו. שמלבד הנסים שביציאת מצרים שנעשו בלילה זה, כן נעשו בו ניסים רבים כמפורט בהגדה של פסח בפזמון ובכן ויהי בחצי הלילה. וכדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ב), שברכות יצחק ליעקב היו בליל פסח, וזה לשונו: זה הלילה כל העולם אומרים בו הלל, ואוצרות טללים נפתחים בזה הלילה, עכ"ל. ועדיין חלקו משומר לניסים העת"ל, כמ"ש ליל שמורים.

דין ורחמים: כעין דברי הזוהר כאן, איתא גם בזוהר לך לך (סולם אות שעג-שעה, מאמר לילה ופגלות לילה). ויש לעיין קצת בדין שנעשה באותה שעה על מצרים, וכן בדין שנעשה במלחמת אברהם בימי אמרפל, על אף שמחצות לילה והלאה היא תחילת הארת הפנים מצד החסד. כמבואר בזוהר לך לך (סולם אות שעז), וכן

ליל יציאת מצרים האיר כבימי תמוז (בא, סולם אות קכה, קכח-קכט)

זוהר: (קכה): ועוד אמאי לא הוה ביממא דשאלתו. תנינן, כתיב "היום אתם יוצאים" (בא, שמות יג ד), וכתבי "הוציאת ה' אלקיך ממצרים לילה" (ראה, דברים טז א). אלא תאנא, עקרא דפורקנא דישיראל, לא הוה אלא בלילה, דליליא שרא קטריין, ועבד נוקמין, ויומא אפיק לון בריש גלי הדא הוא דכתיב "יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים" (מסעי, במדבר לג ג). וכתבי "ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור" (מסעי, שם לג ד), דא הוא פרסומי ניסא. (קכח): ואתעביד דינא בכלא, בשעתא דאתכנשו כלהו בבתיהון, ולא הוו מתפורזי במדברא ובחקלא, אלא כלהו אשתכחו בבתיהון, ועבד ליליא דינוי בכלא בההיא שעתא. ותנא הוה נהיר ליליא כיומא דתקופה דתמוז, וחמא כל עמא דינוי דקב"ה, הה"ד "ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה" (תהלים קלט יב). (קכט): ובשעתא דנפקו, אשתכחו כלהו מתין בשוקין לעיניהון דכלא, בעיין לאקרבא להו ולא אשכחו, ודא אקשי להו מכלא. חמו לישראל נפקין לעיניהון בחד גיסא, וחמו למיתיהון באיך גיסא. ובכלא הוה פרסומי ניסא, דלא הוה כהאי מיומא דאתברי עלמא.

הסולם

(קכה): ועוד, מה ששאלתם למה לא היה הדין של מצרים ביום. למדנו, כתוב, "היום אתם יוצאים". וכתוב "הוציאת ה' אלקיך ממצרים לילה". אלא למדנו, עיקר הגאולה של ישראל לא היה אלא בלילה, שה"ס [ספירת] המלכות הנקראת לילה, שהלילה פתח קשרים ועשה נקמות, והיום הוציא אותם ביד רמה. ז"ש, "יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור". זה היה כדי לפרסם הנס.

(קכח): ונעשה הדין בכולם, בשעה שנתקבצו כולם בבתיהם, ולא היו מפוזרים במדבר ובשדה אלא כולם נמצאו בבתיהם, ועשה הלילה, שהוא המלכות, את דינוי באותה שעה. ולמדנו שהיה מאיר הלילה כיום בתקופת תמוז וראו כל העם את דינוי של הקב"ה. ז"ש, "ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה". (קכט): ובשעה שיצאו ישראל, נמצאו כולם מתים בשווקים לעיני הכל. ורצו לקבור אותם ולא מצאו אותם, כי הכלבים אכלו אותם. אמנם לא כולם נאכלו, אלא גם נשאר מהם, שעליהם נאמר "ומצרים מקברים". וזה היה קשה להם מהכל, מצד אחד ראו את ישראל יוצאים, מצד האחר ראו את מתייהם. והכל היה כדי לפרסם את הנס, שלא היה כזה מיום שנברא העולם. (בא, סולם אות קכה, קכח-קכט, דפוי" ח"ב דף לח סוף ע"א).

-----בני היכלא-----

ספירת מלכות שנקראת לילה, עם כל זאת אותו לילה האיר כיום, כמ"ש "היום אתם יוצאים". שהיה כל זה כדי לפרסם את הנס שלא היה כמוהו מיום שנברא העולם. וראו כל העם את דינוי של הקב"ה. ז"ש, "ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה" (תהלים קלט יב). שבה מיושבת קושייתם, דהיינו שיציאתם בלילה הייתה באור יום כהארת חמה בתוקפה. ידויק לשון הזוהר שהזכיר את הפסוק בתהלים, הנדרש בזוהר בראשית א (סולם אות שלב), על זמן הגאולה העתידה, שבזמן גמר התיקון גם הלילה וחשכת הגלות שנמשלה לו, יאירו באור הגאולה שנמשלה

יציאת מצרים בלילה ופרסומה ביום: תמצית דברי הזוהר כאן, הם דברי רשב"י בתשובה לשאלת חכמי הזוהר [ר' חייא ור' יוסי הנזכרים שם], ששאלו על נס יציאת מצרים האם היה בלילה או ביום, שלכאורה הדבר נראה כסתירה מפורשת בין הפסוקים. שבפרשת בא נאמר "היום אתם יוצאים" (בא, שמות יג ד), ובפרשת ראה נאמר "כי בחודש האביב הוציאת ה' אלקיך ממצרים לילה" (ראה, דברים טז א). אמר להם, על לילה זה נאמר לילה כיום יאיר. שלמדנו שבלי ל יציאת מצרים האיר הלילה כיום בתקופת תמוז. על כן אע"פ שעיקר דין מצרים נעשה בלילה ועל ידי

שהם ממשיכים הארת החכמה. מסוד י"ג מדות הרחמים שבא"א, (כנ"ל בהקדמת זוהר דף י"ג במראות הסולם ד"ה והנה) וכו'. וז"ש שממשלת היום נמשך מ"ב פתחין שבשמש ל"ב שעות היום, אשר עם עצם השמש המאיר מ"ב פתחים הרי הם י"ג שה"ס ה' אחד. כי השמש, הוא בחי ז"א, ממשיך מ"ג מדות הרחמים את המוחין הגדולים דהארת החכמה, ואז נקרא ה' אחד. ועד"ז נתקנו י"ב פתחין בהלבנה, שה"ס הנוקבא, אשר עם עצם הלבנה, שבה הפתחים פתוחים לקבל מהשמש' הוא במספר אחד, דהיינו י"ג. וזהו סוד ושמו אחד. אמנם זה יהיה בגמר התיקון, כשיהיה אור הלבנה כאור החמה, ואז נאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. אבל בשנת אלפי שני, אחר שנתמעטה הלבנה, הרי עם הלבנה אינה מגולית כלל, שתשלים מספר אחד כנ"ל, שהרי אינה מאירה מעצם שבה, אלא ממה שמקבלת מהשמש, ולפיכך לא כתיב כאן ויהי ערב אחד ובוקר אחד, אלא שניהם נכללים ביום אחד. כי בחינת אחד, אינה מתגלה זולת בממשלת שניהם כאחד, אשר אז הלילה נכללת ובאה בממשלת היום, וע"כ כתוב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, עכ"ל הסולם.

הערה: בהיות שהזוהר הנ"ל (בראשית א אות קכו), צוין בפירוש הסולם על בראשית א אות שלב, כמראה מקום לעיון, משמע שיש בהם כדי לבאר את סוד הכתוב הנאמר על זמן הגאולה העתידה, וכן על ליל פסח "לילה כיום יאיר כחשכה כאורה". דהיינו שהארת ליל פסח היא כהארת הגאולה העתידה. וז"ש כיומא דתקופת תמוז, דהיינו תוקפא דשמשא וכו'.

הארת לילה כיום ככתקופת תמוז: עוד נראה להוסיף [על הנ"ל "לילה כיום יאיר" וגו'], שלשון כעין זה נאמר גם על הגאולה העתידה (זכריה יד ז): "והיה לעת ערב יהיה אור". כמפורש בזוהר ויחי (סולם אות לט ואות מב), וכן בפירוש הסולם על הק' ספר הזוהר (אות קכה, וסוף אות קכט, מאמר בליליא דכלה), שהכוונה היא על התהפכות החשכה הגדולה ביותר לאור גדול. כן אפשר להבין גם בפסוק (ישעיה ל כו): "וְהָיָה אֹרֶךְ הַלְבָנָה כְּאֹרֶךְ הַחֲמָה וְאֹרֶךְ הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַע־עֶשְׂרִים כְּאֹרֶךְ שְׁבַע־עֶשְׂרִים יָמִים בְּיוֹם חֲבַשׁ ה' אֶת שֶׁכֶר עַמּוֹ וּמַחֲץ מִקְּתוֹ יִרְפָּא", המפורש בכ"מ בזוהר, שהוראת פסוק זה היא על לעת"ל שחשכת הלילה תיהפך לאור.

ליום, כמ"ש "יום ה'", וכן כתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. [לקמן מובאים דברי הזוהר הנ"ל, וביאורם בזוהר בראשית א סולם אות קכו, ד"ה ביאור הדברים]. **משמעות הדברים** היא, שהארת ליל פסח, היא בבחינת לילה כיום יאיר, בהארת אורות הגאולה העתידה. שכפי מדרגת האמונה בה' שבאדם, ואמונתו בהבטחה "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז טו), כן ימלא לבו שמחה אמיתית על כל אלה. כמפורסם אצל הצדיקים ששמחת הגאולה נראתה על פניהם בליל הסדר, בביטחון גמור כיאה לממ"ה הקב"ה בעל ההבטחה. שעל כן תקנו חז"ל שתיית ד' כוסות יין לשמחת הגאולה, כדאיתא בזוהר אמור (סולם אות קלה, מאמר ארבע כוסות), מובא בהמשך קובץ זה ד"ה ארבע כוסות.

לילה כיום יאיר: נוסף על המבואר בזוהר כאן (בא סולם אות קכה, קכז-קכח), שדורש את הפסוק "לילה כיום יאיר" וגו', על גאולת מצרים, נדרש פסוק זה על גאולה העתידה. להלן לשון **הזוהר בראשית א** (סולם אות שלב, דפוי" ח"א דף לא ע"א): אבל חושר, עד דאתנהיר מסטרא דיום, יום נהיר ללילה, ולילה לא נהיר עד זמנא דכתיב "ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה" (תהלים קלט יד). **הסולם:** אבל החשך נמשך, עד שמאיר מצד השפעת היום, דהיינו עד שמקבל חסדים מז"א הנק' יום, ואז מתלבש אור החכמה באור החסדים, ונמצא מבחינה זו, שהיום שהוא ז"א מאיר להלילה, שהיא נוקבא. אבל הלילה עצמה אינה מאירה מכח השפעת היום, עד הזמן של גמר התיקון, שכתוב ולילה כיום יאיר וגו'. {ועי' לעיל בראשית א דף קי"ח סולם אות קכו, ד"ה וביאור}, עכ"ל הסולם.

להלן לשון פירוש הסולם (במראה מקום המצוין לעיל, ב"א אות קכו): **ביאור הדברים.** כי הזוהר רוצה לבאר לנו את סוד הכתוב "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד". שהמשמעות היא שגם הערב חוזר להיות יום, וכן ההפרש מהיחוד שבהכתוב ויהי ערב שבכאן, שנאמר בו "אחד", פעם אחת, אל הכתוב "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", שכתוב בו ב' פעמים אחד. וצריכים לדעת, שסוד אחד, ה"ס המוחין הגדולים דהארת החכמה, שבהיותם מאירים בהעולמות מתגלה יחודו ית' בהעולם וע"כ אמרו (זוהר חדש יתרו (סולם אות קכב), אשר אחד הוא בגי' י"ג, בסוד י"ג ג מדה"ר. כי מספר י"ג הנעשה בעשר הספירות, יורה

תורה אור: ויסעו מרעמסם בחדש הראשון בהמשך עשר יום לחדש הראשון ממהרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים: ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור ובאלהיהם עשה ה' שפטים (מסעי, במדבר לג-ד). היום אתם יצאים בחדש האביב (בא, שמות יג ד). שמור את חדר האביב ועשית פסח לה' אלקיך כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה (ראה, דברים טו א). ואמר אך חשד ישופני ולילה אור בעדני: גם חשד לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה (תהלים קלט יא-יב). בימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מכה ז טו).

אוצרות טללים וברכת ויתן לך (יתרו, סולם אות שלח)

זוהר: (שלח): "והאכלתיך נחלת יעקב אביך" (ישעיה נח יד), כמה דכתיב "ויתן לך האלקים מטל השמים" וגו' (תולדות, בראשית כז כח), והיינו נחלת יעקב. וברכתא דבריך יצחק ליעקב, על האי שמים קאמר. וברכיה בברכתא, דזמינין בנוי דיעקב, לאחיא בההוא טלא לזמנא דאתי, דכתיב "ויתן לך האלקים". לך ולא לאחרא. "מטל השמים", דביה זמינין מתיא לאחיא לזמנא דאתי, דנפיק מעתיקא לזעירא דאפין, ושריא בהאי שמים. אסתכל ר' אבא ואמר, השתא אשתמע כלא ואשתכח דברכתא דיצחק, עלאה ממאי דחשיבנא.

הסולם

(שלח): והאכלתיך נחלת יעקב אביך: הוא כמו שכתוב, ויתן לך האלקים מטל השמים וגו'. וטל השמים, היינו נחלת יעקב. והברכה שברך יצחק ליעקב על שמים הזה אמר, שהוא ז"א, וברכו בברכה, שעתידים בניו של יעקב לעמוד לתחיה על ידי טל ההוא לעתיד לבא, שכתוב, ויתן לך האלקים - לך ולא לאחר. מטל השמים - שבו עתידים המתים לעמוד לתחיה לעתיד לבא. אשר טל הזה יוצא מעתיקא קדישא לזעיר אנפין, הנקרא שמים, ושורה בשמים הזה. הסתכל ר' אבא במקרא, ואמר, עתה מובן הכל, ונמצא שברכתו של יצחק היא יותר למעלה מממה שחשבת. (יתרו, סולם אות שלח, דפוי"ח ב"ב דף ע"ג ע"א).

-----בני היכלא-----

בהיות שברכת יצחק ליעקב בטל תחיה היתה בליל פסח, יובן לשון פרקי דרבי אליעזר (פרק לב): אמרה רבקה ליעקב, בני, הלילה הזה אוצרות טללים נפתחים בו הלילה הזה העליונים אומרים שירה וכו', עכ"ל. כלומר שלילה זה מיועד ומסוגל לאותה מדרגה הנקראת טל השמים [כדלקמן]. לכן ברכו יצחק בברכת ויתן לך מטל השמים. עוד נזכר ענין תחית המתים בטל השמים, הנלמד מן הפסוק "ויתן לך", **בוזרה אדרא זוטא** (סולם אות לה, מאמר גלגלתא דעתיקא), כמובא לקמן במסורת הזוהר. אלא שהמעין שם ימצא שמזכיר טל הנוסף בכל יום וכו', היינו שיש בטל זה ב' בחינות. בזה יובן לשון טללים הנזכר בפרדר"א הנ"ל. **אגב אורחא**, ענין אמירת ויתן לך במוצאי שבת בצבור, נזכר בהקדמת הזוהר (סולם אות רנט), וזה לשונו: אבל אי איהו ממתין עד דישלמו קדושתא דסדרא, אינון חייבין דגיהנם מצדיקין עלייהו

טל תחיית המתים: סוד ברכת ויתן לך מטל השמים, שתחיה"מ היא רק לישראל: תמצית דברי הזוהר (יתרו אות שלח), שברכת יצחק ליעקב ויתן לך האלקים מטל השמים [שנאמרה בליל פסח], כוללת ברכה לתחיית המתים בטל תחיה, שתהיה שתהיה אך ורק לבני יעקב כמ"ש ויתן לך - ולא לאחר. שעתידים בניו של יעקב לעמוד לתחיה על ידי טל ההוא לעתיד לבא. פירוש זה של הזוהר הוא המשך דברי ר"ש לרבי אבא, בביאור הפסוק "אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך" וגו'. שברכת טל השמים היינו נחלת יעקב וכו'. כיון שרק בניו של יעקב יזכו לאותה הארה עליונה הנקראת טל תחיה, שהיא טל תחיית המתים. ידויק לשון הזוהר, שכאשר ר' אבא שמע את פירוש זה אמר: נמצא שברכתו של יצחק היא יותר למעלה מממה שחשבת.

עלמא ואוצרי טלין מתפתחין בה וכו'. (ו): ורבקה אמרת ליעקב ברה למימר, הא ליליא הדין עלאי משבחין למרי עלמא ואוצרי טלין מתפתחין בה, ושמעית וכו', עכ"ל תרגום יונב"ע.

חסידות: [ישמח ישראל]: טל תחיה"מ: בספה"ק ישמח ישראל (תולדות ד"ה ועיין תרגום), ביאר את ברכת ויתן לך עפ"י דברי הזוהר וכו'. וזה לשונו: ועיין תרגום יונתן (בראשית כז ו) בלשון הזה: הא ליליא הדין עלאי משבחין למארי עלמא ואוצרי טלין מתפתחין בי, וכן מביא שם בפסוק א' (עיין בסוף הדיבור), וזה מכוון לדברינו שטלא, היינו הנקרא בזוה"ק (ח"ג קכח ע"ב ובע"ח ש"י"ג רפ"ו) טלא דבדולחא [אדרא רבא, סולם אות יז, הוא דפוי"ח"ג דף קכח ע"ב], היא למעלה למעלה. וזה הוא אומרם ז"ל (תענית ג): טל לא מיעצר, כי הוא ממקום גבוה אשר אין שם מגע גוי, וכל מקטרג לא יגיע לשם, לכן לא מיעצר לעולם. וזה הוא טל של תח"י שעתיד להחיות בו את המתים (ע' שבת פח ע"ב) שיהי' לאחר התיקון, ויתנוצץ אז האור הגבוה, כד"א (ישעי' ס, יט) והי' לך ה' לאור עולם. ובדברי התרגום יונתן (הנ"ל עיי"ש) נוכל לומר כי זה הוא פירוש הפ' ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר וגו' מדבר אל עשו אחיך לאמר, מה זה השני פעמים לאמר, רק ששמעה מיצחק אע"ה שהיום הזמן גרמא שיוכל כל איש לפתוח פיו לאמר, הן בתפילה והן בברכה, כי מתעורר היום רחמים וכו', עכ"ל.

חסידות: [רמתים צופים]: תחית המתים בטל: בספה"ק **רמתים צופים** (על אליהו זוטא פרק כ"ב אות ה; אמצע ד"ה במס'), כתב ביאור על דברי הגמ' (מסכת שבת דף פח ע"ב), שבזמן מתן תורה החיה הקב"ה את בני" בטל תחיה, וזה לשונו: וזה שאמרו (שבת קמז) ישראל שעמדו על הר סיני עמדו דייקא דהיינו שגם הגוף שלהם היה להם עמידה על הר סיני ממילא מוכרח כי נפסקה זוהמתם והיו אז ראויים לחיות חיי עולם כמבואר בדברי חז"ל. והבן עומק דבריהם ז"ל (שם פח ע"ב) כשעמדו ישראל על הר סיני יצאה נשמתם וכו' והוריד הקב"ה טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם שנאמר (תהלים סח, ז) גשם נדבות תניף וגו'. פה ביארו אשר השיגו אז המעלה שהיו יכולים לעמוד על עמדם בגופם על הר סיני ולהיות פסקה זוהמתן מה שאי אפשר זולת אחרי הפרד הנפש. לזה אמרו ז"ל כשעמדו על הר סיני יצאה נשמתם אלא שהוריד הקב"ה טל של תחיה שהוא מעולם התיקון שיתוקן חטא אדם הראשון והחיה אותם היינו ממש אותן

דינא דקב"ה, ואינון מקיימי על ההוא ב"נ כל ברכאן דקא אמרי צבורא, "ויתן לך האלקים מטל השמים" וכו', עכ"ל.

ליל פסח ואוצרות טללים: אגב אורחא, איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב, מובא לקמן), שברכת יצחק ליעקב הייתה בליל פסח, שהוא לילה שאוצרות טללים נפתחים בו וכו'. בזה יובן שברכו בטל השמים, שהם ב' טללים. האחד שבכל יום והשני שהוא טל תחיה לעת"ל. עוד יובן בזה, לשון הטור (אורח חיים הלכות פסח סימן תצ), שבשבת חוה"מ פסח מפטירין בספר יחזקאל, בענין חזון העצמות היבשות שהוא תחיית המתים, ובסוכות בענין גוג ומגוג. להלן לשון הטור: והכי אמר רב האי שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן ונצחת גוג ומגוג בתשרי. ומשום הכי בניסן מפטירין העצמות היבשות ובתשרי ביום בא גוג. כן מובא גם במשנה ברורה (שם, ס"ק ט'), וזה לשונו: ומפטירין היתה עלי, האמורה לענין תחית המתים. והטעם כי תחיה"מ היא בניסן וגוג ומגוג בתשרי. על כן מפטירין בניסן 'העצמות היבשות' ובתשרי 'ביום בא גוג', עכ"ל המ"ב. היינו, שברכת ויתן לך מטל השמים שניתנה בפסח, הכוללת את ברכת תחיה"מ כנ"ל בזוהר יתרו, היא שורש לתחיה"מ שתהא בחודש ניסן. עוד יובן בזה תפילת טל הנאמרת ביום ראשון של פסח.

פרקי דרבי אליעזר, ותרגום יונב"ע: להלן לשון הפרקי דרבי אליעזר: הגיע ליל יום טוב הפסח וקרא יצחק לעשו בנו הגדול ואמר לו, בני, זה הלילה כל העולם כולו אומרים בו הלל, ואוצרות טללים נפתחים בזה הלילה. עשה לי מטעמים, עד שאני בעודי אברכך. ורוח הקדש משיבה ואומרת, אל תלחם את לחם רע עין. הלך להביא ונתעכב שם. אמרה רבקה ליעקב, בני, הלילה הזה אוצרות טללים נפתחים בו הלילה הזה העליונים אומרים שירה וכו', וכשיצא יעקב מאת פני יצחק אביו, יצא מעוטר כחותן וככלה בקשוריה, וירד עליו תחית טל מן השמים ונדשנו עצמותיו וכו', עכ"ל הפרד"א. [אגב אורחא, בהמשך (שם, פרק לג), מבואר נבואת חזקאל על העצמות היבשות ותחייתן על ידי שירד עליהם תחית טל מן השמים וכו']. כעין דברי הפרד"א הנ"ל, איתא **בתרגום יונתן בן עוזיאל** [על פסוק ויהי כי זקן יצחק (תולדות, בראשית כז א), ועל פסוק ורבקה אמרה אל יעקב (שם, פסוק ו)], וזה לשונו (פסוק א): והוה כד סיב יצחק וכו', וקרא ית עשו ברה רבא בארביסר בניסן ואמר ליה, ברי, הא ליליא דין עלאי משבחין למרי

ויתן לך האלקים מטל השמים דהיינו טל ז"א, הנקרא שמים.

[המשך] מסורת הזוהר: טל תחית המתים: זוהר וירא

(סולם אות תה-ת:י): עצם הנקרא לוז יקום בתחיה"מ וכו', שכתוב "כי טל אורות טלך". **וארא** (סולם אות קכז): עצם הנקרא לוז יתרכך בטל הזה כשאור בבצק, וממנה ישתכלל הגוף ויבנה לתחיה"מ ואח"כ הקב"ה וכו', דכתיב "כי טל אורות טלך". **יתרו** (סולם אות שלה): כתיב ויתן לך האלקים מטל השמים דזמינין בנוי דיעקב לאחיא בההוא טלא לזמנא דאתי דכתיב ויתן לך, לך ולא לאחרא, מטל השמים, דביה זמינין מתייא לאחיא לזמנא דאתי. **אחרי מות** (סולם אות רצא): א"ר יהודה אשרי מי שזכה בחייו לעשות משכנו בארץ הקדושה, שכעל מי שזכה לה זוכה להמשך מטל השמים שלמעלה היורד על הארץ, וכל מי שזכה להתקשר בחייו בארץ הקדושה הזו, זוכה להתקשר אח"כ בארץ העליונה, שהיא מלכות. **אדרא רבא** (סולם אות קפה-קפו, דפו"י ח"ג דף קלה ע"ב): טלא כבדולחא, חוורא וסומקא. ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. לחיי עולם, היינו אותם שהם ראויים לאותו טל הלבן הבא מצד עתיק יומין, שהוא אריך אנפין. **אדרא זוטא** (סולם אות לה, דפו"י ח"ג דף רפה ע"א): נטיף טלא בכל יומא וכו', וביה זמינין מתייא לאחייא לזמנא דאתי דכתיב ויתן לך האלקים מטל השמים וכו'. **אדרא זוטא** (אות קי, דפו"י ח"ג דף רצב ע"ב): מטל הזה ירד מן לצדיקים ובו עתידיים המתים להחיות, דכתיב ויתן לך האלקים מטל השמים.

מראה מקום בגמי: טל יורד בכל יום ואינו נעצר לעולם: **מסכת תענית** (דף ג סוף ע"א ותחי" ע"ב): תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מאי טעמא אמר רבי חנינא לפי שאין נעצרין וטל מנלן דלא מיעצר דכתיב ויאמר אליהו וכו', ואילו טל לא קאמר ליה מאי טעמא משום דלא מיעצר וכו', עכ"ל הגמ'. טל תחית המתים: גמי **מסכת שבת** (דף פח ע"ב): ואמר רבי יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא יצתה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני היאך קיבלו הוריד טל שעתידי להחיות בו מתים והחיה אותם שנאמר (תהלים סח ז): "גשם נדבות תניף אלקים נחלתך ונלאה אתה כוננתה" וכו', עכ"ל הגמ'.

החיים שיהיה אחרי תחיה שיהיה מלאה הארץ דעה שאז יוכלו להשיג השגות ושלמות בעודן בגוף. וזה שדרשו בגמרא (שם) מלכי צבאות ידודן ידודן היינו שהיו מדדין את ישראל לסיני. וזהו שהוכיחו מקרא "גשם נדבות תניף אלקים" שהוקשה להם האיך שייך הנפה בגשם אדרבה יותר יתכן לשון הורדה כמו שאומרים ומוריד הגשם. לזה אמרו להיות כי במעמד הר סיני היו ישראל במעלה גדולה ונשמתן נכספה להשיג שלימות האפשרי. אכן כשהאדם הוא בעולם הזה בחומר הגשמיות מעכבו לזה הוכרח הקב"ה להוריד טל תחיה לרומם ולהניף גופם וגשמיותם גם כן שיוכלו לסבול אור אלקים וזהו גשם נדבות תניף אלקים שגם גופן וגשמיותם יבוא לכלל הביטול למען יוכלו לדבק בקדושת אור פני מלך חיים וכו', עכ"ל.

מסורת הזוהר: טל השמים נוטף בכל יום: זוהר ויחי

(סולם אות שז): וירח את ריח בגדיו, פירושו, שהסתכל להלאה, והריח ריח בגדיו שבעולם האמת, ואז ברכו. ועל זה כתוב, ראה ריח בני כריח שדה, זהו שדה תפוחים קדושים, שה"ס הנוקבא דז"א, אמר, הואיל שזכית בלבושי כבוד אלו, ע"כ, ויתן לך האלקים מטל השמים. שואל, מה משמע, שטל השמים תלוי בלבושי כבוד. ומשיב, משום ששדה תפוחים זה, שלבושי כבוד נדמו לו ברית, מקבל כל היום טל ממקום שנקרא שמים, שהוא ז"א, שכתוב, מטל השמים. וע"כ אמר כיון שזכית ללבושי כבוד ויתן לך אלקים מטל השמים. **אדרא רבא** (סולם אות קפו, מאמר גלגלתא דז"א): ומשום זה כתוב, ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. לחיי עולם, היינו אותם שהם ראויים לאותו טל הלבן הבא מצד עתיק יומין, שהוא אריך אנפין. לחרפות ולדראון עולם, היינו אותם הראויים לאותו האדום שבטל שבז"א. והכל כלול בטל ההוא, ז"ש כי טל אורות טלך, אורות, משמעותו שנים, כי טל ההוא הנוטף, נוטף כל יום לחלק תפוחין. שהוא מלכות, יש בו ב' אורות, כעין לבן ואדום. **אדרא זוטא** (סולם אות לה, מאמר גלגלתא דעתיקא): מהאי קולטרא דקטפא, דהיא גולגלתא חוורא, נטיף טלא כל יומא, לההוא זעיר אנפין, לאתר דאתקרי שמים, וביה זמינין מתייא לאחייא לזמנא דאתי. דכתיב ויתן לך האלקים מטל השמים. הסולם: מן איחוד ההשפעות, שהוא ראש הלבן, נוטף טל, דהיינו שפע, כל יום, לזעיר אנפין, שהוא המקום שנקרא שמים. ובו, בטל הזה, עתידיים המתים להחיות לעתיד לבא. שכתוב

תורה אור: וימתן לך האלקים מפל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש (תולדות, בראשית כו כח). או תתענג על ה' והרפכתיד על פמותי ארץ והאכלתיד נחלת יעקב אביד כי פי ה' דבר (ישעיה נח יד). גשם נדבות תניף אלקים נחלתך ונלאה אתה כוננתה (תהלים פח י).

לא יחרץ כלב לשונו (בשלח, סולם אות תמא)

ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל (בא, שמות יא ז)

זוהר: (תמא): א"ר אבא, כד מזדווגי כחדא [קליפות השור והחמור], לא יכלי בני עלמא למיקם בהו, ועל דא כתיב "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו". יחדיו דייקא. ותנינן, לא היב איניש דוכתא לזינין בישין, דהא בעובדא דב"נ, אתער מה דלא אצטריך. וכד מזדווגי כחדא, לא יכלין למיקם בהו. מבין סטרא דלהון נפיק מתקיפותא דלהון דאקרי כלב, ודא חציפא מכלהו, הה"ד "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו" (בא, שמות יא ז). אמר קב"ה, אתון אמרתון, "היש ה' בקרבנו אם אין" (בשלח, שמות יז ז), הרי אני מוסר אתכם לכלב. מיד "ויבא עמלק" (שם, יז ח).

הסולם

(תמא): אמר ר' אבא, כשמתחברים יחד [קליפות השור והחמור], לא יכלו בני העולם לעמוד בהם. ועל זה כתוב, "לא תחרוש בשור וחמור יחדיו" יחדיו הוא בדיוק. ולמדנו. לא יתן אדם מקום למינים הרעים. כי במעשה האדם מתעורר מה שלא צריך. וכשמתחברים יחד, לא היה אפשר לעמוד בהם. מבין הצד שלהם, יוצא מעצמותם קליפה אחת שנקרא כלב. וזה עז פנים יותר מכולם. זה שנאמר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו". אמר הקב"ה אתם אמרתם, היש ה' בקרבנו אם אין, הרי אני מוסר אתכם לכלב. מיד, ויבא עמלק. (בשלח, סולם אות תמא, מאמר ויבא עמלק, דפו"י ח"ב דף סה תחי"ע"א).

-----בני היכלא-----

עד שהדבר ניכר גם כלפי חוץ, במציאות אי נביחת הכלבים. שמדרגה כעין זו נזכרת גם בזמן בית מקדש הראשון כדאיתא בהקדמת הזוהר (סולם אות צו, מאמר דטעין חמור), שכשהיו ישראל בשלימות ואש המזבח נראתה בצורת אריה, כל פֿלְבֿין [דהיינו המקטרגים והקליפות], היו נחבאים מלפניו ולא יצאו לחוץ. כן איתא גם בזוהר חדש איכה (סולם אות עז, מאמר שאג ישאג על נוהו), שבזמן בית המקדש ומפני קדושתו הכלבים לא נבחו [לשון הזוהר: כלבין לא נבחין בעדנא דא] וכו'. משמעות הדברים, שמעלת האדם וקדושתו, מבריחה מעליו את כל המקטרגים ובעלי הדין. כיון שכל אלו אינם אלא שלוחים ושומרים של הקב"ה בעולמו, להטיב את האדם

לא יחרץ כלב: בזוהר כאן (בשלח אות תמא), מבאר ר' אבא את סוד הכתוב "ולבני ישראל לא יחרץ כלב לשונם", שהכתוב מצינו כמעלת בני' בזמן יציאת מצרים. ששורש מדרגת כלב רע היא קליפה עזת פנים וחצופה, הקשה יותר מן הקליפות הנקראות שור וחמור היוצאת מבין שניהם. כלומר שמהותה [כמבואר בפירוש הסולם בכמה מקומות ותיקו"ז דלקמן], היא בבחינת הב הב [שהיא גילוי הסבה האמיתית שמתחת השור והחמור, שהם נזק כשור המזיק, אור ראיית העין מלשון שור, וחמריות שהיא חמור-חומר]. וזה שמשמענו הפסוק, שבזמן יציאת מצרים היתה מעלת בני ישראל גדולה ביותר, ודבקתם בה' ובמשה הייתה נקייה לגמרי מכל נגיעה של הב הב,

לעצמה [דהיינו המקבל לעצמו] מכוונה בשם כלב. כמ"ש בתיקו"ז (תי"ו דף כא ע"ב, ותיקון כא דף נב ע"א) על הפסוק "ולעלוקה שתי בנות הב הב" (משלי ל טו), דצווחין ככלבא ואמרין הב לן עותרא דעלמא דדין, הב לן עותרא דעלמא דאתי [תן לנו עושר עוה"ז ועושר עוה"ב]. והיא הקליפה החזקה ביותר, ואחידתה מתחזקת ביותר כנגד אור היחידה, בסוד הכתוב "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי (תהלים כב כא), והיא הלעומת של האריה דאכיל קרבנין הנזכר כאן (בהקסה"ז צו), כי כמו שהאריה שהוא סוד החסד, הוא כולו להשפיע ולא לקבל כלום, כמ"ש חז"ל במדת החסיד, שלי שלך ושלך שלך (פרקי אבות ה יג), כן קליפת הכלב היא כולה לקבל ולא להשפיע כלום, כמ"ש בחסידי אומות העולם, [שכל חסד דעבדין, לגרמיהו הוא דעבדין] שכל חסד שעושים, לטובת עצמם הוא שעושים זאת, כדאיתא בגמ' מסכת בבא בתרא (דף י ע"ב) על הפסוק "וחסד לאומים חטאת". [וכן הם דברי רבי שמעון בן יוחאי בגמ' מסכת שבת (דף ל"ג ע"ב), שכל מה שתקנו הרומאים לא תקנו אלא לצורך עצמן]. כי הם קשורים בקליפת כלב. וזה שאומר הזוהר כאן, כי בזמן שהיו ישראל שלמים, וזכו לבחינת אריה, אכיל קרבנין, הנה אז כל כלבין הוו מתטמרין מקמיה ולא נפקי לבר וכו', ולפיכך, גם אלו הקליפות הקשות שהן הכלבים, כולן ברחו ונסתתרו מפחד גבורתו של האריה ההוא, ולא יצאו ממחבואן לחוץ, עכ"ל הסולם.

[המשך]: צורת אריה או כלב באש שע"ג המזבח: **זוהר צו** (סולם אות קלא-קלג), מאמר אשא דמדבחא רביץ כאריה. **רע"מ זוהר בהר** (סולם אות מג). זוהר חדש תרומה (סולם סג).

מראה מקום בכתבי בעל הסולם: ספר **אור הבהיר**, אות ק' (הוצ' ברנדוין דף שח טור א'), וזה לשונו: וכן ז"ס תחום שבת שהשי"ת בכל יכלתו עשה תחום ולא הרשה להס"א דבחי"ד הנ"ל שתוכל להתעורר ביום השבת, דאלמלי נתעוררו היו מונעים את התחתונים שלא יוכלו להנות כלום מאור הגדול דיום השבת, משום כח הבחי"ד שאינה מקבלת כלום משם

ודרכיו. עד שישוב למעלתו הראויה לו שאז מצד מעלתו כל הבריות הנחותות ממנו יראים מפניו. בכל זה יובן שתיכף כאשר נפלו חלק מהם ממעלה זו, נמסרו ביד עמלק כנ"ל בדברי הזוהר. עוד יובן בכל זה במקצת, גדול הארת ליל פסח, [על דרך חוזר וניעור, חוזר וניאור: ונהי-אור], למזככים את רצונם ומחשבתם כרצון ה' בלבד. כמ"ש "בלתי לה' לבדו".

כלב שור וחמור: ידויק לשון הזוהר כאן (בשלח אות תמא), שקליפת כלב יוצאת מבין ב' הקליפות שור וחמור, שהוא סוד הפסוק לא יחרץ כלב לשונו וכו', כנ"ל. אופן נוסף נראה בזה על פי דברי **הזוהר וישלח** (סולם אות קמח-קמט), שגלות מצרים היתה בבחינת שור וחמור יחדיו [הערה: כעין הנז' לעיל בזוהר בשלח תמא]. שור, היינו על ידי שהמצרים שלטו על יוסף ועצמותיו, שנקרא שור, כמ"ש בכור שורו". חמורים הם מצרים כמ"ש אשר בשר חמורים בשרם וכו'. שעל ידי ששלטו בשור וחמור יחדיו, נשכו לישראל עצם ובשר וכו'. עד שנתעורר לוי, ופזר את החמורים האלו, דהיינו שהפריד בין שור וחמור, כדי להכניעם, ושבר כחם מן העולם, והוציא השור משם. זהו שכתוב, ויקח משה את עצמות יוסף עמו. משה הוא לוי, ויוסף הוא השור שנתחבר עמהם, שעל ידי שניהם הוכנעו קליפות שור וחמור וכו' יעו"ש, עכת"ד. היינו, **לכשנצרך** את דברי הזוהר באלו ב' המקומות (בשלח תמא, וישלח קמח-ט), **יובן יותר** סוד הפסוק ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. כלומר, שעל ידי הכנעת השור והחמור, בטל כח קליפת כלב היוצאת מבין שניהם כנ"ל.

ביאורי תפלה: בכל זה יובן במקצת לשון הנאמר בזמירות שבת לסעודה ג' מהארי"ז ז"ל: בני היכלא וכו', קריבו לי חזו חילי, דלית דינין דתקיפין. לבר נטלין ולא עאלין, **הני כלבין דחציפין**. פירוש, החוצה ייצאו ולא יכנסו, כל אלו שבבחינת כלבין דחציפין, כנ"ל בפירוש הסולם להקדמת הזוהר. או יאמר, החוצה ייצאו, כל אלו הנוטלים ואינם מכניסים, דהיינו המקבלים ואינם משפיעים, שהם בבחינת כלבין דחציפין כנזכר בדברי התיקו"ז.

מסורת הזוהר: קליפת כלב: הקדמת ספר הזוהר (סולם אות צו), וזה לשונו: כי הקליפה של מדת הקבלה

לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

מראי מקום בזהר: קליפות שור וחמור: **זוהר וישלח** (סולם אות קמח-קנא, מאמר לא תחרוש בשור וחמור) ב' קליפות הן, שור וחמור. ובהתחברותם יחד, יש בהם כוח חזק להזיק. וז"ש יעקב ויהי לי שור וחמור. **זוהר שמות** (מאמר משלחי רגל השור והחמור, סולם אות עג-עד), קליפות שור וחמור הם ב' דינים ופגעים רעים לעולם, וכשמתחברים יחד לא יכול העולם לסבול, ומשום זה לא תחרוש בשור וחמור יחדיו. **זוהר בשלח** (סולם אות תמ-תמא): לא תחרוש בשור וחמור, ומבין שניהם יוצאת קליפת כלב. **זוהר שלח** (מאמר תם-תמים, סולם אות קכ) קליפות שור וחמור אם מתחברים יחד, הוא להשמיד הכל. **זוהר רע"מ כי תצא** (מאמר בר נפלי, סולם אות סב), משיח בן דוד, בסוד עני ורוכב על החמור, ומשיח בן יוסף שהוא בכור שור, שעליהם נאמר "כי יכרה איש בור ולא יכסנו, ונפל שמה שור או חמור" וכו'.

כמבואר. וז"ס מ"ש בזמר שחיבר האר"י ז"ל לסעודה ג' בשבת: לבר נטלין ולא עאלין הני כלבין דחציפין. שבחי"ד הנ"ל נק' כלב נובח ואי אפשר לשתקו. משא"כ ביום השבת נשארים כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח, והיה זה עד מוצאי שבת שאז שוב ניתן להם הרשות לנבוח והרשעים שבים לדינה של גיהנום. **הקדמת הסולם לספר הזוהר** (תחי' סעיף לא): וז"ש בתקונים (תקונים חדשים צ"ז ע"ב) על הכתוב לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל) שעלוקה פירושו גיהנם, והרשעים הנלכדים בגיהנם זה, צווחין ככלבא הב הב דהיינו הב לן עותרא דעלמא הדין, הב לן עותרא דעלמא דאתי. ועם כל זה הוא מדרגה חשובה לאין ערך יותר מהראשונה, כי מלבד שמשיג שיעור הגדלות האמיתית של הרצון לקבל, וניתן לו לעבודה כל החומר כולו שהוא צריך, הנה היא המדרגה המביאתו לשמה, כמו שאמרו חז"ל (פסחים נ' ע"ב)

תורה אור: ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נפתם את ה' לאמר ה'ש ה' בקרבנו אם אין: עמלק וילחם עם ישראל ברפידם (בשלח, שמות ז' ז-ח). ולכל בני ישראל לא יחרין כלב לשנו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל (בא, שמות י"א ז).

קריעת ים סוף (ויקהל סולם אות עז, ז"ח יתרו פ"ו, פ"ט)

זוהר: (עז): כל מה דעבד קב"ה בעובדא דבראשית, בכלא אתני עמיה וכו'. ביומא תליתאה אפיק ארעא מגו מיא, ואכניש למיא, ועבד מההוא כנישו דאתכנשו לאתר חד, ימא. ואתני בימא למעבר לישראל בגויה ביבשתא, ולמטבע למצראי, וכך הוה, דכתיב "וישב הים לפנות בוקר לאיתנו" (בשלח, שמות יד כז). אל תקרי לאיתנו, אלא לתנאו, למה דאתני עמיה קב"ה בעובדא דבראשית וכו'.

הסולם

(עז): כל מה שעשה הקב"ה במעשה בראשית, בכולם התנה עמהם וכו'. ביום השלישי הוציא את הארץ מתוך המים, והקוה המים, ועשה ממקוה המים ההוא, שנקוה למקום אחד את הים. והתנה עם הים להעביר את ישראל בתוכו ביבשה ולהטביע את המצרים. וכך היה. שכתוב, וישב הים לפנות בוקר לאיתנו, אל תקרי לאיתנו, אלא לתנאו, דהיינו למה שהתנה עמו הקב"ה במעשה בראשית וכו'. (ויקהל, סולם אות ע"ה, עז).

-----בני היכלא-----

הים וכו'. היינו גם כן כנ"ל, שבקיעת ים סוף היא מצד מדת יעקב.

יעקב - יבקע: בכל זה יובנו דברי האר"י ז"ל, בשער הכללים (תחילת פרק ח'), שמבאר בחינת יעקב שלא נתברך עד שהיה בן ס"ג שנה, ואומר שם: **וזה סוד אותיות יעקב-יבקע** וכו', אמנם אינו מזכיר שם כלל את עניין בקיעת הים. כן יובנו בזה דברי הזוהר אמור (סולם אות רפב/א), וז"ל: יעקב אמר "אז יבקע כשחר אורך" (ישעיה נח ח) וגו'. **סולם: כי יבקע אותיות יעקב** וכו', [ואינו מזכיר שם כלל את עניין בקיעת הים], עכ"ל. אלא, שבצירוף כל המ"מ הנ"ל מובן, סוד בקיעת הים בתנאי שהתנה עמו הקב"ה ביום ג' דמעשה בראשית, שהוא בסוד יעקב שאותיותיו הן יבקע, כלומר שהבקיעה נעשתה על ידי פעולת קו אמצעי שבסוד יעקב, **מכאן**, שכוח פעולת קו אמצעי הנקרא יעקב הוא בתיקון ובקיעת כל הנזכר בחז"ל שהם קשים כקריעת ים סוף כגון **מזונות ושידוכים**, שלאחר המיעוט והוספת החסדים, נבקעים המדרגות הנחוצות לצורך כל הנ"ל.

תפארת: עוד יש להתבונן בפעולת קו אמצעי, שהוא המחבר ומקשר כל המדרגות זה בזה, כספירות דעת תפארת ויסוד שדרכן נמשך כל השפע ממעלה למטה, שעל ידי כן יוכל כל אדם להתחבר עם הבריות בכל ענייניו וכן להתחבר לקונו, כאשר יתקן את דרכיו במדה זו הנקראת קו אמצעי ודרך אמצעית, שהם בחינת ספירת תפארת דהיינו יעקב. כמ"ש בפרקי אבות (תחילת פרק ב'): איזוהי דרך ישראל שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם."

רוח קדים: בזהוהר בהעלותך הנ"ל (סולם אות לט), מבואר מדרגת רוח קדים עזה, שהיא רוח יעקב שהוא קו אמצעי [לשון הזוהר: מאי ברוח קדים עזה, דא רוח יעקב וכו']. שעל ידה נבקע הים וזכו ישראל לגילוי הגדול שבקריעת ים סוף וכו'. נראה לבאר במקצת, על פי דברי רש"י במכת ארבה (שמות י ג), שרוח קדים היא רוח מזרחית, כלומר, שהיא מדת תפארת וקו אמצעי. כמבואר בזהוהר במדבר (סולם אות

בקיעת ים סוף: תמצית דברי הזוהר (ויקהל עז), שבקיעת ים סוף להעביר את ישראל בתוכו ולהטביע את מצרים היו תנאי שהתנה הקב"ה עם הים בשעת בריאתו ביום ג' דמעשה בראשית. כדברי הזוהר כאן איתא גם בזהוהר חדש יתרו (סולם אות פט. צא), אלא ששם נוסף שמדרגת יום ג' היא בבחינת יעקב שבבחינת קו אמצעי וכו'. לכאורה כהמשך לזה נראה לצרף את דברי הזוהר אמור (סולם אות רפב/א), שמבאר את מדרגת יעקב כנאמר בפסוק "אז יבקע כשחר אורך" וגו' (ישעיה נח ח). בסולם שם פירש: כי יבקע הוא אותיות יעקב, וכו', עכ"ל. לכשנצרף את כל הנ"ל יובן לכאורה, שבקיעת ים סוף היא בבחינת ובזכות יעקב. משמעות הדברים היא, שכוח פעולת קו אמצעי הנקרא יעקב הוא גם בבקיעת כל המדרגות הקשות כקריעת ים סוף כגון **מזונות ושידוכים**, שלאחר המיעוט והוספת החסדים, שהן פעולות קו אמצעי, נבקעים המדרגות הנחוצות לצורך כל הנ"ל. כמבואר לקמן בענין מדת תפארת שהיא דרך ישרה שיבור לו האדם. אלא שלכאורה צע"ק מדברי הזוהר תרומה (סולם אות תתטז-תתיז), שם איתא, שקריעת ים סוף היתה בזכות אברהם. שכתוב בקריעת ים סוף "לאיתנו", וכתוב "משכיל לאיתן האזרחי", שנאמר על אברהם אבינו [כדאיתא גם בגמרא מסכת בבא בתרא דף טו אמצע ע"א]. ועוד, שמפני כן נאמר לפנות בוקר, שהוא כזמן שהשכים אברהם לעשות רצון אדונו.

בקיעת ים סוף: יש להתבונן בתנאי הנזכר בזהוהר כאן, שעשה הקב"ה עם הים ביום השלישי לבריאה, על פי המבואר בזהוהר חדש יתרו (סולם אות פ"ו, פ"ט וצ"ב). שם מפרש הזוהר את מעלת יום השלישי שבו נאמר ותראה היבשה, ואת בקיעת ים סוף שנאמר "וישם את הים לחרבה", בסוד **מדרגת יעקב שהוא ספירת התפארת** וכו'. היינו, שבקיעת הים שהותנה על כך ביום ג' דמעשה בראשית היא בבחינת יעקב, שכנגד ספירת תפארת ובסוד קו האמצעי. עוד יש לסמוך לזה את דברי הזוהר בהעלותך (סולם אות ל"ט), שמבאר את סוד הפסוק "רוח קדים עזה" דא רוחא דיעקב, [בסוד רוח מזרחית, כדלהלן] ששיבר את גלי

אדם כקרי"ס, וכן קשין זווגין קמי קב"ה כקרי"ס. אמנם שם בסולם אות תתט"ו-תת"ז מבואר, שבקיעת הים וקריעתו היו בזכות אברהם וכו'. וצע"ק מזוהר ויקהל עז, אמור רפב/א וז"ח יתרו פט, שמשמע שם שקריעת הים ובקיעתו היו בזכות יעקב. **עוד צע"ק**, מדברי הזוהר בשלח (סולם אות פ"ח), שמבאר את הפסוק "מה תצעק אלי", שאין הדבר תלוי במדת ת"ת שבה היה משה קשור, כי קריעת ים סוף נמשכה ממזלא, שהוא סוד הדיקנא קדישא וכו'. ולכאוי יש ליישב כל זה עם הנ"ל שקריעת ים סוף היתה בזכות יעקב, שבבחינת ת"ת וקו אמצעי.

לא, מאמר הדגלים), שדגל מחנה יהודה הוא במזרח שהוא תפארת וקו אמצעי, כמבואר שם בהרחבה. כמו כן איתא בזוהר נח (סולם אות שסא, מאמר שער החצר הפנימית), טעם הנאמר בפסוק "כה אמר אלקים שער החצר הפנימית הפונה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החודש יפתח" (יחזקאל מו א), שהוא לסבת השמירה הנחוצה מיניקת החיצונים בימות החול וכו'. היינו, שבכל אלו מראה המקומות מתבאר מעלת קו האמצעי וספירת תפארת, בגילוי אור ה', עם כל השמירה הנחוצה לכך. **צע"ק**: בזוהר תרומה (סולם אות תתי"א - תתל"ב), ישנם שני מאמרים המבארים את עניין קשין מזונותיו של

תורה אור: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשֶׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בְּקֶרֶת לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ וַיִּנְעַר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם (בשלח, שמות יד כו). מִשְׁכֵּל לְאִיתָן הָאֲזֹרָחִי (ההלים פט א). אִזְ יִפְקַע כְּשֹׁחַר אֲוֶרֶךְ וְאַרְבָּתָּךְ מִהֲרָה תִצְמָח וְהַלֵּךְ לְפָנֶיךָ צִדְקָה כְּבוֹד ה' יֵאֱסָף (ישעיה נח ח).

שירת הים (תרומה, סולם אות צח)

זוהר: (צח): בה שעתא כד שירתא דימא אתמר, מתעטרא כנסת ישראל בהוא כתרא, דזמין קב"ה לאעטרא למלכא משיחא, והוא כתרא גליפא מחקקא בשמהן קדישין, כמה דאתעטר קב"ה ההוא יומא דאעברו ישראל ית ימא, ואטבע לכל משריין דפרעה ופרשוהי. בג"ד, בעי בר נש לשוואה רעותיה בהאי שירתא. וכל מאן דזכי לה בהאי עלמא, זכי למחמי למלכא משיחא בתקוני ההוא כתרא, ובחגירו דזייניה, זכי לשבחא האי שירתא תמן, והא אוקימנא מלי.

הסולם

(צח): בה בשעה שנאמר שירת הים, מתעטרת כנסת ישראל בכתר ההוא, שעתיד הקב"ה לעטר את מלך המשיח. וכתר ההוא מפותח וחקוק בשמות הקדושים, כמו שנתעטר הקב"ה ביום ההוא שעברו ישראל את הים והטביע כל מחנות פרעה ופרשיו. משום זה צריך האדם לשום רצונו בשירה זו. וכל מי שזכה בה בעולם הזה, זוכה לראות את מלך המשיח בתקון כתר ההוא, ובכלי זיין שהוא חגור, וזוכה לשבח שירה זו שם. והרי העמדנו הדברים. (תרומה, סולם אות צח, דפו"י ח"ב דף קלב ע"א).

-----בני היכלא-----

וחילו בים. על כן צריך האומרה לכוון את רצונו בשעת אמירתה דהיינו להתחזק בשמחת הגאולה העתידה הרמוזה בה [כדלקמן]. מתוך אמונה שלמה (כדאיתא בזוהר בשלח סולם אות רכ מאמר אז ישיר), שעל ידי כן יזכה לכלול את עצמו בגאולה העתידה וכן לשבח את השירה הזו בעולם העליון ובתחיית

אמירת שירת הים: מאמר הזוהר כאן (תרומה אות צח), מבאר את מעלת אמירת שירת הים שהיא אמירת אז ישיר משה ובני ישראל וגו', בכל יום בתפלת שחרית. שבכל עת שהיא נאמרת מתעטרת השכינה הקדושה בעטרה המוכנת לה בגאולה העתידה וכו', כמו שנתעטר הקב"ה באותו יום שהטביע את פרעה

ישיר שע"י שהי האמונה מאירה אצלם כאילו בעין רואים שהקב"ה מכניסם לא"י. כמ"ש מוכן לשבתך פעלת כו'. וכמו שהם בכח אמונה על להבא אמרו שירה. כמו כן אנו כפי האמונה בכל יום במה שעשה הקב"ה הנסים לשעבר. יכולין להתדבק בשירה הזאת. כי השירה הוא כולל מה שהי' ומה שיהי', עכ"ל. [הערה, ידויק לשונו שכולל כמה ממאמרי זוהר המצויינים לקמן במסורת הזוהר, ומבארם].

מסורת הזוהר: שירת הים: זוהר **בשלח** (סולם אות רטו-רטז): ישיר, שר מבעי וכו'; שואל, כתוב ישיר משה, הלא שר משה היה צריך לומר ומשיב. אלא דבר זה תלוי לעתיד לבא, שהשלים לאותו זמן והשלים לעתיד לבא, שעתידיים ישראל לשבח שירה זו לעתיד לבא. משה ובני ישראל, מכאן למדנו, שצדיקים הראשונים, אע"פ שנסתלקו במדרגות העליונות שלמעלה ונקשרו בקשר של צרור החיים, הם עתידיים כולם לעמוד לתחיה בגוף ולראות ולומר שירה זו, ז"ש אז ישיר משה ובני ישראל. **בשלח** (סולם אות רכ, מאמר אז ישיר משה): שירתא דמטרוניתא לקב"ה וכו': היא שירה של המטרוניתא, שהיא המלכות, אל הקב"ה, למדנו, כל אדם שאומר שירה זו בכל יום, ומכוון בה, זוכה לאמרו לעתיד לבא. כי יש בה עולם העבר, ויש בה עולם הבא, ויש בה קשרי האמונה, ויש בה ימי מלך המשיח. ונתלים עליה כל התשבחות האחרות שאומרים העליונים והתחתונים. [הערה: אולי אפשר להוסיף, שמצד שירה זו כלולה מעבר ועיד וכו', יובן שהאומרה בכוונה מדבק עצמו בבחינות אלו, על כן יזכה הוא עצמו לאמרה לעת"ל].

בשלח (סולם אות שלט-שמב): אשרי חלקם של הזוכים לומר שירה זו בעולם הזה, שנבנתה בכ"ב אותיות ובעשרה מאמרות, שיזכו לאומרה גם בעולם הבא לפני הקב"ה. כפי שהשירה עצמה נאמרה ע"י בני מתוך ראייתם את הקב"ה שנגלה עליהם. **תרומה** (סולם אות צח): בשעה שנאמר שירת הים [בתפילת שחרית שבכל יום] מתעטרת כנס"י וכו', כמו שנתעטר הקב"ה ביום ההוא וכו'. משום זה צריך האדם לשום רצונו בשירה זו. וכל מי שזכה בה בעולם הזה, זוכה לראות את מלך המשיח בתקון כתר ההוא וכו', וזוכה לשבח שירה זו שם.

מסורת הש"ס: כעין דברי זוהר הנ"ל (בשלח רטז, רכ, שלט, תרומה צח) במעלת אמירת שירת הים איתא בגמי **מסכת סנהדרין** (דף צא ע"ב), וז"ל: תניא אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה". שר

המתים. מכאן, שמעלת אמירת שירת הים בכוונה בשביעי של פסח, שהיא בבחינת אמירתה בזמנה, גדולה ועצומה על דרך קל וחומר מתפילת שחרית שבכל יום. ידויק לשון הזוהר שהוסיף וכבר העמדנו הדברים [לשון הזוהר: והא אוקימנא מלין]. כלומר שיש לעיין בדברי הזוהר במקומות נוספים העוסקים בענין זה, (כמובא לקמן ד"ה מסורת הזוהר). שתמציתם היא, מעלת שירת הים שכלולים בה כל השירות והתשבחות הנאמרים בכל העולמות. ענין האמונה הנזכר בזוהר בשלח (אות רכ): דאית בה קשרי דמהימנותא מתבאר בדרך החסידות בספה"ק שפת אמת (בשלח שנת תרנא) מובא לקמן. **משמעות אמירת** השירה היא, עבודת ה' בשמחה. כדאיתא בגמרא מסכת ערכין (דף יא ע"א): "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו השירה. פירש רש"י: אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה, עכ"ל. כלומר, שעל ידי גודל השמחה יכול האדם לבא לאמירת שירה. כפרק שירה שכל הנבראים משבחים להקב"ה ושמחים על אפשרותם זו בחייהם שניתנו להם מידו ית', ושכמו כן נתקן לומר שירה זו בכל יום.

חסידות [שפת אמת]: ויאמינו בה' ובמשה עבדו. אז ישיר וגו': להלן לשון ספה"ק **שפת אמת** (בשלח תרנ"א, ד"ה בפסוק ויאמינו): בפסוק ויאמינו כו' אז ישיר כו'. [דילוג] והגם שראו כל הנסים. ומה הי' להם להאמין. אכן העיקר שיהי' כל האדם נתבטל אל הנס. והרי אנו כולנו יודעין ומאמינים בכל הנסים שעשה עמנו הש"י. ועכ"ז אם הי' האמונה מאירה באמת לא הי' באפשרות לשכוח. ומכ"ש לחטוא בשום דיבור מעשה ומחשבה. הא למדת שאין זו אמונה שלימה. והכתוב מעיד עליהם ויאמינו בה' כמו ותקעתיו יתד במקום נאמן. ואז באו לבחי' מאמינים בני מאמינים שנק' בני". וכפי חוזק האמונה כך רואין האמת. דאיתא במדרש, וצדיק באמונתו יחי'. אפי' צדיקו של עולם באמונתו יחי'. פירוש, שכך סידר הקב"ה אשר הנהגה שלו יתגלה לכל אחד כפי האמונה כך מקבל חיות מחי החיים. והנה הם האמינו מה שיעשה הקב"ה עמנו בכל הדורות. ולכן נגלה להם ברוה"ק כל מה שיהי'. ואמרו שירה על הכל. דאיתא בלאה שקראה שם יהודה הפעם אודה. שנטלתי יותר על חלקי. משמע שקודם שקיבל המגיע לו לא שייך הודאה. והקב"ה הבטיח לאבות להכניסם לא"י ועדיין לא נכנסו. ואיך אמרו שירה. לכן כתיב **ויאמינו אז**

עוד יהללוך סלה יהללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחיית המתים מן התורה ואמר רבי יהושע בן לוי כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה עכ"ל הגמ'.

לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחיית המתים מן התורה. כיוצא בדבר אתה אומר אז יבנה יהושע מזבח לה'. בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן לתחיית המתים מן התורה וכו'. אמר רבי יהושע בן לוי מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר אשרי יושבי ביתך

סדר הקערה

שלוש מצות ולחם עוני בלא מלח (תיקו"ז תיקון סט)

וְלִקְבֹּל תֵּלֶת טְפִינ אֲלֵינ תְּקִינֵנו תֵּלֶת מִצּוֹת בְּפֶסַח, חֵד מִצָּה דְלַעֲיֵלָא לְבִרְכָא בְּהַּ הַמוֹצָיָא, תְּנַיִנָא לֶחֶם מִשְׁנָה. תְּלִיתָאָה לֶחֶם עוֹנֵי בְּלֵא מְלַחָא. דְּהָא אֲתָמֵר "עַל כָּל קִרְבָּנְךָ תִּקְרִיב מֶלֶח" (ויקרא ב'ג), [אלא], בְּגִין דְּאִיְהִי מִצָּה פְּרוּסָה, כְּגוּוֹנָא [כמו שנאמר] "דְּפָרִיס פְּרִיסַת מְלֻכּוֹתְךָ" (דניאל ה'כח), [על כן], עַד דְּתָהָא שְׁלִימָה לֹא צָרִיךְ לְקַרְבָּא עֲלֵהּ מֶלֶח, דְּאִיְהוּ חֵל"ם, וּמָאֵי נִיְהוּ חֵל"ם אֲמַצְעֵי (דכלהו תלת), תֵּלֶת טְפִינ עֲלָאִין אֵינּוֹן סְגוּלָתָא, דְּתֵלִיִין מִמוֹחָא סְתִימָא עֲתִיקָא דְעֲתִיקִין וְכוּ'. (תיקוני זוהר, תיקון סט, דפרי"ד קי ע"א).

-----בני היכלא-----

תעה א), ודברי התיקו"ז נאמרו רק על מצה הפרוסה, יובן שהסוברים ליתן מלח הוא מצד מצה השלמה, והסוברים בלא מלח הוא מצד הפרוסה.
הלכה: שלוש מצות כנזכר בטור ובשו"ע: כתב הטור (או"ח הלכות פסח, סימן תעג ז), ומביאין לפניו קערה שבה שלוש מצות ומרור וחרוסת וכו'. עוד כתב הטור (סוף סימן תעה) בשם הר"ף, שאין צריך אלא ב' מצות. והתוספות (מסכת פסחים דף קטז ע"א ד"ה מה) כתבו, שצריך לעשות שלוש מצות וכן הסכים הרא"ש לזה וכו'. כן פסק הבית יוסף בשולחן ערוך (או"ח, סימן תעג סעיף ז), מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלוש מצות וכו'. נפסק במשנה ברורה (סימן תעג ס"ק יח): שלוש מצות. שניים בשביל לחם משנה כשאר יום טוב, ואחת כדי לבצעה לשתיים. חציה לקיים בה מצות אכילת מצה, כדרכו של עני בפרוסה, וחציה השני בשביל אפיקומן.

דעת הגר"א ב' מצות בלבד: בביאור הגר"א על שו"ע (תעג הנ"ל), לאחר שהזכיר את דעת הרא"ש שסובר שבבילל הסדר צריכים להכין ג' מצות וכו'. הביא את דעת הר"ף, ואת דעת הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ז), שאין צריך אלא ב' מצות, וכן היא דעת

שלוש מצות: בלי מלח: וכנגד ג' קוין: תמצית המפורש בלשון התיקוני זוהר הוא, תקנת חז"ל להכין ג' מצות לשולחן ליל הסדר [שלא כבשבת רגילה שבה מכינים ב' לחמים שהם לחם משנה]. מצה הראשונה היא לברכת המוציא. מצה שנייה כדי שיהיה לחם משנה, ומצה השלישית היא לפרוסה. שבה מקיימים את סימן הסדר "יחץ", שהיא לחם עוני, כדרך העני שדרכו בפרוסה. **מלח:** עוד מפורש בתיקו"ז, שהמצה שהיא פרוסה ולחם עוני, נאכלת בלא מלח. ואע"ג שכתוב על כל קרבנך תקריב מלח, עם כל זאת, מכיון שהיא פרוסה, יש בכך משמעות נוספת על כך שמלכות ישראל עדיין לא נשלמה, על כן היא נאכלת בלא מלח, עד שתשלם ספירת המלכות בכל תיקונה. **ג' קוין:** שאלו ג' המצות הם כנגד ג' הקוין ימין שמאל ואמצעי, שהם בבחינת ג' הנקודות חולם שורוק וחיריק. שכמו כן ג' קוין אלו הם כנגד אברהם יצחק ויעקב, וכן כנגד ג' הקוין שבעם ישראל הנקראים כהן לוי ישראל. **הערה,** ידויק לשון התיקוני זוהר, שהזכיר מצה הנחלקת לשתיים שאין ליתן עליה מלח וכו'. לקמן מובאים כמה וכמה שיטות בענין המלח. אולי אפשר לבאר, בהיות שלהלכה אנו בוצעים מהשלמה ומהפרוסה ואוכלים ב' כזיתים (שו"ע או"ח

תערובת טעם אחר כלל. **בבאר היטב** (שם, ש"ע או"ח סי' תעה ס"ק ג), כתב ויטבל במלח, וכן הוא בכתבים [כתבי האר"י, שער המצוות פרשת עקב, דפו"י דף צו טור ג]. שם אכן מתבאר סוד לחם ומלח. אלא, שאין מזכיר שם האם כן הוא גם במצוות מצה בליל הסדר. ואולי משמע מדבריו [בכתבים], שאין מקום כלל לחלק בין ליל פסח לשאר ימים.

מסורת הזוהר: לחם עוני: זוהר **בא** (סולם אות קסט-קעה, מאמר מצת דינא): ביאור כמה טעמים שהמצה נקראת לחם עוני. חיפזון, שעל כן לא נפרעו. ומילה בלא פריעה ממשיך לחם עוני. שאז הוא בבחינת מסכנות כמ"ש ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם. כיון שבביאת הארץ נמולו ונפרעו ואז מתקיים לא תחסר כל בה. כמו"כ פגם הלבנה נקרא לחם עוני. **בשלח** (סולם אות טעט, מאמר פרשת המן): לחם עוני מצד מדרגת צדק, ובחי' צדקה לעניים. **תצוה** (סולם אות עב, מאמר לחם הבכורים): לחם עוני מבחינת ספירת מלכות. לחם מן השמים הוא בחי' ז"א שהוא מן, כמ"ש הנני ממטיר לכם לחם מן השמים.

הרבה גאונים וכו', והכריע, שכן הוא עיקר. כלומר שאין להכין ג' מצות, אלא ב' מצות.

הלכה: טיבול המצה במלח או בלא מלח: לעיל הובאו דברי **התיקוף**, שמזכיר את מצה השלישית וכן שאין ליתן עליה מלח משום שהיא פרוסה ואינה שלמה דהיינו לחם עוני. **בשו"ע** (או"ח הלכות פסח סימן תעה סעיף א), כתב: שאחר שיברך המוציא ועל אכילת מצה יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה משתיהן ביחד ויטבל במלח. בהגהת **הרמ"א** (שם) כתב, ואין המנהג לטבלה במלח בלילה ראשונה, דפת נקי אין צריך מלח. **משנה ברורה** (שם ס"ק ד): ואין המנהג לטבל וכו' - ר"ל אף שבכל ימות הפסח מטבילין במלח אע"פ שהיא נקיה ואינה צריכה טיבול מן הדין וכדמבואר לעיל סימן קסז ה, מ"מ בלילות ראשונות של פסח אין נוהגין כן דטפי הוא נראה לחם עוני כשאינו טבול במלח. **בשו"ע הרב** (סי' תעה ס"י) כתב, יש נוהגין לטבל במלח, ואנו אין נוהגין כן לפי שפת נקייה א"צ מלח. ואף שבשאר ימות הפסח מטבילין המצה במלח, מכל מקום בב' לילות אלו של פסח אין נוהגין כן מפני חיבוב מצה. לצאת ידי חובתו במצה שאין עמה

זרוע וביצה בקערת הסדר (תולדות קכח-קכט)

וְאִמְרָתְם וְבַח פֶּסַח הוּא לֵה' אֲשֶׁר פָּסַח וְגו' (בא, שמות יב כז).

זוהר: (קכח): **"וְעֵתָה בְּנֵי שְׁמַע בְּקוֹלִי וְגו' (תולדות, בראשית כז ח). בְּהוּא זְמַנָּא, עֶרֶב פֶּסַח הוּא, וּבְעֵי יֶצֶר הָרַע לְאַתְבְּעָרָא, וְלִשְׁלֹטָאָה סִיְהָרָא, רְזָא דְמַהִימְנוּתָא. וְעַל דָּא עֲבַדְתָּ תְרֵי תַבְשִׁילִין. (קכט): רַבֵּי יְהוּדָה אָמַר, רִמְזוּ הֶכָּא דְזַמְיָנִין בְּגוֹי דִיעֶקֶב לְקֶרְבָּא שְׁנֵי שְׁעִירִים, חַד לֵה', וְחַד לְעֶזְרָאֵל בְּיוֹמָא דְכַפּוּרִי. וּבְגִין כֶּה, קְרִיבַת שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים, חַד בְּגִין דְרָגָא דְלַעִילָא, וְחַד בְּגִין לְכַפֵּיִיא דְרָגִיה דְעֵשׂוֹ דְלֵא יִשְׁלוּט עָלֶיהָ דִיעֶקֶב, וְעַל דָּא "שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים" (שם, כז ט), וּמִתְרַזְוִיָּהוּ טְעִים יִצְחָק וְאַכִּיל.**

הסולם

(קכח): "ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר וגו', ועתה בני שמע בקולי וגו', לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים וגו' (תולדות, בראשית כז ו-ט). אותו זמן ערב פסח היה, ויצר הרע היה צריך להתבער מן העולם, והלבנה היתה צריכה לשלוט, שהיא סוד האמונה, דהיינו הנוקבא, ועל כן עשתה שני תבשילים. (קכט): רבי יהודה אמר, מרמז כאן, שבניו של יעקב עתידים להקריב ביום הכפורים שני שעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל, ועל כן הקריבה רבקה שני גדיי עזים, אחד בשביל המדרגה של מעלה, ואחד בשביל להכניע מדרגת עשו, שלא ישלוט על יעקב, ועל כן, היו שני גדיי עזים. ומשניהם טעם יצחק ואכל. המשך ביאור המאמר מפירוש הסולם, מובא לקמן בסימון [עיון] דיבור המתחיל סוד ב' תבשילים. (תולדות, סולם אות קכח-קכט, דפו"י ח"א, דף קמב סוף ע"א ותחי' ע"ב).

-----בני היכלא-----

שכאשר חל ליל פסח במוצאי שבת, יש לומר ההיפך: מן הפסחים ומן הזבחים. כיון שאין קרבן חגיגה דוחה שבת. עכ"פ, כן נראה שהוא פירוש הפסוק "ואמרתם זבח פסח". שזבח הוא קרבן חגיגה, ופסח הוא קרבן פסח. והם סוד ב' התבשילין שהכינה רבקה משני גדיי העזים, כנזכר בזוהר לעיל.

[עיון] סוד ב' תבשילין: להלן ביאור המאמר מפירוש הסולם (שם, תולדות קכח-קכט): **פירוש**, כי שלמות המוחין הם התכללות הימין והשמאל על ידי קו אמצעי. שאז החסדים שבימין כלולים מהארת החכמה שבשמאל. והארת החכמה שבשמאל כלולה מן החסדים שבימין, **והוא סוד ב' תבשילים**, חכמה וחסדים, וההפרש בין ב' שבימין לב' שבשמאל, הוא רב. כי בימין נמצאים שניהם בקדושה **והם סוד פסח וחגיגה הנקרבים בפסח**, שהוא סוד קו הימין. שאפילו הארת השמאל שה"ס פסח הוא ג"כ בקדושה, אבל בשמאל רק החסדים שבימין הם בקדושה, אבל הארת השמאל הוא ניתן לס"א, שבזה מכניעים את הס"א, וה"ס ב' השעירים חטאת ועזאזל, שביום הכפורים, אשר רק החסדים שבימין, שה"ס שעיר החטאת הוא בקדושה, אבל הארת השמאל אינו בקדושה שהוא השעיר לעזאזל.

[המשך]: וזהו הפלוגתא של ר' יוסי ורבי יהודה. רבי יוסי אמר, שאלו ב' גדיי עזים שעשתה רבקה, הם היו בבחינת ב' תבשילים ימין ושמאל שבקו ימין, וז"ש **בהוא זמנא ערב פסח הוה**, שאז מתקנים את הב' תבשילים ימין ושמאל שניהם בקדושה. אחד [תבשיל אחד] הוא, כדברי הזוהר: **ובעי יצה"ר לאתבערא** מהעולם. שהוא בכח הארת החכמה שבשמאל שהוא כנגד קרבן פסח. כי הארת החכמה מכלה ומשבית הס"א מן העולם. ואחד [תבשיל השני] הוא, **ולשלטאה סיהרא רזא דמהימנותא**, שהוא בכח הארת החסדים שבימין, שהוא כנגד קרבן חגיגה. שאחר שהשכינה, הנקראת לבנה ואמונה, משגת החסדים מימין, יש לה כח לשלוט בעולם. ורבי יהודה אמר, שאלו ב' גדיי עזים שעשתה רבקה היו בבחינת ימין ושמאל שבקו שמאל, וז"ש הזוהר, **רמז הכא דזמינין בני דיעקב וכו' חד לה' וחד לעזאזל ביומא דכפורי**. דהיינו ימין ושמאל שבשמאל. שהשמאל נשלח לס"א לעזאזל, ובזה מכניעים אותו. וז"ש הזוהר, **חד בגין דרגא דלעילא**, דהיינו להמשיך החסדים של מעלה שבבינה, שהוא כנגד השעיר לחטאת. **וחד בגין**

שני גדיי עזים בסוד ב' תבשילים זרוע וביצה: תמצית המפורש בזוהר כאן (תולדות קכח), שאלו שני גדיי העזים שהכינה רבקה, היו בסוד ב' תבשילין. שהם כנגד קרבן פסח וקרבן חגיגה, כנפסק בשו"ע (או"ח סימן תעג סעיף ד כדלקמן), שנוהגין לסדר בקערת הסדר זרוע וביצה שהם ב' תבשילין לזכר קרבן פסח וקרבן חגיגה שנאכלו בלילה זה בזמן שביהמ"ק היה קיים. כן פירש רש"י (תולדות, בראשית כז ט), על אלו ב' גדיי העזים בשם פרקי דרבי אליעזר (פרק לב). וכן נאמר בהגדה של פסח מדברי רבן גמליאל במשנה מסכת פסחים (פרק י ה, גמ' דף קטז ע"ב): כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור. פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים על שום מה. על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר: "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים" וגו' (בא, שמות יב כז). שהמלים **זבח פסח** רומזים על אלו ב' הקרבנות הנאכלים בלילה זה. בשר קרבן חגיגה ובשר קרבן פסח, הרמזים בברכת גאל ישראל שבהגדה: בא"י אמ"ה אשר גאלנו וגאל את אבותינו וכו', ונאכל שם מן **הזבחים ומן הפסחים** וכו', בא"י גאל ישראל.

הלכה: זרוע וביצה שבקערת הסדר: כן נפסק בשולחן **ערוך** הלכות פסח (סימן תעג סעיף ד): מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלוש מצות וכו', ושני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, ונהגו בבשר וביצה, שהם הזרוע והביצה שבקערת ליל הסדר. שהזרוע לזכר קרבן פסח, והביצה לזכר קרבן חגיגה. ונהגו שבשר [הזרוע] יהיה צלי על גחלים והביצה תהיה מבושלת, והוא הדין צלוייה. **אגב אורחא:** מובא במשנה ברורה (שם, סימן תעג ס"ק לב) בשם ספר **חיי אדם** וזה לשונו: רע עלי המעשה שזורקין הזרוע, והוא ביזוי מצוה. ומצוה להניחם ביום טוב שני בבוקר לתוך הצלי שצולין ליום טוב ואוכלין אותו, עכ"ל. היינו, מכיון שבחוץ לארץ היו צריכים את הזרוע גם לסדר שני של גלויות.

[המשך]: מן הזבחים ומן הפסחים: עוד כתב במשנה ברורה (שם, סימן תעג ס"ק עב), בשם המרדכי, שצריך לומר בברכת גאל ישראל שבהגדה: "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים". שהרי תחילה אוכלים מבשר החגיגה דהיינו הזבח, אבל הפסח נאכל על השובע. בבאר היטב (שם ס"ק כז), הביא את דברי מהר"ד,

אפילו מהגדי עזים של הארת השמאל. והוא מטעם שקדושת יצחק שגבה מאד, והחזיר גם השמאל שבשמאל למדרגת הקדושה. עכ"ל הסולם (תולדות, כח-קכט).

לכפייה דרגיה דעשו, דלא ישלוט עליה דיעקב. דהיינו כנגד השעיר לעזאזל, שהוא להכניע הס"א. אבל עם כל זה לא היה הארת השמאל שבכאן נשלח לס"א כמו העזאזל, אלא ומתרוייהו טעים יצחק, דהיינו

תורה אור: ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך: לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב (תולדות, בראשית כו ח-ט). ואמרתם ובה פסח הוא לה' אשר פסח על פתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו (בא, שמות יב כו).

מה נשתנה (תיקון ז' חדש, דפו"י קיב אמצע טור ד')

ושלימו דלילה בליל שמוזרים, דהינו ע"ב בחשבון בליל בה נהיר מ"ה דאיהו שמה מפרש דגלותא, דאיהו קבורא דשכינתא. וכד ייתי ליל פרקנא דילה, אנהיר לה מ"ה דאיהו שמה מפרש. בההוא זמנא בן שואל לאביו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות דבה "משמים הבט ה' ראה את כל בני האדם" (תהלים לג יג). "ואם יתמהמה חכה לו" (חבקוק ב ג). עכ"ל התיקון ז' ח.

-----בני היכלא-----

ברא עולמות ואמר הדין הני לי והדין לא הני לי. ואיתא בספרים הטעם של בריאת העולמות שהחריבן ואחר כך בריאות העולמות הן עולם התיקון היה למען יהיה שכר ועונש. וזהו מתחילה עלה במחשבה לבראה במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים שיתף בו מדת הרחמים. היינו מתחילה היו בריאת עולמות החרובין, ואחר כך היו בריאת עולמות התיקון שהוא מדת הרחמים. וזהו מה שאמרו חז"ל כשברא הקדוש ברוך הוא עולמו היה נמלך בנשמת הצדיקים. לכאורה אינו מובן מה זה שהיה נמלך בצדיקים אך הענין הוא לפי דברינו דהנה הצדיק צריך גם כן להיות עבודתו תמיד כמו שהיה בריאת העולמות שהיה מתחילה עולם החרובין ואחר כך עולם התיקון וכל מה שברא הוא נצחיות תמיד בלי הפסק וכו' [דילוג]. ואיתא בספרים שבריאת עולם התיקון שהוא מדת הרחמים היה בשם הנקרא מ"ה החדש שעל ידי השם של מ"ה נתחדשו עולמות התיקון. וזהו החודש הזה לכם. פירוש החדש דהיינו שזה מסורה בידכם לעורר רחמים על ידי השם של מ"ה החדש כענין הבריאה ראשונה וכו' [דילוג]. וזהו מה ה' אלקיך שואל ממך פירוש זה התעוררות הרחמים שגם אלקיך דהיינו מדת הדין נעשה מדת הרחמים דהיינו שם הוי' ברוך הוא שהוא רחמים והוא על ידי שם של מ"ה הדבר הזה שואל מעמך שאתה תפעול כל זאת. ראש

מה נשתנה: לכאורה נראה לפרש את דברי התיקון ז', שמבאר את לשון מה נשתנה [שהוא כלשון המשנה מוזגין לו כוס שני וכאן הבן שואל לאביו וכו' (פסחים פרק י', משנה ד', גמ' דף קטז ע"א)]. על שם מ"ה, שהוא שם מדרגת ספירת מלכות בזמן התיקון [כמבואר שעולם התיקון נקרא בשם מ"ה החדש. מובא בדברי ספה"ק נועם אלימלך, פרשת בא, כדלקמן]. שהתיקון הנעשה על ידי מ"ה החדש הוא תיקון מדרגת ב"ן. וזה שאומר התיקוני זוהר, ואם יתמהמה וכו', היינו שתיקון מדרגת מה, מתמהמה וכו'. על זה שואל הבן, היינו מדרגת ב"ן: מ"ה נשתנה הלילה הזה. כלומר, שמבקש [בלשון שאלה ובקשה], מה, היינו מדרגת מ"ה, נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבלילה זה מאירים מדרגות עליונות, ומבקש שישאר כן. ומסיים אע"פ שיתמהמה, חכה לו, היינו עד גמר התיקון. אגב אורחא, "משמים הבט" הוא ראשי תבות מ"ה. ראה את כל בני האדם- אדם גימטריא מ"ה. כלומר שרומז לאור החכמה שבבחינת שמים, שנקרא בשם מ"ה [כדלקמן במסורת הזוהר על הפסוק "מה שמו ומה שם בנן], שיראה להאיר למדרגת אדם שלמטה הנקראים בנין].

מ"ה החדש: להלן לשון ספה"ק נועם אלימלך (פרשת בא, אמצע ד"ה החודש הזה לכם ראשון הוא): החודש הזה לכם ראשון הוא כו'. נראה לפרש דאיתא במדרש הקדוש ברוך הוא ברא עולמות והחריבן ואחר כך

זמניות כגון תקיעת שופר ונטילת לולב יהי ג"כ צריך הן לשאול מה נשתנה. **אכן יבואר** עפ"י הידוע ל"ח [לידעי ח"ן - חכמת נסתר], שהקדמונים רמזו בזה סודות עמוקים. כאן עולה גימ' ע"ב עם הכולל. ושם ע"ב הוא עולם האצילות ב"ן הוא עולם העשי'. וזה הפי' במה שאמרו חכז"ל (פסחים ג, א) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. הלשון תלמודו בידו אינו מובן שמשמע שילך לפני חכם לעמוד על הבחינה מה שלמד מעודו. אכן מבואר ע"פ מ"ש (אבות א, יז) לא המדרש העיקר אלא המעשה פי' שביא את לימודו לעולם העשי'. וזהו אשרי מי שבא לכא"ן הוא מדת החסד ומביאו לעולם העשי'. וזה ג"כ פי' בגמ' וכאן הן שואל. בן הוא עולם העשי' וצריך להמשיך החסדים משם ע"ב עולם האצילות. וזה שמסיים עבדים היינו כו' להמשיך החסדים שהיו אז שיהיו ג"כ עתה. אמן, עכ"ל.

מסורת הזוהר: מה שמו ומה שם בנו (משלי ד, ז): **זוהר ויצא** (סולם אות קנד): סובב על בינה וז"א. שב' קוי הבינה שהיו נקראים חכמה ובינה השיגו השם אבא ואמא, וז"א השיג השם בן אליהם, שנתחדש ויצא מהם. וכן ישראל נקרא בן להקב"ה כיון שדבק בו. פירוש, כי נשמות הצדיקים מתדבקים בהקב"ה על ידי שעולים למ"ן וכו', ונעשים לקו אמצעי על דרך שז"א עלה למ"ן לבינה ואז כל אותו השיעור שנשמות הצדיקים גרמו לצאת בהקב"ה ושכינתיה, זוכות בו גם הן וכו'. **יתרו** (סולם אות רנו): חכמה הוא שמו, תפארת הוא בנו. כי חו"ב הם או"א של תפארת כנודע. **תרומה** (סולם אות שפ): דבקות המלך בבנו, בסוד הכתוב מה שמו ומה שם בנו. **ויקהל** (סולם אות גג): הקב"ה וישראל. הקב"ה הוא שם הוי"ה, ושם בנו הוא ישראל כמ"ש בני בכורי ישראל. **ויקהל** (סולם אות מט): אליהו הנביא. **רע"מ פנחס** (סולם אות תריב): חכמה ותפארת. חכמה הוא הוי"ה במילוי אלפין, שהוא מ"ה, ובנו דחכמה שהוא תפארת הוא גם כן הוי"ה במילוי מ"ה. כי חכמה ותפארת שוים והחשבון של הוי"ה במילוי אלפין הוא סוד מלכות, כמבואר גם בפנים מאירות ענף עז. **תע"ס חט"ז** (אות קיח): משער הפסוקים.

חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה. פירוש, זה תפעלו על ידי מעשיכם לחדש תיקונם בעולם התיקון בעולמות העליונים שהם נקראים ראש זה יפעול לכם רחמים בזה העולם שהוא נקרא שנה כדאיתא בספר יצירה, עכ"ל.

ד' שאלות מה נשתנה, ושאלה נוספת: ביאור באופן נוסף לד' שאלות מה נשתנה, הנאמרות בהגדה של פסח, מבואר בספר פרי עץ חיים מהאר"י ז"ל, שהם על השינוים שבין ד' עולמות אבי"ע וכו', על כן גם סדר השאלות שם, שונה מן הרגיל, יעו"ש. **שאלת מה נשתנה נוספת,** על שינוי לילה זה מכל הלילות בשתיית ד' כוסות, נראה בלשון **הזוהר אמור** (סולם אות קלה, מובא לקמן בד"ה ארבע כוסות): אמר ר' יוסי. הני ארבע כסי דההוא ליליא אמאי. ומשיב, ועל דא אשתני ליליא דא מכל שאר לילוון וכו'. **הסולם:** א"ר יוסי, אלו ארבעה כוסות של לילה ההוא, למה. ומשיב, ועל כן נשתנה לילה הזה מכל שאר הלילות, וצריכים לעשות וליחד השם בכל, ולשמוח בלילה הזה משום שהוא שמחה למעלה ולמטה וכו', עכ"ל. **ביאור השאלה והתשובה** נראה על פי דברי הזוהר ויקהל (סולם אות תלג), שכנגד ד' הגאולות תקנו להזכיר ד' פעמים אמת בברכת אמת ויציב, ולכופלם וכו', יעו"ש. לפי זה יובן ששואל על השינוי בלילה הזה מכל יום, ששותים כנגדם ד' כוסות. השיב לו ר' אבא מדברי ר' ייסא סבא (שם, זוהר אמור קלה), שמצד שלימות היחוד שיש בלילה זה יותר מבכל יום, שותים כנגד ד' הגאולות ד' כוסות יין בשמחה.

חסידות: בספה"ק **תפארת שלמה** (מועדים-רמזים לפסח), ביאר במקצת את לשון המשנה "וכאן הבן שואל", שהכוונה היא על מדרגת ב"ן שכנגד ספירת מלכות, היכולה לשאול ולבקש מהקב"ה כמ"ש "הבן שואל אביו". וזה לשונו: במשנה מוזגין לו כוס שני וכאן הבן שואל לאביו וכו' (פסחים פרק י, משנה ד, גמ' דף קטז ע"א). **הרמז** כי בלילה הזה הנה הוא בחי גדלות שני הוא בבחי' שאלה מאב"א לב"ן ואח"כ היא חוזרת בעיני כנ"ל כיל"ח. והבן: וכאן הבן שואל מה נשתנה (שם), **צריך להתבונן** בזה מפני מה דוקא במצוה זו צריך שאלת הבן ולא כן בכל המצוות

תורה אור: מְשֻׁמִים הָבִיט ה' רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם (תהלים לג יג). כי עוד חזון למועד יִפְתַּח לִקְיָן וְלֹא יִכּוֹב אִם יִתְמַהֵמָה חֲכֵה לוֹ כִּי בֹא יָבֵא לֹא יֵאָחֵז (הבקוק ב ג). מִי עָלָה שָׁמַיִם וַיֵּרֵד מִי אֶסְפָּר רוּחַ בְּחַפְזָנוּ מִי צָרַר מַיִם בְּשִׁמְלָה מִי הִקִּים כָּל אֶפְסֵי אֶרֶץ מִה שָׁמַו וּמִה שָׁם בְּנוּ כִּי תִדְעַע (משלי ל ד).

ארבע כוסות

ארבע כוסות (אמור, סולם אות קלה-קלו)

זוהר: (קלה): אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, הֲנִי אַרְבַּע כֶּסֶי דִּהְוּא לִילְיָא אָמַי. אָמַר רַבִּי אַבָּא, הָא אוּקְמוּהּ חֲבַרְיָא, לְקַבִּיל ד' זוהר: זוהר: גאולות. אָבֵל שְׁפִיר הוּא בְּסַפְרָא דְרַב יִיסָא סְבָא, דְקָאֻמַר הוּאִיל זְוּוּגָא קְדִישָׁא אֲשֶׁתְּכַח בְּהַאי לִילְיָא בְּכַל סַטְרִין, וְזוּוּגָא הוּא בְּאַרְבַּע קְשָׁרִין, דְאֵינּוּן ד' דְרָגִין, וְלֹא מִתְפָּרְשִׁי דָא מִן דָּא, כִּד זְוּוּגָא דָא אֲשֶׁתְּכַח, וְאֵנָן בְּחֻדּוּתָא דְלֵהוֹן אֲתַעְרַנָּא, בְּגִין דְהָא זְכִינָא בְּהוּ, דְמֵאֵן דְאֲחִיד בְּדָא, זְכִי בְכָלָא. וְעַל דָּא אֲשֶׁתְּנִי לִילְיָא דָא מְכַל שְׁאָר לִילוּן, וּבְעֵינָן לְמַעַבְד שְׁמָא בְכָלָא, וְלִמְחַדִּי בְּהַאי לִילְיָא, בְּגִין דְחֻדּוּתָא הוּא לְעִילָא וְתַתָּא: (קלו): וְעוֹד אָמַר, דְאַרְבַּע אַלִּין אַרְבַּע גְּאוּלוֹת קְרִינָן לֵהוּ. מַאי טַעְמָא. בְּגִין דְהַאי דְרָגָא בְּתַרְרָא, גּוּאֵל אֲתַקְרִי, "הַמְלֵאךְ הַגּוּאֵל" (ויחי, בראשית מח מז). וְלֹא אֲקַרִי גּוּאֵל, אֶלָּא עַל יְדָא דְדַרְגָּא אַחְרָא עֲלָא, דְקִיָּמָא עֲלָה וְנִהִיר לֵהּ. וְדָא לֹא אֶפֶיק לֵהּ נְהוּרָא, אֶלָּא בְּאַלִּין תְּרִין דְרָגִין דְעִלְיָה. אֲשֶׁתְּכַח, דְד' אַלִּין אַרְבַּע גְּאוּלוֹת נִינְהוּ:

הסולם

(קלה): א"ר יוסי, אלו ארבעה כוסות של לילה ההוא, למה. א"ר אבא, הרי העמידו החברים שהם כנגד ד' גאולות, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. (פסחים צט): אבל יפה הוא מבואר בספרו של ר' ייסא סבא, שאמר, כיון שהיחוד הקדוש נמצא בלילה ההוא בכל הצדדים, בין בחכמה ובין בחסדים, והיחוד הוא בארבעה קשרים, שהם ד' מדרגות, שאינן נפרדות זו מזו כשיחוד זה נמצא, שהן חו"ב ות"ת ומלכות, ואנו מתעוררים בשמחה שלהן, ושותים כנגדן ד' כוסות, משום שזכינו בהן, כי מי שאחוז בזה, דהיינו בהארת היחוד זוכה בכל ד' מדרגות חו"ב תו"מ. וע"כ נשתנה לילה הזה מכל שאר הלילות וצריכים לעשות וליחד השם בכל, ולשמוח בלילה הזה משום שהוא שמחה למעלה ולמטה. (קלו): ועוד אמר, שארבע אלו, חו"ב תו"מ, קוראים אותם ארבע גאולות, מהו הטעם. הוא משום שמדרגה אחרונה הזו, דהיינו מלכות, נקראת גואל. דהיינו המלאך הגואל. ואינה נקראת גואל, אלא על ידי מדרגה אחרת עליונה, שהוא ת"ת, העומדת עליה ומאירה לה. וזה, ת"ת, אינו מוציא אליה אור אלא באלו ב' מדרגות שעליו, שהם חכמה ובינה, שת"ת מקבל מהם, נמצא שארבע אלו, חו"ב תו"מ, הם ד' גאולות. להיותם נקשרים במלכות, הנקראת גואל. (אמור, סולם אות קלה-קלו, דפ"י ח"ג דף צה ע"ב).

-----בני היכלא-----

ולקחתי אתכם בפרשת וארא, עכ"ל. ידויק לשון הזוהר כאן (אמור תחי קלה), שתיכף אחר שהזכיר את טעם שתיית ארבע כוסות על דרך הנגלה, הוסיף שבספרו של ר' ייסא סבא טעם הדבר מבואר יפה. דהיינו ביאור ד' הכוסות על דרך הסוד. ומבאר בהרחבה ב' טעמים לשתיית ד' כוסות בליל פסח, כדלקמן [ד"ה טעם הראשון וד"ה טעם השני]. עוד יש להתבונן [בלשון הזוהר ולמחדי בהאי ליליא, בגין דחודותא

ארבע כוסות בשמחה: ב' פירושים בזוהר: תמצית דברי הזוהר כאן (אמור קלה-קלו), ביאור תקנת שתיית ד' כוסות יין כנגד ד' גאולות דהיינו ד' לשונות של גאולה: והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, כנזכר גם במשנה מסכת פסחים (דף צט ע"ב): ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין. רש"י: ארבע כוסות - כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים והוצאתי אתכם והצלתי אתכם וגאלתי אתכם

טעם השני המבואר בזוהר כאן (אמור סולם אות קלו), שאלו ד' הכוסות הן כנגד המדרגות המאירות לספירת מלכות הנקראת גואל [כמ"ש המלאך הגואל]. שביחד הן ד' מדרגות הנקראות בשם ד' גאולות. שכולן יחד מאירות לעם ישראל. ואלו הן: הנמוכה מכולן היא ספירת מלכות הנקראת גואל. מעליה היא ספירת תפארת [ת"ת], המאירה לה. וספירת ת"ת אינה מאירה אלא בהארת הספירות חכמה ובינה. נמצא שהארת כל אלו ד' המדרגות נקראת בשם ד' גאולות, וכולן מאירות לעם ישראל בלילה זה. על כן ד' כוסות היין הן כנגדן. שעל ידי שתיית משקה חשוב כיון המשמח, אנו מראים את שמחתנו בהן. אגב אורחא: בכל זה יובן, שהסבר הזוהר בטעם שתיית ד' הכוסות שהוא כנגד ד' גאולות, עולה בקנה אחד עם הטעם המפורסם בדרך הנגלה שהוא כנגד ד' לשונות של גאולה. כדאיתא בפירוש רש"י ורשב"ם בגמ' מסכת פסחים (דף צט ע"ב).

מה נשתנה: שאלת ד' כוסות בלילה הזה: עוד ידויק לשון הזוהר (אמור אות קלה), שמזכיר את שינוי ליל פסח מכל לילות השנה, שבשתיית ד' כוסות היין, בלשון מה נשתנה. כעין לשון המשנה (מסכת פסחים פרק י משנה ד), על שאר השינויים שבלילה זה. להלן לשון הזוהר: אמר ר' יוסי. הני ארבע כסי דההוא ליליא אמאי. ומשיב, ועל דא אשתני ליליא דא מכל שאר ליליון וכו'. **הסולם:** א"ר יוסי, אלו ארבעה כוסות של לילה ההוא, למה. ומשיב, ועל כן נשתנה לילה הזה מכל שאר הלילות, וצריכים לעשות וליחד השם בכל, ולשמוח בלילה הזה משום שהוא שמחה למעלה ולמטה וכו', עכ"ל. **הערה:** אופן נוסף לביאור שאלת מה נשתנה על ארבע כוסות נראה על פי דברי הזוהר ויקהל (סולם אות תלג, מובא לעיל ד"ה ד' גאולות וחי פעמים אמת), שם מבואר שהם ד' גאולות בכל יום, שכנגדם תקנו להזכיר ד' פעמים אמת בתפלת שחרית בברכת אמת ויציב, ולכופלם וכו', יעו"ש. לפי זה יובן ששואל על השינוי, שבליל פסח שותים ד' כוסות כנגד ד' הגאולות ומאי שנא מכל יום. על כך השיב לו ר' אבא מדברי ר' ייסא סבא (אמור אות קלה הנ"ל), שמצד שלימות היחוד שבלילה זה יותר משאר הימים, שותים כנגדם ד' כוסות יין בשמחה. מה שאין כן בשאר ימות השנה.

תיקוני זוהר: ארבע כוסות: בתיקו"ז (דפו"י דף קמד ע"א), הזכיר שתיית ד' כוסות יין בליל פסח. שכנגד ד' גאולות הרמוזות בד' פעמים "שובי" שאמר הקב"ה

היא לְעֵלְא וְתָא, ששתיית ד' הכוסות היא השתתפות כל אחד בשמחה הגדולה שבכל העולמות בלילה זה. שהיא הארת ד' מדרגות עליונות בשלמות, שמהם נמשכים ד' הגאולות. ודבר פשוט הוא, ששמחת כל אדם היא כפי ערכו: שמחת הצדיקים גדולה כשיעור השגתם במדרגות העליונות. שמחת הילדים וכיו"ב היא במיני מתיקה כקליות ואגוזים. כדאיתא בגמ' מסכת פסחים (דף קט ע"א), וכן נפסק בשו"ע הלכות יום טוב (או"ח סימן תקטט סעיף ב): כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים וכו'. שבעין חלוקה זו בשיעור השמחה וההשגה היה ביציאת מצרים. שהיו ששמחו על גאולה גשמית, והיו ששמחתם הייתה בעיקר על הגאולה הרוחנית. לקמן מובאים דברי התיקו"ז, שסוד ד' הגאולות רמוז בפסוק שובי שובי השולמית שובי שובי **ונחזה** בך"ו וגו'. בזה יובן לשון הפייט הנאמר ביוצר לשבת הגדול [בתפי מוסף], **"ארבע כוסות כבמחזה"**. שבגאולת ישראל הרמוזה בארבע כוסות, יתקיים הפסוק "ונחזה בך". עוד מובא לקמן דברי הזוהר רע"מ פנחס, המבאר את סוד כל ד' הגאולות על התחלקות זמן הגאולה האחרונה לד' זמנים כפי פזורת ישראל בד' רוחות העולם.

טעם הראשון לשתיית ד' כוסות יין (סולם אות קלה), משום שמחת הגאולה. [לשון הסולם: ואנו מתעוררים בשמחה שלהן, ושותים כנגד ד' כוסות, משום שזכינו בהן]. היינו, שכוונת ד' הכוסות היא שהם כנגד ד' המדרגות חכמה ובינה תפארת ומלכות [חו"ב תו"מ] המאירות ביחוד הגדול של ליל פסח. ושתיית ד' כוסות היין הם בסבת השמחה שזכינו בכל זה דהיינו בשלמות אור החכמה ואור החסדים. כי מי שאחוז בהארת היחוד הזה של הקב"ה ועם ישראל המאיר בלילה זה, זוכה בכל ד' מדרגות חו"ב תו"מ. על כן, צריכים לשמוח בלילה זה ולהשתתף בשמחה העליונה המאירה למעלה ולמטה. היינו, שטעם שתיית ד' הכוסות הוא משום השמחה הגדולה על ארבע מדרגות עליונות המאירות לבני ישראל בלילה זה. ידויק לשון הזוהר והסולם, ששיעור השמחה הוא כפי מה שהאדם אוהו [ואחוז] בהארת יחוד זה. כלומר, שכשיעור הבנת כל אדם את חשיבות עם ישראל לפני הקב"ה עד שגאלם ממצרים בניסים גדולים וכו', וכשיעור שהאדם מבין את החירות שזכינו בה ביציאת מצרים ובקבלת התורה, כן תגדל שמחתו וכן ירגיש את האורות הגדולים המאירים בליל הסדר.

בני היכלא - פניני זוהר לפסח

מא

הספירות חו"ב תו"מ. משום שישאל מפורזים בארבע רוחות העולם שהם בסוד הספירות חו"ב תו"מ. ואלו שיהיו מאומות הרחוקות מקדימים להגאל וכו'. (תשמט): וגאולות אלו תהיינה בד' חיות המרכבה, אריה שור נשר אדם, בשם הוי"ה הרוכב עליהן וכו'. עכ"ל הסולם (רע"מ פנחס, מאמר ארבע גאולות).

הערה: רמז נוסף לד' כוסות יין בליל הסדר: בזוהר תולדות (סולם אות כח-קל), מבואר עניין המטעמים שהכינו רבקה ויעקב ליצחק, לפני שברך את יעקב. ומפורש בזוהר שם, שערב פסח היה ושני גדיי העזים היו בסוד ב' תבשילים. כמפורש ברש"י (תולדות, בראשית כז ט), בשם פרקי דרבי אליעזר [וכמבואר לקמן בד"ה זרוע וביצה שבקצרת הסדר]. אם כן, לכאורה היה אפשר לבאר גם את המשך הפסוקים שם, שנאמר "ויבא לו יין וישת" (שם, כז כה), שהוא רמז לשתיית יין בליל הסדר.

אמרי שמאי: מקור ד' כוסות בירושלמי: בספר אמרי שמאי (מזקני הרה"ג ר' שמאי גינזבורג זצ"ל, מועדים, פסח, אות שלט), הביא את דברי תלמוד ירושלמי (פסחים פרק י הלכה א), שלדברי ר' יוחנן טעם ד' הכוסות הוא כנגד ארבע גאולות, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתני ולדברי ר' יהושע בן לוי, טעמם הוא כנגד ד' כוסות של פרעה. שנאמר בפסוקים שם ד' פעמים כוס. "וכוס פרעה בידך, ואשחט אותם על כוס פרעה, ואתן את הכוס על כף פרעה, ונתת כוס פרעה בידך". ומציין, שכפי שיש לשון חמישי של גאולה "והבאתי", כן נאמר פעם נוספת בכוסות פרעה "ויתן הכוס על כף פרעה" (בראשית מ' כא).

לכנסת ישראל. שהגאולה תלויה בתשובה. כמ"ש: "שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך" (שיר השירים ז א). שהם כנגד ד' אותיות שם אדנות, וד' אותיות שם הוי"ה. להלן לשון התיקון ז' (דפ"י דף קמד ע"א): בההוא זמנא יימא לגבה [יאמר הקב"ה לשכינה], שובי שובי השולמית, בתרי בתים דאינון בית ראשון, ובית שני לתתא, שובי שובי בבית ראשון ושני לעילא, ונחזה בך. דבר אחר, שובי שובי ארבע זמנין, בארבע אתון דילה דאינון אדנ"י, ונחזה בך בארבע אתון דילה דאינון יקו"ק [הוי"ה], אמר קודשא בריך הוא לגבי ישראל, ארבע זמנין שובי בשכינתא בתיבתא, ונחזה בך בארבע כוסות דפורקנא דאינון בפסח, **דחייבין ביה ישראל למשתי ארבע כוסות, כגוונא דארבע גאולות**, שובי שובי בארבע יחודין (ס"א יסודין) דילך, ונחזה בך בארבע חיוון, ונחזה בך בשמיא וארעא, ומיד "ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך" עכ"ל התיקון ז'.

זוהר רע"מ פנחס: ד' כוסות וד' גאולות: בזוהר רע"מ פנחס, מבאר את סוד ד' הגאולות, שכולן בגאולה האחרונה. אלא, שהן מתחלקות לזמנים שונים [הפרשי זמן] בגאולת פזרת ישראל בד' רוחות העולם, כמ"ש ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ. כלומר, שכוונה נוספת בשתיית ד' הכוסות היא, על שמחתנו ובטחוננו בה; על ד' הגאולות העתידות להיות בגאולת כל עם ישראל מד' קצווי תבל. להלן לשון הזוהר רע"מ פנחס (סולם אות תשמח-תשמט): (תשמח): **אַלֵּא אַרְבַּע גְּאוּלוֹת עֲתִידִין לְמַחֵי, לְקַבֵּל אַרְבַּע כּוֹסוֹת דְּפִסְחָא. בְּגִין דִּישְׂרָאֵל מְפּוֹרְזִין בְּאַרְבַּע פְּנוֹת עֲלְמָא, וְאִינוּן דִּיהוֹן רְחוּקִין מְאֻמִּין, אֶקְדִּימוּ וכו'.** (תשמט): **וּפּוֹרְקִינֵין אֵלֵינוּ, יְהוֹן בְּאַרְבַּע חִיוֹן, בְּשֵׁם הוִי"ה דְּרָכִיב עֲלֵיהוּ וכו'.** **הסולם:** אלא ארבע גאולות עתידים להיות כנגד ארבע כוסות של פסח, שהם בסוד

תורה אור: שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית כמחלת המחנים (שיה"ש א).

מגיד

סיפור יציאת מצרים בשמחה (בא, סולם אות קעט-קפ)

זוהר: (קעט): פקודא בתר דא (פקודא כו), לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָא דִּיצִיאַת מִצְרַיִם, דְּאִיהוּ חִיּוּבָא עַל בַּר נֶשׁ, לְאַשְׁתַּעֵי בְּהַאי שְׁבַחָא לְעַלְמִין. הֵכִי אֻקְרִימָנָא, כֹּל בַּר נֶשׁ דְּאַשְׁתַּעֵי בִיצִיאַת מִצְרַיִם, וּבְהַהוּא סְפוּר תִּדִי בְּחֻדָּה, זְמִין אִיהוּ

בני היכלא - פניני זוהר לפסח

מב

למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדו מכלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה, וקודשא בריך הוא חדי בההוא ספור. (קפ): ביה שענתא, כניש קודשא בריך הוא לכל פמלייא דיליה, ואמר לון, זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי, דקא משתעו בני, וחדאן בפורקני. כדין כלהו מתכנשין, ואתין ומתחברין בהדייהו דישראל, ושמעו ספורא דשבחא. דקא חדאן בחדא דפורקנא דמריהון, כדין אתין ואודן ליה לקודשא בריך הוא, על כל אינון נסין וגבורין ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא, דחדאן בחדו דפורקנא דמריהון. (קפא): כדין אתוסף ליה חילא וגבורתא לעילא, וישראל בההוא ספורא יחבי חילא למאריהון, כמלכא, דאתוסף חילא וגבורתא, כד משבחין וגבורתיה, ואודן ליה, וכלהו דחלין מקמיה, ואסתלק יקריה על כלהו. ובגין כה, אית לשבחא ולאשתעי בספור דא כמה דאתמר. כגוונא דא, חובה איהו על בר נש, לאשתעי תדיר קמי קודשא בריך הוא, ולפרסומי ניסא בכל אינון ניסין דעבד. (קפב): ואי תימא, אמאי איהו חובתא, והא קודשא בריך הוא ידע כלא, כל מה דהוה, ויהוי לבתר דנא, אמאי פרסומא דא קמיה, על מה דאיהו עבד, ואיהו ידע. אלא ודאי אצטריך בר נש לפרסומי ניסא, ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו עבד, בגין דאינון מלין סלקין, וכל פמליא דלעילא מתכנשין, וחמאן לון, ואודאן כלהו לקודשא בריך הוא, ואסתלק יקריה עלייהו עילא ותתא.

הסולם

(קעט): פקודא בתר דא (פקודא כו) וכו': המצוה שלאחר זו, הוא לספר בשבח יציאת מצרים, שהוא חוב על האדם לעולם לספר בשבחים האלו. כך העמדנו, כל אדם המספר ביציאת מצרים, ושבח בספור ההוא בשמחה עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא, שהיא שמחה מכל צד, שזה הוא אדם השמח באדונו, והקב"ה שמח בספור ההוא שלו. (קפ): בה בשעה, מקבץ הקב"ה את כל החבורה שלו, ואמר להם, לכו ושמעו הספור של השבח שלי שמספרים בני, ושמחים בגאולתי. אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים ספור השבח ששמחים בשמחת הגאולה מאדונם, ובאים ומודים להקב"ה, על כל אלו הנסים והגבורות ומודים לו על עם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם. (קפא): אז נתוסף לו כח וגבורה למעלה. וישראל בספור ההוא נותנים כח לאדונם, כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו, והכל יראים מפניו ועולה כבודו על כולם. ומשום זה, יש לשבח ולספר בספור הזה, כמו שלמדנו. כעין זה חוב הוא על האדם, לספר תמיד לפני הקב"ה ולפרסם הנס בכל אלו הנסים שעשה. (קפב): ואם תאמר, למה הוא חוב לספר את הנסים, והלא הקב"ה יודע הכל, כל מה שהיה ויהיה לאחר מכן, ולמה הפרסום הזה לפניו על מה שהוא עשה והוא ידע. ומשיב, אלא ודאי צריך האדם לפרסם הנס ולספר לפניו מכל מה שעשה, [ומשיב], משום שאלו המלות עולות, וכל הפמליא של מעלה מתקבצים ורואים אותם, ומודים לפני הקב"ה, ועולה כבודו עליהם למעלה ולמטה. (בא, סולם אות קעט-קפב, דפ"י ח"ב דף מ ע"ב-מא ע"א, מאמר לספרא בשבחא דיציאת מצרים).

-----בני היכלא-----

ספור יציאת מצרים בשמחה: תמצית דברי הזוהר, שהמעלה הגדולה היא, בספור יציאת מצרים מתוך שמחה. ידויק לשון הזוהר, שכל אדם המספר ספור זה בשמחה, הקב"ה שמח בספור ההוא שלו, והאדם המספר יזכה לשמוח עם השכינה בעולם הבא שהיא שמחה בכל הצדדים. להלן יתבאר ששמחת הקב"ה וכבודו בסיפור זה, נועדה לתועלתנו. שככל שנכיר

בטובה שעשה עמנו כן תגדל הודאתנו. על כן יש בספור יצי"מ בשמחה עדות על הכרת הטובה, שהכרה זו גדלה ומעמיקה משנה לשנה. **על דרך משל:** כגון אב שהכין ונתן מתנה חשובה וחכמה עד מאוד לבנו יקירו. שמתוך דברי הודאת הבן על המתנה שקיבל, מבין האב עד כמה הבן משיג בדעתו את חשיבות המתנה. שאם הודאתו היא מלים

בני היכלא – פניני זוהר לפסח

מג

יקיר – יכיר: בזה יובנו במקצת גם המשך דברי זוהר כאן (אמור קפב), ששואל מה הוא החוב לספר ביציאת מצרים. הרי הקב"ה יודע את כל מה שעשה. ומשיב, שכאשר אלו המלים עולות למעלה מתעלה כבודו של הקב"ה וכו'. שבכל המתבאר עד הנה יובן, שכפי שהאדם שמח בספור הזה, כן מתרבה השמחה בכל העולמות, כיון שמתוך סיפור זה ניכר הכרת בני ישראל במתנה זו שהקב"ה נתן להם ביציאת מצרים מעבדות לחירות.

בעלמא, אין בהן לשמח את האב אלא לצערן. כיון שמבין מכך, שאין בנו יקירו בערך המתנה. אמנם אם אינו פוסק להודות ולשבח לאביו בהתפעלות עצומה מתוך אושר ושמחה, גדלה שמחת האב עד מאוד, כיון שרואה שרצונו להטיב עם בנו יקירו מתקיים. על ידי שהבן יקיר לו, מכיר בטובה שעשה עמו ונתן לו. כעין המבואר בהקדמת הסולם לספר זוהר (סעיף ג), שמבאר שם את הפסוק "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים" (ירמיה לא ט), שהשעשועים של הקב"ה עם הבן יקיר, הם בשיעור שאותו הבן מכיר בו [שאותיות גיכ"ק מתחלפות זו בזו].

תורה אור: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה' (ירמיה לא ט).

מצה

[בהגדה: מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו'. שנאמר "ויאפו את הבצק וגו' ולא יכלו להתמהמה" וגו']

[דא"ח] **ולא יכלו להתמהמה** (שמות סולם אות נ- נא)

זוהר: (ט) רבי יצחק הוה קאים קמיה דרבי אלעזר בר רבי שמעון, אמר ליה שכינתא נחתת למצרים עם יעקב. אמר ליה ולא, והא כתיב "אנכי ארד עמך" (ויגש, בראשית מוד). אמר ליה תא חזי, שכינתא נחתת למצרים את יעקב ושית מאה אלפין רתיכין קדישין עמה, והיינו דכתיב "כשש מאות אלף רגלי" (בא, שמות יב לו), תנינן שית מאה אלפין רתיכין קדישין נחתו עם יעקב למצרים, וכלהו סליקו מתמן, כד נפקו ישראל ממצרים. הדיא הוא דכתיב, "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי" וגו' (שם). שש מאות לא נאמר, אלא כשש מאות, כגוןנא דנפקו אליו, כד נפקו אליו. (נא): ותא חזי רזא דמלה, בעדנא דנפקו אליו רתיכין קדישין, משיךייתא קדישתא, חמו ישראל וידעו, דהוו מתעכבין בגיניהון, וכלהו בהילו דעבדו ישראל, בגיניהון הוה, והיינו דכתיב, "ולא יכלו להתמהמה" (שמות שם, יב לו). הוה ליה למימר ולא רצו להתמהמה אבל לא כתיב אלא ולא יכלו. ואתיידעו ממש, דכלהו בני ישראל, הוו בני ישראל דרקיעא, והיינו דכתיב, "בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב", ועל דא לא נאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה אתו, אלא "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב" (שמות אא). הבאים מצרימה בקדמייתא ועם מי, את יעקב.

הסולם

(ג): ר' יצחק היה עומד לפני ר' אלעזר בר רבי שמעון, אמר לו, וכי השכינה ירדה למצרים עם יעקב. אמר לו, ולא, כלומר, התוכל לומר שלא ירדה, והרי כתוב, "אנכי ארד עמך". אמר לו, בוא וראה, השכינה ירדה

למצרים את יעקב, ושש מאות אלף מרכבות קדושות עמה. והיינו שכתוב, "כשש מאות אלף רגלי", ולמדנו שש מאות אלף מרכבות קדושות ירדו עם יעקב למצרים, וכולם עלו משם כשישראל יצאו ממצרים. זהו שכתוב, "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי ו'גו', שש מאות לא נאמר, אלא כשש מאות, זהו רומז, כעין שיצאו אלו שש מאות אלף שלמטה כך יצאו אלו שש מאות אלף מרכבות קדושות שלמעלה שהיו עמהם. (נא): ובוא וראה סוד הדבר, בעת שיצאו אלו המרכבות הקדושות והמחנות הקדושים, ראו ישראל וידעו, שהם מתעכבים מלצאת בשבילם מחמת שהם אינם יוצאים, וכל החפזון שעשו ישראל היה בשבילם, והיינו שכתוב, "ולא יכלו להתמהמה", שהיה לו לומר, ולא רצו להתמהמה, אבל לא כתוב אלא ולא יכלו, שהוא בהכרח משום מחנות המלאכים שהיו מתעכבים בשבילם, ונודע ממש מכאן, שבני ישראל שכתוב, כולם בני ישראל של הרקיע, דהיינו מלאכים, והיינו שכתוב, "בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב", ולא נאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה אתו, אלא ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב, שפירושו, הבאים מצרימה מתחילה דהיינו המלאכים כנ"ל, ועם מי באו, את יעקב. (שמות סולם אות נ- נא, דפוי" חב דף ה ע"א).

-----בני היכלא-----

השכינה ומרכבותיה ואת האור העליון שהאיר להם הקב"ה בליל יציאת מצרים. **ביאור הדבר נראה על פי דברי בעל הסולם בהקדמה לתע"ס** (אות מג). להלן לשונו (שם): ונניח למשל, אם היה הקב"ה נוהג עם בריותיו בהשגחה גלויה באופן, אשר למשל, כל האוכל דבר איסור, יחנק תיכף על מקומו, וכל העושה מצוה, ימצא בה התענוג הנפלא בדומה לתענוגות המצוינים ביותר שבעולם הזה, הגשמי, כי אז, מי פתי היה מהרהר אפילו לטעום דבר איסור, בשעה שהיה יודע שתיכף יאבד מחמתו את חייו, כמו שאינו מהרהר לקפוץ לתוך הדליקה. וכן מי פתי היה עוזב איזו מצוה מבלי לקיימה תיכף בכל הזריזות, **כמו שאינו יכול לפרוש, או להתמהמה על תענוג גדול גשמי הבא ליזו, מבלי לקבלו מיד בכל הזריזות שביכלתו**. הרי, שאם היתה לפנינו השגחה גלויה, היו כל באי העולם צדיקים גמורים וכו', עכ"ל. היינו, שכאשר ההשגחה העליונה ואור העליון נראים בגלוי, אי אפשר לפרוש מהם. בזה יובן שבזמן יציאת מצרים כאשר בני ישראל ראו את מרכבות ומחנות השכינה לא יכלו להתמהמה ותיכף הלכו אחריהם ויצאו ממצרים לעולם.

ויתמהמה: [הבדל בין הנאמר ביצ"מ לנאמר בלוט]: עוד יש להתעמק בנאמר על בני "ולא יכלו להתמהמה", שבא ללמדנו שלא נהגו כפי שנהג לוט ביציאתו מסדום שנאמר עליו "וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט וגו', ויתמהמה" (וירא, בראשית יט טז). תרגם אונקלוס: ויתמהמה- ואתעכב [י"א שהתעכב

ולא יכלו להתמהמה: תמצית דברי הזוהר כאן: שבני ישראל לא יכלו עוד להתמהמה, כיון שראו את מרכבות ומחנות השכינה המוכנים לצאת ממצרים תיכף ומיד. על כן הוכרחו גם הם לצאת מיד לדרך בלא כל שיהיו ומבלי להתמהמה. כלומר, מאחר והשכינה ומחנותיה ירדו עם בני ישראל למצרים, ובזכותם החזיקו בני ישראל מעמד בכל אותם שנות השעבוד, על כן מובן שלא יכלו עוד להתמהמה כאשר ראו את מרכבות השכינה וכל פמלייה של מעלה שהיו עמם בגלות מאז ועד עתה, שהם מוכנים לצאת. להלן יתבאר שההיפך מכך היה אצל לוט, כנאמר שם "ויתמהמה", שביקש לעכב עמו גם את המלאכים, ע"מ שיספיק להוציא את ממונו.

דברי אדמו"ר שליט"א: בעת שאדמו"ר כ"ק אדמו"ר שליט"א עיין בדפים אלו, הוסיף לבאר, שעל פי דברי הזוהר כאן (שמות נא-נא) יובן מ"ש חז"ל, שאֵלו היו בני ישראל נשארים עוד מעט זמן במצרים, היו שוקעים ח"ו בשער הנ' של שערי טומאה וכו'. כיון שכל עמידתם ושמירתם בגלות מצרים הייתה ע"י השכינה הקדושה שירדה עמם. כמ"ש שהקב"ה הבטיח ליעקב ואמר לו "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" (ויגש, בראשית מ ד). על כן מפחד שלא יפלו לשער הנ' דטומאה, הוצרכו לצאת מיד מבלי אפשרות להתמהמה.

אי אפשר להתמהמה בתענוג גדול: הק' לתע"ס: עוד אפשר להבין בדברי הזוהר כאן, שבני ישראל לא יכלו להתמהמה עוד במצרים אחר שראו את מחנות

בני היכלא - פניני זוהר לפסח

מה

אפה- פסח היה. **כלומר**, שכאשר בני ישראל ראו את מחנות המלאכים תיכף עזבו הכל והלכו אחריהם מבלי להתמהמה. לעומת זאת וההיפך מכך נהג לוט. שהתעכב עד שהוכרחו המלאכים להאיץ בו, לפרוש ממקום הרוע והרשע של אנשי סדום.

הרבה, כמרומוז בטעם שלשלת שעל מלה זן]. רש"י: ויתמהמה- כדי להציל את ממונו. עוד מפורש בפסוקים שם, שאותו הזמן שבאו המלאכים אליו להצילו היה ליל פסח. כמ"ש "ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו" (שם, יט ג), פירש רש"י: ומצות

תורה אור: אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עניןך (ויגש, בראשית מו ד). ויסעו בני ישראל מרעמסס סבחה קיש מאות אלף רגלי הנגרים לכד מטף (בא, שמות יב לו). ויאפו את הקצק אשר הוציאו ממצרים ענת מצות כי לא חמין כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה ונס צדה לא עשו להם (בא, שמות יב לט). ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו (שמות א א). וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוא לאמר קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות פן תספה בעון העיר: ויתמהמה ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו בהמלת ה' עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר (וירא, בראשית יט טו-טז).

מרור

כוונת אכילת מרור ע"פ הזוהר (רע"מ בא, סולם אות קצד)

זוהר רע"מ: (קצד): "בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית" (בא, שמות יב מז) וגו', פקודא כ"ט דא, למיכל האי פסח. על מצות ומרורין, מצות "מצת" כתיב (שם, יב יח). מאי האי לקבל האי, אלא לאחזאה גלותא דשכינתא עמהון דישראל, בההוא מרירו דלהון, דכתיב "וימררו את חייהם בעבודה קשה" וגו' (שמות א יד). וכך אכלין להאי פסח, לאחזאה כל האי דעבדו לון במצרים, בההוא גלותא ובההוא שעבדא:

הסולם

(קצד): בבית אחד יאכל וגו': מצוה (כט) זו, הוא, לאכול את הפסח. על מצות ומרורים, מצת כתוב בלי ו' [בא, שמות יב יח. מבואר בזוהר בא סולם אות ק"ט, מאמר מצת דינא]. ושואל מה זה המצות, כנגד זה, המרורים, שחייב הכתוב לאכלם יחד. ומשיב, אלא להראות על גלות השכינה עם ישראל במרירות הזו שלהם, שכתוב, וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו'. וכאשר אוכלים את הפסח, להראות כל מה שעשו להם במצרים בגלות ההוא ובשעבוד ההוא. וע"כ אוכלים אותו על מצות ומרורים. (רע"מ בא, סולם אות קצד).

-----בני היכלא-----

גדול להרגשת המרירות. גם מצד ההבנה שצער השעבוד הוא בשרש עליון. וגם מצד שותפות השכינה בצער כל אחד מישראל. ידויק בזה לשון הפסוקים, שהמלה מרורים נאמרה בלשון רבים גם בפסח ראשון וגם בפסח שני. כמ"ש בפסח ראשון "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו" (בא, שמות יב ח), ובפסח שני "בחושי

מרורים בלשון רבים: נראה בכוונת דברי הזוהר, שמבאר לשון רבים הנאמר באכילת מצות על מרורים, להראות על צער השכינה שנצטערה עם ישראל בשעבודם. כמ"ש, [לאחזאה גלותא דשכינתא עמהון דישראל בההוא מרירו דלהון] להראות על גלות השכינה עם ישראל במרירות הזו שלהם, שכתוב, וימררו את חייהם בעבודה קשה וכו'. שבידיעה זו שהשכינה מצטערת בצערם של ישראל יש מיתוק

לכלול את צער השכינה והקב"ה המצטערים בצרת בני ישראל. כן איתא גם בזוהר תרומה (סולם אות תשטז), שם מבואר הפסוק בכל צרתם לו צר, ומעלת תפילת האדם הנכללת בצער השכינה.

פסח מצה ומרור: החידוש דלהלן הוא בשם אומרו הר"ר חיים בנימין טננבוים הי"ו: לכאורה יש מקום לעיין בטעם צירוף מרור למצוות פסח ומצה. עד שכל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. וביאר, שבא ללמדנו שכל מי שאינו מבין שכל ההארות של הפסח והמצה קשורים בהכרח גם למרור לא יצא ידי חובתו. כלומר שלא יצא עדיין מן החובה המוטלת עליו בעבודת ה'. כיון שרק בזכות אותה הרגשת מרירות בכל השעבוד לחומר, אפשר לזכות לאור ה'. וזהו שהיה הלל כורך את שלושתם יחד. דהיינו פסח מצה ומרור. כיון שהא בהא תליא. [חב"ט].

חלופי גרסאות: עוד נראה בביאור דברי הזוהר כאן, שעיקר חיוב אכילת מצה לבילי פסח נלמד מן הפסוק (בא, שמות יב יח): "בערב תאכלו מצת". שכתוב בלשון יחיד בלא ו'. בכל זה יובן לשון פירוש הסולם (בא קצד הנ"ל), שאע"פ שהביא בספרו את לשון חלופי גרסאות (שם, הערה ב), שאינו גורס בדברי הזוהר את המלה מצות, בכל זאת הוא עצמו לא גרס כדברי ההערה. כיון, שאע"פ שבפסוק על מצות ומרורים יאכלוהו כתוב מצות עם ו', עיקר חיוב אכילת מצה נלמד מן הפסוק בערב תאכלו מצת, בלא ו', ובלשון יחיד. ובזה ידויק לשון הזוהר כאן: מצות, מצת כתיב.

תורה אור: כבית אהרן יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשקרו בו (בא, שמות יב מו). בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו מצת עד יום האחר ועשרים לחודש בערב (בא, שמות י"ב יח). וימררו את חייכם בעבדה קשה בהמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך (שמות א ד). פה אמר ה' גאלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בכלל והורדתי בריחים כלם וכשדים באניות רנתם (ישעיה מג ד). ושם ה' אלוך את שבועתך ורחמך ושם וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוךך שמה (נצבים, דברים ל ג).

השני בארבעה עשר יום בין הערביים יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו" (בהעלותך, במדבר ט יא).

חביבות ישראל והמתקת המרירות: ענין צער השכינה בגלות ישראל, נזכר בגמ' מסכת מגילה (דף כט ע"א), וז"ל: בוא וראה כמה **חביבין** ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן. גלו למצרים שכינה עמהן וכו'. שנאמר "למענכם שולחתי בבלה" (ישעיה מג יד). ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן שנאמר "ושב ה' אלךך את שבותך" (נצבים, דברים ל ג). והשיב לא נאמר אלא ושב. מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגלויות, עכ"ל הגמ' (מסכת מגילה). כלומר, שבשנותפות השכינה בגלות ישראל, יש הוראת חביבות הממתקת את הרגשת המרירות. שעל כן נאמרה מצוות אכילת מרורים בלשון רבים, להזכירנו את המתקת המרירות שבשנותפות השכינה בגלות ישראל. **שכל זאת יש לזכור ולכוון** בעת אכילת המרור, על פי דברי רעיא מהימנא בזוהר הנ"ל, המבאר את טעם וסוד מצווה זו [פקודא דא].

וימררו את חייכם: אופן נוסף בביאור דברי הזוהר הנ"ל (בא קצד), שדורש את המילה את, לרבות. כלומר, שהפסוק "וימררו את חייכם" כולל גם את מרורי השכינה. שבכוונה זו של אכילת מרורים, המזכירה לכל אחד את צער השכינה עמו, יש נחמה גדולה מאוד, הממחישה בפועל את הנאמר (ישעיה סג ט): "בכל צרתם לו צר". כדאיתא בגמ' מסכת תענית (דף טז עא): ולמה נותנין [ביום התענית] אפר מקלה על גבי התיבה. אמר ר' יהודה בן פזי, כלומר עמו אנכי בצרה. ריש לקיש אמר, "בכל צרתם לו צר". היינו,

הלל שלם לבילי הסדר, שיר ושירה (אמור, סולם אות קלט, קמד)

זוהר: (קלט): ועל דא חדוונתא דכלא ושלמינו דהלילא בהאי ליליא, בגין ההוא חולקא דאתקשרו ביה. מאי טעמא. דכין דבההוא ליליא זוגא אשתכח, כל קשוניא דכלא אשתכח בסטרא דזוגא, ולא בסטרא דישיראל, דכד זוגא אשתכח בה משתכחי אליו תרין דרגין דקיימין עלה. וכד אליו משתכחי, הא כל גופא אשתכח בהו, וכדין שלמינו דכלא, וחדוונתא מכלא, והלילא אשתלים, דהא פדין אתעטרת סיהרא בכלא. אבל לא לבתר, דכל יומא

וְיִזְמָא אֲשֶׁתְּכַחֵי, וְיִשְׂרָאֵל עַד לֹא זָכוּ בְהוּ, הָא לֹא הִלִּילָא שְׁלִימָא, כְּמוֹ בְזַמְנִין אֲחֶרְנִין. [להלן המשך וסיום מאמר הזוהר בעניין זה]: (קמד): אָמַר רַבִּי יִצְחָק, חֲדָוּתָא וְשִׁירְתָּא, זְמִינִין יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְחָא לְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא, כְּהֵאֵי שְׁבָחָא דְמִשְׁבְּחֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִילְיָא דְפִסְחָא, דְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל אֶתְקַדְשֶׁת בְּקִדּוּשָׁה דְמִלְכָּא. הָדָא הוּא דְכְּתִיב "הַשִּׁיר יִהְיֶה לְכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חָג" (ישעיה ל כט). כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חָג דִּיִּיקָא. בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן.

הסולם

(קלט): ועל כן שמחת הכל ושלמות ההלל הוא בלילה הזה, הראשון של פסח, משום אותו החלק שישראל נקשרו בו. מהו הטעם. הוא, כיון שבלילה ההוא נמצא היחוד, וכל הקשר של המדרגות כולם שנגלו נמצא מצד היחוד. דהיינו מצד התעוררות של מעלה, ולא מצד ישראל. וכשהיחוד דז"א נמצא בה, במלכות, נמצאות אלו ב' מדרגות חכמה ובינה עומדות גם כן עליה (כנ"ל אות קלו) וכשאלו נמצאות, הרי כל הגוף, שהוא כל קומת ז"א, נמצא עמהם, ואז הוא שלמות הכל ושלמות הכל, וההלל נשלם. כי אז נתעטרה הלבנה, שהיא המלכות, בכל. אבל לא לאחר הלילה הראשון, שכל יום ויום מז' הימים חג"ת נהי"מ נמצא, וישראל עוד לא זכו בהם. הרי אין ההלל שלם כמו בזמנים אחרים. [להלן המשך וסיום מאמר הזוהר בעניין זה]: (קמד): א"ר יצחק, שמחה ושירה עתידים ישראל לשבח להקב"ה, כאותו השבח שמשבחים ישראל בליל פסח, שכנסת ישראל, שה"ס לילה מתקדשת בקדושת המלך. ביחוד הגדול במקום או"א (כנ"ל באות קל"ד בהסולם) ז"ש, "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג". כליל התקדש חג, הוא במדויק, דהיינו כאותו היחוד שבליל פסח. ברוך ה' לעולם אמן ואמן. (אמור, סולם אות קלט, ואות קמד, דפו"י ח"ג דף צה ע"ב ודף צו ע"א, מאמר הלל בימי פסח).

-----בני היכלא-----

כעין המפורש בזוהר שיר השרים (סולם אות קיז), על הפסוק "למנצח מזמור לדוד שיר: לך דומי-ה תהלה" וגו' (תהלים סה א-ב), שכאשר יבנה ביהמ"ק יתגלה השיר הזה. וכן מפורש בטור (או"ח הלכות פסח סוף סימן תעג), שעל כן נתקן בנוסח ברכת "אשר גאלנו" הנאמרת בהגדה של פסח, לומר ונודה לך שיר חדש. כיון שהוא נאמר על גאולה העתידה והיא נאמרה בלשון זכר כדאיתא במדרש, עכ"ל הטור. כן איתא בתוספות מסכת פסחים (דף קטז ע"ב ד"ה ונאמר לפניו שירה חדשה).

הלכה: אמירת הלל בביהכ"ס בליל פסח: להלן לשון הטור (או"ח הלכות פסח סוף סימן תעג), בענין אמירת הלל בליל פסח: ויש מקומות שנוהגין לקרות ההלל בבית הכנסת בצפור כדי שלא יצטרכו לברך עליו בשעת ההגדה ומה טוב ומה נעים ההיא מנהגא ויש לו סמך במסכת סופרים (פרק כ הלכה ט). דאיתא התם, תניא ר"ש בן יוצדק אומר י"ח ימים ולילה אחת [הוא ליל פסח] גומרין בהן ההלל. ובגולה כ"א יום וב' לילות [ב' לילות ראשונים של פסח]. ומצוה מן המובחר לקרות ההלל בב' לילות של גלויות ולברך עליו

הלל שלם בליל הסדר: תמצית דברי הזוהר כאן (אות קלט), שאמירת הלל שלם בלילה זה היא מצד שלמות השמחה המאירה בזמן זה. שבו מאירים מצד התעוררות המאציל [השית"], כל המדרגות העליונות אל ספירת המלכות. כמבואר בזוהר לעיל, בענין ארבע כוסות, שכנגד ד' המדרגות חו"ב תו"מ וד' הגאולות. שבהארה זו נשלמת כל הארת הקומה, ועל כן גודל השמחה ואמירת הלל שלם.

השיר בגאולה העת"ל כליל התקדש חג: עוד מבואר בזוהר כאן (אמור קמד), שכן יהיה גודל השמחה בגאולה העתידה. כמרומו בפסוק "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיה ל כט). שפסוק זה הוא המשך דברי הנביא ישעיה (שם), על זמן העתיד לבא. שבו יהיה אור ההלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים (שם, ל כו).

שיר לעת"ל בלשון זכר: עוד יש להתבונן בדברי הזוהר (אמור קמ"ד), שהרמז על השיר שיהיה לעת"ל מרומז בפסוק "השיר יהיה לכם" וגו', שהוא שיר בלשון זכר. [שאינו אומר שירה תהיה לכם אלא השיר יהיה לכם].

מדרש: ביאור הבדל בין שיר ושירות: מהמדרשים: להלן לשון המדרש (שמות רבה כג יא), המבאר את הבדל בין שירות שבלשון נקבה לשיר לעת"ל שיהיה בל' זכר. וזה לשונו: כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבות. לומר, מה הנקבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת כך הן הצרות באות עליהן והיו אומרים שירות בלשון נקבות. לכך עמדו בבל ומדי ויון ואדום ושיעבדו את ישראל. אבל לעתיד לבא אין עוד צרות בו שנאמר "כי נשכחו הצרות הראשונות" (ישעיה סה טז), וכתב "ששון ושמחה ישגור" וגו' (ישעיה לה ז). באותה שעה אומרים שיר לשון זכר. שנאמר (תהלים צח) "שירו לה' שיר חדש" (תהלים צח), עכ"ל המדרש. כעין מדרש זה איתא בשיה"ש רבה פרשה א פסקא (ל): אבל לעתיד לבא וכו', הן אומרים בלשון זכר שנא' "שירו לה' שיר חדש". שירה חדשה אין כתיב אלא שיר חדש. רבי ברכיה ורבי"ל למה נמשלו ישראל כנקבה מה נקבה זו טוענת ופורקת טוענת ופורקת וחוזרת ופורקת ושוב אינה טוענת, כך ישראל משתעבדין ונגאלין משתעבדין ונגאלין וחוזרין ונגאלין ושוב אין משתעבדין לעולם. בעוה"ז על ידי שצרתן צרת נקבה יולדת, הן אומרים שירה לפניו בלשון נקבה. אבל לעוה"ב על ידי שצרתן אין צרת יולדת הן אומרים שירה בלשון זכר הה"ד "ביום ההוא יושר השיר הזה" וגו' (ישעיה כו א).

מראה מקום בזוהר: שיר ושירה: זוהר בשלח (סולם אות ריט-רכא, מאמר אז ישיר משה). תרומה (סולם אות ריא-ריב, מאמר שירו לה' שיר חדש). חיי שרה (סולם אות כז-לא, מאמר וישרנה הפרות): אמר ר' יוסי שיר חדש הוא השיר שיושר בזמן העת"ל בקיום העולם בביאת המשיח. וילך (סולם אות כז-כח, מאמר שיר ושירה). ז"ח שיר השירים (סולם אות קיז-קי"ח, מאמר שיר דכורא-שירה נוקבא). תיקו"ז תיקון י' (דפו"י דף כד ע"ב, מעלות הסולם אות): ביאור מדרגת שיר ושירה.

ולאמרה בנעימה, ולקיים מה שנאמר "ונרוממה שמו יחדיו". וכשהוא קורא בביתו א"צ לברך שכבר בירך עליו ברבים. [עכ"ל מס' סופרים]. ומתחיל ההלל וקורא עד למעינו מים ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וחותרם ברוך אתה ה' גאל ישראל וצריך לומר ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שצריך להקדים זבח דהיינו חגיגה קודם הפסח שהוא נאכל על השובע ונודה לך שיר חדש ואין לומר שירה חדשה שהוא אומר על גאולה של עתיד והיא נאמרה בלשון זכר כדאיתא במדרש, עכ"ל הטור (סוף סי' תעג). כן פסק הבית יוסף בשו"ע (או"ח הלכות פסח, סימן תפז סעיף ד): בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף. בהגהת הרמ"א (שם) כתב, וכל זה אין אנו נוהגין כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל, עכ"ל הרמ"א. בבאר היטב (שם ס"ק ט) כתב, גומרין את ההלל, וכן הוא על פי קבלת האר"י ז"ל. במשנה ברורה (שם ס"ק טז), כתב על דברי הרמ"א אין אנו גומרין, היינו במדינות אלו. ומנהג ספרדים לומר, עכ"ל המשנה ברורה.

גמרא: אמירת הלל בשעת אכילת הפסח: כך נאמר במשנה (מסכת פסחים פרק ט, גמ' דף צה ע"א): מה בין פסח ראשון לשני. הראשון טעון הלל באכילתו והשני אין טעון הלל באכילתו. להלן לשון הגמ' (שם, צה ע"ב): מנא הני מילי אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק אמר קרא "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיה ל כט). לילה המקודש לחג טעון הלל, לילה שאין מקודש לחג אין טעון הלל, פירש רש"י: השיר יהיה לכם - ביום שתגאלו מן הגלות: כליל התקדש חג - כמו שאתם נוהגים לשורר בליל התקדש חג, ואין לך לילי חג להטעין שירה חוץ מלילי פסחים על אכילתו: לילה המקודש לחג - כגון פסח ראשון: שאין מקודש לחג - כגון ליל אכילת פסח שני, שאינו יום טוב, עכ"ל הגמ' ורש"י (פסחים צה ע"ב).

תורה אור: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת חג ושמחת לבב פהולך בקליל לבוא בכהר ה' אל צור ישראל (ישעיה ל כט). ופרו"י ה' ישכון וקאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישגור ונסו יגון ונאנחה" (ישעיה לה ז). ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ושועה ישית חומות וחל: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמינים (ישעיה כו א-ב).

אמירת הלל בניגון יפה (רע"מ פנחס, סולם אות קצא-קצב)

זוהר: (קצא): הוד, ביה "הודו לה" (דברי הימים א טז). צדיק, ביה "דנגו צדיקים בה" (תהלים לג). וביה "דנו ליעקב שמחה" (ירמיה לא). תפארת, ביה הללו אל. הללו-ה, הללו י-ה. דתמן הוי"ה. בנגון ובזמר, חסד וגבורה. בשיר ובברכה,

בני היכלא - פניני זוהר לפסח

מט

חֲכֵמָה וּבִינָה. בְּאֲשֶׁרֶי, כְּתָר. בְּתַהֲלָה, מַלְכוּת. (קצב): מִזְמוֹר, בִּיה ר"ז, וְבִיה מו"ם. מִסְטָרָא דְזִמְרָא דְאוֹרִייתָא וְזִמְרָא דְצִלוֹתָא. זִמְרָא מִסְטָרָא אַחֲרָא, אִיהי מו"ם ז"ר. זִמְרָא בְּבִיתָא, חֲרָבָא בְּבִיתָא וְכו'. וְדָא אַתְוֹן מִזְמוֹר. נְגוּן, תְּמָן ג"ן. הָכִי שְׁפִירוּ דְנִגּוּנָא, בִּיה הַלל. כְּגוֹן 'לִיל שְׁמוֹרִים הוּא לָה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (בא, שְׁמוֹת יב מב).

הסולם

(קצא): הוּד, בִּיה הוּדוּ וגו': אַחַר שְׁבִיאר שְׁלֹמִנְצָח, ה"ס סְפִירַת נֶצַח. אוֹמֵר, הוּד, בּו נֹאמֵר הוּדוּ לָה'. צָדִיק, שֶׁהוּא יִסוּד, בּו נֹאמֵר, רַנְנו צְדִיקִים בְּה'. וּבו, רַנּו לִיעֶקֶב שְׁמַחָה. אֲשֶׁר יוֹרָה עַל הַיְחוד, ת"ת יִסוּד מַלְכוּת. כִּי רַנּו, הוּא יִסוּד שְׁבו רַנְה. יַעֲקֹב, הוּא ת"ת. שְׁמַחָה, הִיא מַלְכוּת. תְּפֹאֲרַת, בּו נֹאמֵר הַלְלו אֵל, הַלְלוּיָה, הַלְלו י-ה. וְשֵׁם הוּיָה. כִּי ת"ת נִקְרָא הוּיָה. בְּנִגּוּן וּבְזִמְרָא, חֲסֵד וּגְבוּרָה, נִגּוּן הוּא חֲסֵד, וְזִמְרָא הוּא גְבוּרָה. בְּשִׁיר וּבִרְכָה חֲכֵמָה וּבִינָה, שִׁיר הוּא חֲכֵמָה, בִּרְכָה הִיא בִינָה. בְּאֲשֶׁרֶי כְּתָר. בְּתַהֲלָה, מַלְכוּת. (קצב): מִזְמוֹר בִּיה ר"ז וְכו': וּמִפְרָשׁ. מִזְמוֹר, שֶׁהוּא גְבוּרָה, בּוֹ אוֹתוּיּוֹת ר"ז וּבו אוֹתוּיּוֹת מו"ם, מִצְד זִמְרָא שֶׁל תּוֹרָה וְזִמְרָא שֶׁל תְּפִלָּה. כִּי קוּ הַשְּׁמֵאל כְּשֹׁלֵט בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ נִהְפֵּךְ אוֹר אֵל ר"ז שֶׁהוּא אַחֲרוּיָם שֶׁל אוֹר. וְע"כ וּבו מו"ם שִׁישׁ בּו אַחִיזָה לְחִיצוּנִים. וְכ"ז מִצְד הַקְדוּשָׁה. וּמִזְמוֹר מִזְמָר דִּסְטָרָא אַחֲרָא, הוּא אוֹתוּיּוֹת מוֹם זר, וְע"כ אִמְרוּ, זִמְרָא בְּבֵית חוֹרְבָן בְּבֵית וְכו'. וְזֶה הוּא אוֹתוּיּוֹת מִזְמוֹר. דְּהֵינּוּ ר"ז מוֹם. נִגּוּן שֶׁהוּא חֲסֵד, שֵׁם אוֹתוּיּוֹת גּוּן, שֶׁהוּא מַלְכוּת, וְכַךְ הוּא הַיּוֹפֵי שֶׁל הַנִּיגוֹן, שְׁבו הַלל, כְּמוֹ הַהֲלָל, שְׁבִלִיל שְׁמוֹרִים הוּא לָה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. כְּלוּמֵר, לֹא כָל נִיגּוֹן הוּא חֲסֵד, אֲלָא רַק הַיּוֹפֵי שֶׁל הַנִּיגּוֹן מֵטָה כְּלָפֵי חֲסֵד, שֶׁהוּא סוּד הַהֲלָל שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא נוֹטָה לְחֲסֵד וְכו', עכ"ל. (רע"מ פְּנַחֵס, סוּלָם אוֹת קצא-קצב. דְּפו"י ח"ג דף רַכֵּג ע"ב).

-----בני היכלא-----

הַנִּגּוֹן הַמוֹשֵׁר בּו. יְדוּיִיק לְשׁוֹן הַזוֹהַר שְׁאוֹמֵר בְּמִפְרֹשׁ הָכִי שְׁפִירוּ דְנִגּוּנָא, בִּיה הַלל. סוּלָם: וְכַךְ הוּא הַיּוֹפֵי שֶׁל הַנִּגּוֹן, שְׁבו הַלל וְכו'.

מעלת הניגון: שְׁבַכּוּחַ הַנִּגּוֹן לִגְרָשׁ אֶת הָעֲצוּבוֹת. וּמְכִיּוֹן שְׂאִין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה בְּמִקּוֹם עֲצוּבוֹת, מוֹטֵלַת עַל הָאֲדָם הַחּוֹבֵה לִגְרָשָׁה מִמֶּנּוּ, אֲפִי בְּתַחְבוּלוֹת כְּגוֹן עַל יְדֵי נִגּוֹן. כְּנֹאמֵר אֲצֵל אֲלִישַׁע הַנְּבִיא, שְׂכַךְ עָשָׂה. כְּמ"ש "וַיֹּאמֶר אֲלִישַׁע וְגו', וְעַתָּה קַחוּ לִי מִנְּגֵן וְהִיא כְּנִגְן הַמִּנְּגֵן וְתִהְיֶה עֲלָיו יַד ה'" (מְלָכִים ב ג יד-טו). כֵּן אִיתָא בְּזוֹהַר וְיִשָּׁב (סוּלָם אוֹת כט), שֶׁהַשְׁכִּינָה אֵינָה שׁוֹרָה בְּמִקּוֹם עֲצוּבוֹת אֲלָא בְּמִקּוֹם שִׁישׁ בּו שְׁמַחָה. כְּמ"ש "וְעַתָּה קַחוּ לִי מִנְּגֵן" וְגו', וְכֵן הִיא אֲצֵל יַעֲקֹב אֲבִינּוּ. שְׂכַשְׁהִיהָ מִתְּאֵבֵל עַל יוֹסֵף נִסְתַּלְקָה הַשְׁכִּינָה מִמֶּנּוּ, עַד שְׁבֵאָה לוֹ הַשְּׁמַחָה עַל בְּשׁוֹרַת יוֹסֵף, וּמִיֵּד נֹאמֵר "וְתַחֲי רוּחַ יַעֲקֹב". בְּזוֹהַר וְיָחִי (סוּלָם אוֹת קיז), מוֹסִיף לְבָאָר, שְׁשִׁלְמוֹת הַשְּׁמַחָה הַיְכֹלָה לִהְיוֹת מוֹשַׁגַּת בְּנִגּוֹן הִיא, בְּשִׁלְמוֹת ג' קוּיָן, כְּמִרּוּמֹז בְּג' פְּעֻמִּים מֵלֵת "נִגּוֹן" הַנּוֹצֵרֶת בְּפִסּוּק "וְעַתָּה קַחוּ לִי מִנְּגֵן, וְהִיא כְּנִגְן הַמִּנְּגֵן" וְגו'. שַׁעַל יְדֵי זֶה מִתְּעוֹרֵר הָרוּחַ מִמְּקוֹר הַשְּׁלֵמוֹת, שֶׁהוּא רוּחַ הַשְּׁלָם, כְּדִלְקָמֵן.

מדרגת נגון: תְּחִילַת מֹאמֵר הַזוֹהַר הוּא, בִּיאוֹר י' מִדְּרָגוֹת בְּשִׁבְחֵי הַקַּב"ה שֶׁהֵם כְּנִגֵּד עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת. כְּעִין הָא דְאִיתָא בְּגִמ' מִסְכַּת פְּסָחִים (דף קיז ע"א), בְּדַבְרֵי ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, בְּעֵשְׂרָה מֵאֲמֵרוֹת שֶׁל שִׁבַּח נֹאמֵר סְפֵר תְּהִלִּים בְּנִיּוּחַ בְּנִגּוֹן בְּמִשְׁכִּיל בְּמִזְמוֹר בְּשִׁיר בְּאֲשֶׁרֶי בְּתַהֲלָה בְּתַפְלָה בְּהוֹדָאָה בְּהַלְלוּיָה-ה. גְּדוּל מְכוּלֵן הַלְלוּיָה-ה, שְׂכוּלָל שֵׁם וּשְׁבַח בְּבֵת אַחַת, עַכ"ל הַגִּמ'. בְּהַמְשָׁךְ דְּבַרֵי הַזוֹהַר (אוֹת קצב) הַנ"ל [אַחַר שְׁמִזְכִּיר שִׁישׁ זִמְרָא בְּבַחֲנֵינָה הַטּוּמְאָה, כְּדֹאִיתָא בְּגִמְרָא מִסּוּכַת סוּטָה (דף מח סוף ע"א), שְׁגִזְרוּ עַל זִמְרָא בְּבֵתֵי מִשְׁתָּאוֹת וְכִי"ב יְעוּי"ש], מִפְּרָשׁ אֶת מִדְּרַגַּת הַנִּיגּוֹן, שֶׁהוּא בְּמִדְּרַגַּת חֲסֵד. וּמְבוֹאֵר בְּסוּלָם, שֶׁלֹּא כָל נִיגּוֹן הוּא חֲסֵד, אֲלָא רַק הַיּוֹפֵי שֶׁל הַנִּגּוֹן מֵטָה אוֹתוֹ כְּלָפֵי חֲסֵד. שֶׁהוּא סוּד הַהֲלָל שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם, דְּהֵינּוּ הַהֲלָל הַנֹּאמֵר בְּלִיל שְׁמוֹרִים שֶׁהוּא לִיל הַסֹּדֵר בְּפִסָּח. [אֲגַב אוֹרְחָא: הַמְּלִים: לִיל שְׁמוֹרִים "הוּא לָה' לְהוֹצִיאֵם", הֵם רֹאשֵׁי תְבוֹת הַלְל]. מִשְׁמַעוֹת הַדְּבָרִים, חֲשִׁיבוֹת אֲמִירַת הַלל בְּשִׁירָה וּבְנִיגּוֹן יָפָה הַמְרוֹמָם אֶת מַחְשְׁבוֹת הַלֵּב לְמִדְּרָגוֹת דְּקְדוּשָׁה, כְּדִלְקָמֵן.

נגון בעת אמירת הלל: עֲנִיין אֲמִירַת הַלל בְּלִיל פֶּסַח מְבוֹאֵר בְּזוֹהַר אִמְרוֹר (סוּלָם אוֹת קֶלֶט, קֶמֶד, מוּבָא לְעִיל ד"ה אֲמִירַת הַלל בְּלִיל פֶּסַח). הַתּוֹסֵפֶת שְׁבִדְבְרֵי הַזוֹהַר כְּאֵן (פְּנַחֵס קצב) הִיא, אוֹפֵן אֲמִירַת הַהֲלָל וְחִשְׁיבוֹת יוֹפֵי

סיכום והוראה למעשה: בְּהִיּוֹת שַׁעֲיֵקֵר מַעֲלַת סִיפּוֹר יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא לְסַפְרוֹ בְּשְׁמַחָה כְּמִפְרֹשׁ בְּזוֹהַר

המתפעלים מהנגינה, אינם מוליכים עמהם שום כח ודמיון גשמי, זולת שהמה מתחברים עם ההרגשים, שכבר חולפים באותה בריה, מחמת דמיונות והכל נשכח, ועתה מחמת חוק הנגינה מתגלים ההרגשים הישנים בלי כל דמיון לקודמים להם, על כן יש בהם נעימות, אפילו מהרגשים עצובים. והגם שבשעתם, רצה לומר, בשעה שהיו משותפות עם דמיונות הקודמים להם, היו עכורות מאד, מכל מקום עכשיו שהמעשים נשכחים ונשארים הדמיונות במקומם ומתגלים רק ההרגשים, על כן המה מיוחסים יותר לרוחניים ונצחיות, ועל כן יש בהם נעימות גדולה ולא עכירות כלל, כי הנצחיות נשארת בסוד הנעימות, כידוע. עכ"ל פרי חכם (מאמרים, כרך ג' עמ' לו, ד"ה נעימות השירים).

ועתה קחו לי מנגן: ג' נגונים וג' קוין: להלן לשון הסולם ויחי (אות קיז): למדנו אמר ר' אלעזר אמר ר' אבא, כתוב "עבדו את ה' בשמחה, באו לפניו ברננה" (תהלים ק' ב'), הכתוב בא להוציא, שאין עבודת הקב"ה אלא מתוך שמחה. שאמר ר' אלעזר אין השכינה שורה מתוך עצבות, שכתוב, "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן" וגו' (מלכים ב ג טו) : ושואל, מנגן מנגן שלש פעמים כתוב במקרא הזה, למה. ומשיב, הוא כדי לעורר הרוח ממקור השלמות, שהוא ז"א הכולל ג' קוין, שהוא רוח השלם. וג' פעמים מנגן, היא כנגד ג' קוין שלו. עכ"ל הסולם (ויחי אות קיז).

הלכה: הלל בשיר ובנעימה: גמ' וטור שו"ע: כן נזכר ענין אמירת ההלל בליל פסח בנגון ובנעימה במסכת סופרים (פרק כ הלכה ט), **מובא בטור** אור"ח הלכות פסח סוף סימן תעג), וז"ל: ומצווה מן המובחר לקרות ההלל בשני לילות של גלויות ולברך עליו ולאמרו בנעימה ולקיים מה שנאמר "ונרוממה שמו יחדו" (תהלים לד ז), עכ"ל. וכן נפסק **בשו"ע** הלכות פסח (סימן תפז סעיף ד'). כל זה נוסף על שירת הלויים בביהמ"ק כדאיתא בגמ' **מסכת סוכה** (דף נא ע"א), וכן חיוב אמירת הלל בעת אכילת קרבן פסח. כדאיתא במשנה **מסכת פסחים** (פרק ט ג), פסח ראשון טעון הלל באכילתו. עוד איתא **בגמ' מסכת פסחים** (דף צה עב), דברי ר"ש בן היוצדק שלומד את חיוב שיר בעת אכילת קרבן פסח, דהיינו ליל הסדר, מהפסוק "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיה ל כט). **אגב אורחא:** שמו של ר' שמעון בן היוצדק הנ"ל (בגמ' פסחים), נזכר גם במסכת סופרים המובאת בטור הנ"ל, לגבי אמירת הלל בבית הכנסת בצבור, בליל פסח.

בא (סולם אות קט-פ), וכן עיקר תקנת שתיית ארבע כוסות בליל הסדר היא, על השתתפות כל אחד בשמחה שבכל העולמות, כמפורש בזוהר אמור (סולם קלה-קלו). יש מקום להבין על זה הדרך גם את חשיבות אמירת ההלל בנגון ובנעימה, שעל ידי כן יש באפשרות כל אחד לזכות להתעוררות הרוח ולהיכנס לשמחת החג. כפי שעשה אלישע הנביא כנ"ל. כלומר שיש לראות בכל דברי זוהר בענין זה, הוראה למעשה החשובה ביותר להכנת כל אדם את עצמו להיות מקום ראוי לגדלות נועם אור העליון והשראת השכינה המאירים בליל פסח.

שיעורים שונים בשירים וניגונים: אלא, שיש מקום לשער את הניגון ותועלתו, כשיעור כל אדם והשגתו. כפי המובן ששירים המושרים בפי הקטנים ובשבילם, הוא בהתאם ובשיעור השגתם, שעל כן ניגונים אלו הם קצרים ופשוטים, כן יש להבין את ההבדל בין שירים וניגונים המושרים בפי המוני העם, לבין שירת הצדיקים וכיו"ב, עד למדרגה העליונה שבהם שהיא שירת הלויים בבית המקדש. מלבד ההבדל הברור בין שירים וניגונים שמקורם בקדושת עם ישראל, לבין שירי העמים הנקראים שירי עכו"ם. **אגב אורחא:** ענין הנגינה וחכמת הניגון נזכר כבר בפרשת בראשית, כמ"ש "ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב" (בראשית ד כא). כלומר, שיש בהזכרת חכמה זו בתחילת התורה ללמדנו שחכמה זו [שהיא אחת משבע החכמות חשובה לצורך נפש האדם כפי המובן בחשיבות מלאכת ליטוש נחושת וברזל, הנזכרת בפסוק שלאחריו. כמ"ש "וצלה גם היא ילדה את תובל קין לוטש כל נחושת וברזל" וגו' (שם, ד כב).

נעימות השירים והנגינה: פרי חכם: להלן מאמר בעל הסולם בספר פרי חכם (מאמרים כרך ג' עמ' לו, ד"ה נעימות השירים והנגינה), המבאר את הממוצע בין הרוחני והגשמי שבניגון, ואת התרוממות הרוח היכולה להיות מושגת על ידו. וזה לשונו (שם): רוחניות והגשמיות עניין הניגון הוא ממוצע בין הרוחניים והגשמיים. פירוש, כל מה שנתפס במח הדמיון, וכל מה שהלב יכול לחשוב ולהרהר, והפה לדבר ואוזן לשמוע, המה הפועלים הראשים בלב, לכן כל הבחינות הנ"ל גשמיים, ואין ביניהם צורה רוחנית כלל, כי אם לא היו גשמיים לא היו מוצאים הרגש בבריה גשמית. ואין לך הרגש בעולם שלא יהיה משותף עם דמיון, וכיון שהדמיון הוא בחינת גשמי, על כן מתגשם עמו ההרגש, אבל ההרגשים

בני היכלא - פניני זוהר לפסח

נא

ביאורי תפלה: אגב אורחא: כעין כל המבואר לעיל ישתבח שבסוף פסוקי דזמרה: שיר ושבחה- הלל במעלת הניגון והזמרה וכו', כן הוא נוסח ברכת זמרה. וכן בחתימת הברכה הבוחר בשירי זמרה.

תורה אור: ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמרים לכל בני ישראל לדרתם (בא, שמות יב מב). גדלו לה' אתי וגרוממה שמו יחדו (תהלים לד ד). ועתה קחו לי מנגן ויהיה פנגן המנגן ויהי עליו יד ה' (מלכים ב ג/טו). עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה (תהלים ק' ב). השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת לכב בהולך בחליל לבוא כהר ה' אל צור ישראל (ישעיה ל כט).

עשרת המכות כנגד י' הספירות ממטה למעלה (וארא, סולם אות קמג).

זוהר: (קמג): תא חזי תתא דכל דרגין מחא בקדמיתא. אמר רבי שמעון מתתאה שרא קודשא בריך הוא. וידא דיליה, מחא בכל אצבעא ואצבעא. וכד מטא לדרגא עלאה דכל דרגין, עבד איהו דיליה, ועבר בארעא דמצרים, וקטל כלא. ובגיני כך קטל כל בוכרין בארעא דמצרים, בגין דאיהו דרגא עלאה ובוכרא דכלא.

הסולם

(קמג): בוא וראה, התחתונה מכל המדרגות, שהיא מלכות, שנקראת חרב לה' מלאה דם, הכה מתחילה, וע"כ נהפכו המים שלהם לדם. אמר ר"ש, מן התחתון, שהוא מלכות, התחיל הקב"ה להכות. והיד שלו, שיש בה עשרה אצבעות, שה"ס עשר ספירות, הכה בכל אצבע ואצבע, מן המלכות עד הכתר. וכשהגיע למדרגה העליונה שלהם, שהוא הבכור של כל המדרגות, דהיינו כנגד הכתר, הוא עשה את שלו, ועבר בארץ מצרים והרג כולם. ועל כן הרג כל הבכורים בארץ מצרים, משום שהוא מדרגה עליונה שלהם ובכור הכל. (וארא, סולם אות קמג, דפו"י ח"ב דף כט ע"א).

-----בני היכלא-----

עשרת המכות כנגד י' הספי ממטה למעלה: מפורש בזוהר כאן (וארא קמג), שמכת דם הייתה מן המדרגה הנמוכה שבעשר הספירות, ומכת בכורות הייתה כנגד ספירת כתר שהיא הגבוהה שבהן, דהיינו על פי סדר עשר הספירות ממטה למעלה. כן מפורש

בכתבי האר"י ז"ל (שער הפסוקים פרשת וארא תחי" סימן ז). וזה לשונו: סדר עשר מכות אלו, שהביא הקב"ה על המצריים במצרים, ואלו הם דם צפרדע וכו', והם ממטה למעלה, ב"י ספירות דנוק' הנקראת מלכות וכו', עכ"ל.

דס

מכת דם בגוון הדין (וארא, סולם אות קלא-קלב)

זוהר: (קלא): ובזמנא דדינא שריא, עלמא תתא לא ינקא מן ההוא רקיעא, וינקא מסטר שמאלא, וכדין אקרי"חרב לה' מלאה דם" (ישעיה לד ו). ווי לאיגון דינקין כדין מינה, ואתשקיין מינה, דבההוא זמנא ימא ינקא מתדין סטרין,

הָוּה אֲתַפְּלַג לְתַרְיִן חוֹלְקִין, חוֹדֵר וְסוּמְקָה. וְכַדִּין שְׂדֵי לִיאֹרָא חוֹלְקָא דְמַצְרִים, וְאַלְקִי לַעֲיִלָא וְאַלְקִי לְתַתָּא. וְעַל דָּא שְׂתַנְאן יִשְׂרָאֵל מִיָּא. וּמַצְרָאֵי דְמָא. (קלב): אִי תִימָא בְּגִין גִּיעוּלָא הָוּה וְלָא יִתִּיר. תָּא חֲזִי, שְׂתַנְאן דְמָא וְעָאֵל לְמַעֲיִהוּ, וְאַסְתַּלַּק וּבִקְעָה. עַד דְּהוּוּ מְזַבְנִין לֹון יִשְׂרָאֵל מִיָּא בְּמַמוּנָא, וְכַדִּין שְׂתַנְאן מִיָּא בְּגִינֵי כֶּף שִׁירוּתָא לְאַלְקָהּ לֹון הָוּה דְמָא.

הסולם

(קלא): ובזמן שהדין שורה, עולם התחתון, שהיא מלכות, אינו יונק מן הרקיע ההוא, ויונק מצד שמאל שאינו נכלל בימין, ואז נקרא המלכות, חרב לה' מלאה דם. ווי לאותם שיונקים אז ממנה ונשקים ממנה. כי בזמן ההוא הים, שהוא המלכות, היה יונק משני צדדים, מיסוד דז"א, ומצד השמאל, ועל כן נחלק לשני חלקים, לבן מצד היסוד, ואדום מצד השמאל, ואז זורק אל היאור חלקם של המצרים, דהיינו האדום, ומכה בשרשם למעלה, ומכה למטה, ועל כן שותים ישראל מים להיותם דבוקים ביסוד דז"א שהוא חלק הלבן שבמלכות, והמצרים שותים דם. שהוא חלק האדום שבמלכות. (קלב): אם תאמר, שמכת הדם היתה משום מיאוס בלבד, בוא וראה, שתו הדם ובא במעיהם ובקע ועלה. עד שישראל היו מוכרים להם מים בכסף, ואז שתו מים. משום זה, הראשונה להכות אותם היתה דם. (וארא, סולם אות קלא-קלב. דפו"י ח"ב דף כח ע"ב)

-----בני היכלא-----

הכרחי לקיום האדם. ומכאן נלמד, שכאשר שלטון הקדושה הוא בגלוי, מתגלה לעין כל שגם קיום הגשמי של צד הס"א הוא מצד הקדושה וכרצון ה'; כל עוד יש להם תפקיד בעולם.

מים גשמיים ורוחניים: כעין המבואר בזהוה בקיום צד הס"א ע"י צד הקדושה אפי' במים גשמיים, כן יש להבין גם על אור החכמה ואור העליון שנמשל למים (כמפורש בעץ חיים, מובא בתע"ס ח"ב פרק א אות א). כלומר, שיבוא זמן שבו כל אומות העולם יבינו, שכל חכמתם בצורתה הנוכחית היא בבחינת סם המות. ועל כרחם יפנו לעם ישראל להורות את הדרך הנכונה בעבורם, שתהיה כרצון ה'. כמ"ש בתפילת עלינו לשבח: ועל כן נקוה וכו', וכל בני בשר יקראו בשמך, ויקבלו כולם את עול מלכותך, ויתקיים הפסוק "והיה ה' למלך על כל הארץ". שכל זה הוא ענין סגולת עם ישראל מכל העמים כמ"ש "והייתם לי סגולה מכל העמים" (יתרו, שמות יט ה). כמבואר בהרחבה בספר מתן תורה (סוף מאמר הערבובת), יעו"ש.

מכת דם כנגד ספירת מלכות: ידויק לשון הזוהר כאן (וארא קלב), שתחילת מכות מצרים הייתה מכת דם, כיון שהיא כנגד ספירת מלכות, שכאשר היא במדרגת דין היא נקראת חרב לה' מלאה דם. עוד מפורש בזהוה כאן ביאור המכה. כיון שספירת מלכות היא בב' גוונים. לבן ואדום דהיינו חסד ודין. משום כך לקו המצרים בדם, ולבני ישראל היה מים.

מכת דם כדם חרב: ידויק לשון הזוהר (אות קלב), שמכת הפיכת מי מצרים לדם לא הייתה מכת מיאוס בלבד [שלא יכלו לשתות את המים רק מצד גיעולם], אלא, שהיו כדם ממש, שכאשר בא במעיהם היו המים הורגים אותם, עד שהוצרכו לקנות מים מבני ישראל.

קיום הס"א ע"י הקדושה: עוד יש להתבונן במפורש כאן שבני ישראל מכרו מים למצרים, שהוא כעין כל קיום הס"א שפרנסתו היא מצד הקדושה. כמבואר בהרחבה בהקדמת הסולם לספר הזוהר (סעיף ג, חקירה ד, ופתרונה שם, סעיפים י-יט). כיון שהמים הם דבר

תורה אור: חרב לה' מלָאָה דם הַדְּשָׁנָה מִחֻלָּב מִדָּם כָּרִים וְעֵתוּדִים מִחֻלָּב כְּלִיֹּת אֵילִים כִּי זָבַח לַה' בְּבַצְרָה וְטָבַח גְּדוֹל בְּאַרְצֵן אֲדוּם (ישעיה לר ו).

מכת דם כמכת הרב (וארא, סולם אות קלה-קלו)

זוהר: (קלה): תא חזי, בשעתא דבעי קב"ה למיסב נוקמין מעמין עובדי עבודה זרה, אתער שמאלא, ואתמליא סיהרא מההוא סטרא דמא. וכדין, נבעין מבויעין ונחלין דלתתא, כל אינון דלסטור שמאלא דמא. ועל דא, דינא דילהון דמא. (קלו): תא חזי, כד האי דמא אתער על עמא, ההוא דמא דקטולין איהו דיתער עליהו עמא אחרא וקטיל לון. אבל במצרים, לא בעא קב"ה לאיתא עמא אחרא לאתערא עליהו דמא בגין דישראל הון ביניהו, ולא יצטערו בגין דדיירין בארעא דילהון, אבל קב"ה מחא לון בדמא, בנהרין דלהון, דלא הון יכלין למשתי. (קלו): ובגין דשולטנותא דלהון, שלטא בההוא נהרא, פקיד קב"ה לשולטנותא דלהון בקדמיתא, בגין דילקי דחלא דלהון בקדמיתא, בגין דנילוס חד דחלא דלהון הוה, וכן שאר דחלין דלהון נבעין דמא. הדא הוא דכתיב "והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים" (וארא, שמות ז יט).

הסולם

(קלה): בוא וראה, בשעה שרוצה הקב"ה לעשות נקמה בעמים עובדי ע"ז, מתעורר צד השמאל ומתמלאה הלבנה, שהיא המלכות, דם מצד ההוא, ואז נובעים דם, המעיינות והנחלים שלמטה, כל אלו שהם לצד שמאל. ועל כן הדין שלהם דם. (קלו): בוא וראה, כשדם הזה מתעורר על איזה עם, הוא דם של הרוגים, כי יעורר עליהם עם אחר שיבא ויהרג אותם. אבל במצרים, לא רצה הקב"ה להביא עליהם עם אחר שיעורר עליהם דם, דהיינו שיהרגם, משום שישראל היו ביניהם, ולא יצטערו ישראל היושבים בארצם. אלא הקב"ה הכה אותם בדם, בנהרות שלהם, שלא היו יכולים לשתות. (קלו): ומשום שהממשלה שלהם שולטת באותו הנהר, פקד הקב"ה את הממשלה שלהם בתחילה, כדי שיוכה מתחילה האלהים שלהם, כי הנילוס היה אחד מן האלהים שלהם. וכן שאר אלהים שלהם היו נבעים דם. ז"ש, והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים. (וארא, סולם אות קלה-קלו. דפוי"ח ב"ב דף כא ע"א).

-----בני היכלא-----

במצרים, לא רצה הקב"ה להביא עליהם עם אחר שיעורר עליהם דם, דהיינו שיהרגם, משום שישראל היו ביניהם, ולא יצטערו ישראל היושבים בארצם. אלא הקב"ה הכה אותם בדם, בנהרות שלהם, שלא היו יכולים לשתות. מכאן אפשר להבין בשיעור מסוים קנה מדה לגודל עשר המכות. שהראשונה שבהן [שכנגד ספי מלכות לפי סדר מטה למעלה], שהיא מכת דם, כבר שקולה כנגד עונש שלם של כל אומה אחרת.

מכת דם כנגד ספירת מלכות: ידויק לשון הזוהר, שבא ללמדנו שמכת דם הנזכרת כאן היא ככל פורענות של מכת חרב ואבדן שהקב"ה מביא על כל אומה בעת שברצונו להיפרע ממנה, כמ"ש "חרב לה' מלאה דם" (ישעיה לד ו). שהיא בבחינת ספירת מלכות, כמפורש בזוהר לעיל (וארא אות קלא). אלא שמפני טובתן של ישראל, ובכדי שלא יצטערו, נתחלף להם דם החרב למכת דם במימי היאור. שכאשר דם מתעורר על איזה עם, הוא דם של הרוגים, כי הקב"ה מעורר עליהם עם אחר שיבא ויהרג אותם. אבל

תורה אור: ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן קח מטה ונטה ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאריהם ועל אנמיהם ועל כל מקנה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים (וארא, שמות ז יט).

צפרדע

מכת קולות הצפרדעים בעון ביטול קולם של ישראל (ורא, סולם אות קנ-קנב, קסב)

זוהר: (קט): תא חזי, כנסת ישראל הכי אקרי, רחל. כמה דאת אמר, "וכרחל לפני גוזזיה נאלמה" (ישעיה נג ז). אמאי נאלמה. דכד שלטין שאר עמין, קלא אתפסק מינה, והיא אתאלמת. (קנא): ודא הוא דכתיב, "קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים" (ירמיה לא יד). "קול ברמה נשמע", דא ירושלים לעילא. "רחל מבכה על בניה", כל זמנא דישאל אינון בגלותא, איהי מבכה עליהו דאיהי אימא דלהון. "מאנה להנחם על בניה". מאי טעמא. "כי אינון". כי אינם מבעי ליה. אלא, בגין דבעלה דאיהו קול, אסתלק מינה, ולא אתחבר בהדה. (קנב): ותא חזי, לאו שעתא חדא, איהי דבכת עליהו דישאל, אלא בכל זמנא וזמנא דאינון בגלותא. ובגיני כן, קודשא בריך הוא גרם לון קלא למצראי, דכתיב, "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה" וגו' (בא, שמות יא ו). וזמין לון קלין אחרנין, באינון עורדענין, דרמאן קלין במעייהו, והוון נפלי בשוקי כמתים. [להלן המשך הזוהר באותו ענין שם, אות קסב]: (קסב): על דא, אדכר לון קודשא בריך הוא במצרים, וסליק על פרעה, אלן דלא משתככי יממא וליליא, ומאן אינון אורדעניא, דקלהון לא משתכך תדיר, בגין דאתקיף בעמא קדישא, דלא משתככי יממא ולילי, לשבחא ליה לקודשא בריך הוא. ולא הוה בר נש במצרים, דכייל למשתעי בהדי הדדי. ומנייהו אתחבלת ארעא. ומקלהון הוון ינוקין ורביין מתין.

הסולם

(קנ): בוא וראה, כנסת ישראל, שהיא המלכות, נקראת רחל, וכש"א, "וכרחל לפני גוזזיה נאלמה". ולמה היא נאלמה, הוא משום שבעת ששולטים עמים אחרים, נפסק ממנה הקול, שהוא ז"א, והיא נאלמת. (קנא): וזה שכתוב "קול ברמה נשמע נהי בכי" וגו'. "קול ברמה נשמע", זהו, ירושלים של מעלה, דהיינו בינה. "רחל מבכה על בניה", כל זמן שישאל הם בגלות היא מבכה עליהם, כי היא האם שלהם. "מאנה להנחם על בניה", מהו הטעם משום "כי אינון", ושואל, כי אינם, היה צריך לומר. ומשיב, אלא משום שבעלה, שהוא ז"א, הנקרא קול, נסתלק ממנה, ואינו מחובר עמה. (קנב): בוא וראה, לא פעם אחת היא בכתה על ישראל, אלא בכל שעה ושעה שהם בגלות ומשום זה, שהם פגמו בקול שנסתלק מרחל, הקב"ה סבב להם, למצרים, קול, להענישם, שכתוב "והיתה צעקה גדולה" וגו' [הערה: היא הצעקה הנז' בפסוק על מכת בכורות]. גם הכין להם קולות אחרים באלו הצפרדעים, שהרימו קולם בתוך מעיהם, והיו נופלים בשוקים כמתים. [להלן המשך הזוהר באותו ענין שם, אות קסב]: (קסב): ועל דא אדכר וכו': ועל זה, הזכיר אותם הקב"ה במצרים, ועלו על פרעה, אלו שאינם משתככים יום ולילה, ומי הם. הם הצפרדעים שקולם אינו משתתק לעולם. והוא משום שהתקיף בעם הקדוש שאינם שותקים יום ולילה מלשבח את הקב"ה. ולא היה אדם במצרים שיוכל לדבר עם חבירו. ומהם נשחת הארץ, ומקולם היו מתים תנוקות וילדים. (ורא, סולם אות קנ-קנב, קסב. דפוי"ח כ"ב דף כט ע"ב, ל' ע"א, מאמר ושרץ היאור צפרדעים).

-----בני היכלא-----

לעומת זאת הוא קול הצפרדעים, שלא זו בלבד שלא הוסיף חיים, אלא אף גרם מיתה, השחתה וחורבן. כמ"ש "ישלח בהם וגו', וצפרדע ותשחיתם" (תהלים עח מה). היינו, שקול הצפרדעים השחית את מצרים. מכאן, שהם ב' סוגי קולות, קול המוסיף חיים וקול המשחית, ויכל כל אדם לשער בנפשו איזה קול הוא משמיע ושומע, ומה נגרם לו ולאחרים מאותם הקולות.

שירת הצפרדע: עוד נראה בדברי הזוהר כאן, שמכת הצפרדעים באה במדה כנגד מדה, קול הצפרדעים כנגד ביטול קול התורה, היינו בריבוי קולם ובריבוי "שירתם". כדאיתא בילקוט שמעוני, וכן איתא בתחילת פרק שירה, בזה הלשון: רבי לוי בשם ר' חנינא [אמר], על כל נשימה ונשימה שהוא נושם צריך לקלס להקב"ה שנאמר: "כל הנשמה תהלל י-ה". אמרו על דוד המלך בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו אמר לפניו רבש"ע כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי, **נזדמנה לו צפרדע** אחת אמרה לו אל תזוח דעתך עליך שאני אומרת שירה יותר ממך, ועל כל שירה ושירה שאני אומרת אני ממשילה עליה שלשת אלפים משל, שנאמר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף. (ילקוט"ש תהלים קג, המשך רמז תתפט). על פי זה יובן במקצת, ש"שירת הצפרדעים" שנשמעה אז בקול רם, הייתה חלף כל ביטול קול התורה שהיה בזמן שיעבוד מצרים.

בדרך צחות אפשר לומר, על פי דברי הזוהר שמכת הצפרדעים היתה במדה כנגד מדה על ביטול המצרים את קול שבחי ישראל להקב"ה בתורה ותפילה, אפשר להבין במקצת את קולות הצפרדעים שהיו קשים למצרים עד מות, כיון שהצפרדעים השתדלו להשלים בשירתם, ובזמן של שבוע אחד בלבד שבו נהגה מכה זו, את כל קולות התורה שנחסרו במשך מאתיים ועשר שנים.

מדה כנגד מדה: קול כנגד קול: תמצית המבואר בזוהר כאן הוא, שעונש המצרים במכת קולות הצפרדעים, היה במדה כנגד מדה. שבהיות שעל ידי שעבוד מצרים בבני ישראל בטל ונדם מהם קול תורה ותפילה שאינו פוסק יומם ולילה, נענשו המצרים בקולות הצפרדעים שגם כן לא פסקו יומם ולילה. מכאן, שככל שקול התורה עולה ומתגבר, כן פוחתים והולכים כל קולות הצפרדעים מכל הסוגים. כדאיתא בתנא דבי אליהו רבה (פרק ז): הרבה מיני צפרדעים הביא עליהם.

דבר הצפרדעים: עוד נראה בדברי הזוהר כאן, ביאור הפסוק "דבר הצפרדעים" כמ"ש "ויצעק משה אל ה' על **דבר הצפרדעים** אשר שם לפרעה" (וארא, שמות ח ח). כלומר שדבר הצפרדעים היינו דיבורם הבלתי פוסק. שהיא מכה שאי אפשר לעמוד בה. לעומת דיבורי בני ישראל בתורה ותפילה, שהם ערבים ונעימים כמ"ש "השמיעני את קולך וגו' כי קולך ערב" וגו' (שירה"ש ב יד). כן איתא במדרש (שמות רבה, י י), וזה לשון המדרש: "ויצא משה ויצעק אל ה' על דבר הצפרדעים". רז"ל אמרו, לא די להם למצריים השחתת הצפרדעים אלא **שהיה קולן של צפרדעים קשה להם ממכתן** שהיו נכנסות בגופן וצועקין בתוכן. שנאמר "על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה". על **דבור הצפרדעים**, עכ"ל המדרש.

קול תורה וקול הצפרדע: עוד יש להבחין בדברי הזוהר כאן, בהבדל הגדול בין תוצאות אלו ב' סוגי הקולות. שקול התורה מוסיף חיים, וקול הצפרדעים היה מכת מות למצרים. כמ"ש (משלי ד כב): "חיים הם לְמוֹצְאֵיהֶם", ודרשו חז"ל, שהוראת פסוק זה היא על לימוד התורה בקול. כדאיתא בגמ' **מסכת עירובין** (דף נד ע"א): אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא פתח פומך קרי, פתח פומך תני. [תלמידי החריף, פתח פיך לקרא וללמוד] כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "כי חיים הם למוצאייהם, ולכל בשרו מרפא". אל תקרי למוצאייהם אלא למוציאיהם בפה, עכ"ל.

תורה אור: נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשזה לטוב ויכל ויכרחל לפני גזויה נאלמה ולא יפתח פיו (ישעיה נג ז). כה אמר ה' קול ברמה נשקע נהי כבי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו (ירמיה לא ד). והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים אשר כמיהו לא נהיתה וקמיהו לא תסף (בא, שמות יא י). וינתי בחגי הסלע בסתר הפדרנה הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאה (שיר השירים ב ד).

מכת צפרדעים בגוף המצרים (וארא, סולם אות קנג, ואות קסג)

זוהר: (קנג): "ותעל הצפרדע" (בא, שמות ח ב), תָּדָא הוּת, וְאוֹלִידַת, וְאַתְמַלִּית אַרְעָא מִינֵיהּ. וְהוּוּ כְּלֵהוּ מִסְרִין גְּרַמֵּיהּ לְאַשָּׁא, דְּכְתִיב "וּבִתְנוּרֶיךָ וּבִמְשָׁאוֹתֶיךָ" (שם, ז כח), וּמֵאֵי הוּוּ אָמְרוּ, "בְּאֵנוּ בְּאֵשׁ וּבִמַּיִם וְתוֹצִיאֵנוּ לְרִוְיָה" (תהלים סו ב). וְאֵי תִימָא אֵי הֵכִי מֵאֵי אֵיכְפַת לְהוּ לְמַצְרָאֵי דְעָאֲלִין לְאַשָּׁא כָּל אֵינוֹן עוֹרְדַעֲנִין. אֲלֵא כְּלֵהוּ עָאֲלִין לְאַשָּׁא וְאֲזִלִין בְּתַנּוּרָא וְלֹא מֵתִין. וְאֵינוֹן דְּמֵתִין מֵאֵי קֵא עֲבָדִי. נְהָמָא הָהּ בְּתַנּוּרָא וְעָאֲלִין בְּגוּ נְהָמָא וּמִתְבַּקְעִין וּנְפִקִי מִנֵּיהּ אַחֲרָנִין וְאַשְׁתְּאַרִין בְּנְהָמָא. אֲתוּ לְמִיכַל מִינָה הֵהוּא פִתְא אֲתַהֲדְרוּ עוֹרְדַעֲנִיא בְּמַעֲיָהּ וְרַקְדָן, וְרִמָּאן קִלִין עַד דְּהוּוּ מֵתִים. וְדָא קְשֵׁיִיא לֹון מְכֵלָא. תָּא חֲזִי, כְּתִיב "וְשִׁרְץ הַיָּאוֹר צְפַרְדַּעִים וְעִלּוּ וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ וּבַחֲדָר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל מִטְתְּךָ" (בא, שמות ז כח). פְּרַעָה אִיהוּ אֲלֵקִי קְדָמָהּ מְכֵלְהוּ וְיִתִיר מְכֵלְהוּ. "לְהוּי שְׁמִיָּה דִּי אֲ-לֵהָא מְבַרְךָ מִן עֲלָמָא וְעַד עֲלָמָא" [יְהִי שֵׁם ה' מְבוֹרַךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם (תהלים קיג ב)] דְּהוּא פְּקִיד עוֹבְדִין דְּבְנֵי נְשָׂא בְּכָל מַה דְּעָבְדִי. [להלן המשך דברי זוהר באותו ענין, ארא אות קסג]: (קסג): וְאֵי תִימָא חִיָּךְ לֹא יְכֵלִין לְקַטְלָא לֹון. אֲלֵא, אֵי אֲרִים בְּרֵשׁ חוּטְרָא, אֹו אֲבָנָא, לְקַטְלָא תָּדָא. אֲתַבְקַעַת, וּנְפִקִין שֵׁית מִינָהּ, מְגוּ מַעְהָא, וְאֲזִלִי וְטְרַטְשֵׁי בְּאַרְעָא, עַד דְּהוּי מִתְמַנַּע לְמַקְרַב בְּהוּ.

הסולם

(קנג): ותעל הצפרדע: והיה צריך לומר הצפרדעים לשון רבים. ומשיב, צפרדע אחת היתה והולידה, ונתמלאה מהן הארץ. והיו כולם מוסרים את עצמם לאש. שכתוב "ובתנורייך ובמשארותייך". ומה היו אומרים. "באנו באש ובמים ותוציאנו לרוייה". ואם תאמר אם כן, מה נוגע להם, למצרים, שכל אלו הצפרדעים באו באש. ומשיב, אלא כולם באו באש, והלכו בתנור ולא מתו, ואלו שמתו מה עשו. לחם היה בתנור, ונכנסו לתוך הלחם ונתבקעו, ויצאו מהן אחרות, ונבלעו בתוך הלחם. וכשבאו לאכול מן הלחם, חזר הלחם במעיהם להיות צפרדעים, ורוקדים ומרימים קולם עד שהמצרים היו מתים. ומכה זו היתה קשה להן מכולן. בוא וראה, כתוב, "ושרץ היאור צפרדעים וגו", ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים". הרי שבאו בתוך גופם. פרעה הוכה תחלה, ויותר מכולם. שהרי נאמר "ובכה ובעמך ובכל עבדיך". "יהי שם ה' מבורך מן העולם ועד העולם" (תהלים קיג ב), שהוא פוקד מעשה בני אדם בכל מה שעושים. [להלן המשך דברי זוהר באותו ענין, וארא אות קס"ג]: (קסג): ואם תאמר איך לא יכלו להרוג אותם, את הצפרדעים. ומשיב, אלא אם הרים אדם מקל או אבן להרוג אחת, התבקעה ויצאו ממנה, מתוך מעיה, שש צפרדעים, והלכו ובעטו בארץ, עד שהיו נמנעים מלקרב אליהם. (וארא, סולם אות קנג, ואות קסג, דפ"י ח"ב דף כט ע"ב, ודף ל סוף ע"א, מאמר ושרץ היאור צפרדעים).

-----בני היכלא-----

בתהלים שאמרו הצפרדעים "באנו באש ובמים" (תהלים סו ב). שבעת כניסתם לתנורים, נכנסו בתוך הלחם שאכלו המצרים וכך באו לתוך גופם ממש, ושם היו מקרקרין וכו'. כדפירש רש"י (וארא, שמות ז כט): "ובכה ובעמך" - בתוך מעיהן נכנסים ומקרקרין. ידוייק לשון זוהר שכאשר באו הצפרדעים בתוך הלחם ובמעיהם של המצרים היו מרקדים ומרימים קולם וכו'. [ורקדן, ורמאן קלִין, עד דהוּוּ מֵתִים]. סולם: וכשבאו לאכול מן הלחם, חזר הלחם במעיהם להיות

מכת צפרדע: תמצית דברי זוהר (וארא אות קנג), שעל ידי התבוננות בדברי משה בהתראתו על מכת הצפרדעים כמ"ש שאמר " ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך וגו', ובתנורייך ובמשארותייך ובכה ובעמך וגו' (וארא, שמות ז כח-כט), יובן גודל המכה. כיון שבהמשך הפסוקים, כאשר הוכתה ארץ מצרים בצפרדעים אין גודלה מפורט עוד. כמ"ש רק "ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" (שם, ח ב). מבאר זוהר כאן, שהצפרדעים נכנסו באש התנורים, כמ"ש

ממשרתיו הקטנים של ה': וזה שמסיים הזוהר כאן (אות קג), "הי שם ה' מבורך" וכו'. שפוקד מעשי בני אדם וכו'. היינו שפוקד על שלוחיו ומשרתיו להביא את בני האדם לעשות את רצונו. **אגב אורחא**, כעין המבואר כאן, שהצפרדע למדה דעת ולקח את פרעה, איתא בילקוט שמעוני (תהלים קג, המשך רמז תתט), שבשעה שדוד המלך סיים ספר תהלים, זחה דעתו עליו. אמר לפניו רבש"ע כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי. נזדמנה לו צפרדע אחת אמרה לו אל תזוח דעתך עליך שאני אומרת שירה יותר ממך וכו', עכ"ל.

מסורת הש"ס: כעין דברי הזוהר וארא (סולם אות קסג), שכל צפרדע התבקעה לשש צפרדעים, עד שהמכה היתה בכל ארץ מצרים, איתא **בגמ'** **מסכת סנהדרין** (דף טז ע"ב): "ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים". אמר רבי אלעזר, צפרדע אחת היתה השריפה ומלאה כל ארץ מצרים. כתנאי [מחלוקת תנאים]: רבי עקיבא אומר, צפרדע אחת היתה ומלאה כל ארץ מצרים. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה, עקיבא מה לך אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות. צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו, עכ"ל הגמ'. **רשי"י**: ותעל הצפרדע - אחת משמע, עכ"ל רש"י. היינו, שלכו"ע תחילת המכה הייתה בצפרדע אחת. אלא, שהמחלוקת היא כיצד מאותה אחת נעשו כ"כ הרבה צפרדעים. האם מאותה אחת נעשו רבים, או שאותה אחת קראה לשאר הצפרדעים.

הוראה למעשה: עיקר העולה מדברי הזוהר וארא (אות קסג), ומדברי הגמרא סנהדרין (דף טז ע"ב), שכאשר הקב"ה מביא מכה או עונש לאדם, יש להיזהר מאוד ולשוב תיכף ומיד בתשובה. כדי שמכה זו לא תפתח למכות נוספות, וכן כדי שמכה זו לא תקרא לחברותיה להצטרף. כדרך המשל בפי העולם "צרה רודפת צרה".

קל וחומר מן הצפרדעים: יעוין בגמ' מסכת פסחים (דף נג ע"ב), מהו הקל וחומר מן הצפרדעים, ששנשאו חנניה מישאל ועזריה, בעת שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש. עוד יעוין במ"ש התוס' (שם, ד"ה מה ראוי), על מה היה הק"ו. [כמבואר בהרחבה בספר אמרי שמאי, מזקני הרה"ר ג' שמאי גינזבורג זצ"ל, פרשת וארא אות פא].

צפרדעים, ורוקדים ומרימים קולם עד שהמצרים היו מתים וכו'. ולא זו בלבד, אלא פרעה הוכה תחלה, ויותר מכולם. שהרי נאמר "ובכה ובעמך ובכל עבדיך". **עוד** מפורש בזוהר (וארא אות קסג), שתחילת מכת צפרדע הייתה בצפרדע אחת. כמ"ש "ותעל הצפרדע". והיא השריפה עד שהוכתה כל ארץ מצרים בצפרדעים. שאם הרים אדם מקל או אבן להרוג אחת, התבקעה ויצאו ממנה, מתוך מעיה, שש צפרדעים, והלכו ובעטו בארץ, עד שהיו נמנעים מלקרב אליהם.

פרעה הוכה בצפרדעים תחילה ויותר מכולם: עוד בזוהר כאן, שפרעה הוכה תחילה במכת הצפרדעים ומכתו הייתה יותר מכולם. ידוייק בזה לשון הזוהר (וארא קג) שהזכיר פסוק "ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך", שממנו למדים, שפרעה לקה ראשון ויותר מכולם. כמדוייק גם בלשון הסולם, שהזכיר פסוק שלאחר מכן "ובכה ובעמך ובכל עבדיך" (וארא, שמות ז כט). עכ"פ נמצאנו למדים, שאותה צפרדע אחת שעלתה על מצרים, הכתה תחילה בבית פרעה, וממנה נמשכה המכה לכל ארץ מצרים. ממילא נשמע, שכן היה כשינסו להרוג אותה כמפורש בזוהר (אות קסג). שתחילה ניסו לעשות זאת בבית פרעה, ומשם התפשטו הצפרדעים בכל ארץ מצרים. וכן היה בלחם. כמ"ש "בתנורו ובמשארותיו" וכו'. בכל זה יובן המשך הנאמר בפסוקים, שכאשר ביקש ממשו ואהרן שיעתירו לה' אמר "העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי" (שם, ח). היינו, שמכת פרעה נזכרת בפני עצמה. כמ"ש ממני ולאחר מכן מעמי. כמו כן בסדר הזה השיב משה לפרעה. שאמר לו "למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך, להכרית הצפרדעים ממך ומביתך" (שם, ח ה). היינו מכת פרעה בראשונה ובנפרד ממכת כל העם. שלכאורה לא מצינו כעין זה בשום מכה.

שם צפרדע מלשון צפר-דעה: אולי אפשר לומר, שזהו המרומז בשם צפרדע, [אורדעניא, כמ"ש בזוהר וארא קסב, מובא לעיל בד"ה קולות הצפרדעים]. שהיא דעה ראשונה שיש להכיר בה' ית'. צפר הוא לשון בוקר או תחילה, דעה, היינו לשון דעת את ה'. שזו הוראת מכה זו לפרעה, על שאמר "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל, לא ידעתי את ה'" וגו' (שמות, ה ב). כלומר שעל שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו, הוכרח לעשות כדבר ה', על ידי קול הצפרדעים, שאינם אלא

תורה אור: ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים (בא, שמות ח ב). ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו בבייתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנורידך ובמשארותיך (בא, שמות ז כח). ובכה ובעמך ובכל עבדיך ועלו הצפרדעים (בא, שמות ז כט). הרבבית אנוש לראשנו באנו באש ובמים ותוציאנו לרונה (תהלים סו יב).

כנים

מכת כנים (וארא, סולם אות קעא, קעד)

זוהר: (קעא): כנים, דסלקא עפרא דארעא. ותא חזי, כל איבא דאתילידת בארעא, מחילא דלעילא ממנא דאזדרע עלה איהו, וכלא הוה כגוונא דלעילא. (קעד): ות"ח, ההוא ארעא, תחומא דחולקא דמצראי, בההוא זמנא, אושיט קב"ה אצבעא דיליה, ואתילידו טפסירין בההוא תחומא, ואתיבשו כל אינון תחומין דרכיכו מיא. וכל ירוקא דמין דנבעין, כדין לתתא, אתחזיאו קלמין מעפרא דארעא. (קעה): והא אתמר דאהרן הוה מחי. אבל בגין דא אהרן הוה מחי, לאחזאה דימינא דקודשא ב"ה תבר לשנאין, כד"א, "ימינך ה' תרעץ אויב". כגוונא דא, זמין קב"ה לאייתאה על קרתא דרומי רבתא, דכתיב ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית. ועל דא, "כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים".

הסולם

(קעא): כנים, דסלקא עפרא וכו': הכנים שהעלה עפר הארץ, מה פירושם. בוא וראה, כל תולדה שנוולדת בארץ, היא נמשכת מכח ממונה שלמעלה שנוזרע עליה, והכל הוא כעין של מעלה. (קעד): ובוא וראה, אותה הארץ, גבול חלקם של מצרים, הושיט הקדוש ברוך הוא בעת ההוא את האצבע שלו, ונולדו להבות אש באותו הגבול, ונתיבשו כל אלו הגבולים הרטובים מים, וכל טפה של מים נובעים, אז למטה, בארץ מצרים, נראו הכנים מעפר הארץ. (קעה): והא אתמר דאהרן וכו': שואל, הרי נאמר שאהרן היה מכה את עפר הארץ בכנים ואתה אומר הושיט הקב"ה אצבעו וכו'. ומשיב, אבל בשביל זה היה מכה אהרן, להורות, שימינו של הקב"ה שבר את השונאים, כמש"א, ימינך ה' תרעץ אויב. כי אהרן הוא כהן, שהוא מרכבה לימינו של הקב"ה. כעין זה עתיד הקב"ה להביא על עיר רומי הגדולה, שכתוב, ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית. ועל זה, שהוביש המים מן עפר מצרים, כנ"ל, כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים. (וארא, סולם אות קעא, ואות קעד-קעה. דפוי"ח"ב דף ל ע"ב).

מכת ערוב בערוב מדרגות העליונות (וארא, סולם אות קסח-קע)

זוהר: (קסח): ערוב: כי האי גוונא, דערבב לון זיני דחכמתא דילהון, ולא יכלין לאתדבקא, ולא עוד, אלא אפילו דהני דאשתכחו בארעא, מתחבלין לון בארעא, ומחבלין אורחיהו. ערוב, מאי ערוב. ערבוביא. כמה דאת אמר "ובגד כלאים" (ויקרא יט), ערבבין, שדף לא תזרע כלאים" (שם). זינין סגיאין בארמות דא. (קסט): תא חזי, כמה חילין אתערבו לעילא פחד, ובלבל לון קב"ה פחדא, בגין לבלבלא חייליהו תקיפא לעילא. וכל אינון גבורין דעבד קב"ה במצרים, בידיא חזא הוה, דארים ידיה עלייהו, לעילא ותתא, ומתמן אתאבדת חכמתא דמצרים, דכתיב "ואבדה חכמת חכמיו ובנית נבזיו תסתתר" (ישעיה כט). (קע): ותא חזי, פתיב "וסכסכתי מצרים במצרים" (ישעיה יט). מצרים לעילא,

בני היכלא - פניני זוהר לפסח

נט

במצרים לתתא. בגין דאינון חילין לעילא, ממנן על חילין דלתתא, ואתערבו כלהו. אתערבו לעילא, דלא הוו מצראי יכלי לאתקשרא בחרשייהו, באינון דוכתי דהוו מתקשרי בקדמיתא, דהא אתבלבלו. ועל דא אייתי עלייהו ערוב, חיוון דהוו מתערבי דא בדא.

הסולם

(קסח): ערוב, הוא ג"כ כעין זה, שערב מיני מדרגות החכמה שלהם ולא יכלו להשיגן. ולא עוד, אלא אפילו אותן מדרגות החכמה שלהם שכבר נמצאו בארץ, היו משחיתים אותם בארץ, דהיינו שנעשו למזיקים, והשחיתו את דרכם. ערוב, מהו ערוב. ומשיב, הוא ערבוביא. כמש"א ובגד כלאים, שפירושו, תערובת של צמר ופשתים. כמ"ש שדך לא תזרע כלאים, שפירושו, לזרע מינים הרבה במפולת יד. כן ערוב שבכאן, פירושו ערבוביא. (קסט): בוא וראה, כמה כחות התעוררו למעלה כאחד, וערב אותם הקב"ה יחד, כדי לערב כחותיהם החזקים למעלה. וכל אלו הגבורות שעשה הקב"ה במצרים היו ביד אחד, שהוא יד החזקה כנ"ל, שהרים ידו עליהם למעלה ולמטה ומשם נאבדה חכמת מצרים, שכתוב, "ואבדה חכמת חכמיו" וגו'. (קע): בוא וראה, כתוב, "וסכסכתי מצרים במצרים", היינו שיסכסך מצרים של מעלה, שהם השרים שלהם, במצרים של מטה. משום שאלו הצבאות של מעלה ממונים על הצבאות של מטה, ונתערבו כולם, נתערבו מערכותיהם למעלה, ולא היו המצרים יכולים להתקשר בכשפיהם באלו המקומות של השרים שלהם למעלה, שהיו מתקשרים בהם מתחילה, כי נתערבו. ועל כן הביא עליהם מכת הערוב, שהיא, חיות שהיו מעורבים זה בזה. (וארא, סולם אות קסח-קע. דפוי" ח"ב דף ל ע"ב).

ביד חזקה זו הדבר (וארא, סולם אות קצא)

זוהר: (קצא): ומה הוה מוזתנא דילהון. אלא, הא, כתיב בקדמיתא, (וארא, שמות טג) "הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה". אמאי בכלהו לא כתיב יד ה'. אלא, הכא איהו ידא בחמשה אצבעאן. דהא בקדמיתא כתיב, אצבע אלקים היא. והכא פלהו חמש אצבעאן, וכל אצבעא ואצבעא, קטל זינא חדא. וחמשה זינין הוו, דכתיב, "בסוסים, בחמורים, בגמלים, בבקר, ובצאן" (שם). הא חמשה זינין, לחמשה אצבעאן, דאקרוין יד. בגיני כך, "הנה יד ה' הויה וגו' דבר כבד מאד". דהוו מתים מגרמייהו, ואשתתחו מתים.

הסולם

(קצא): שואל, ומה היה המיתה שלהם. ומשיב, אלא הרי כתוב מתחילה, הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה, למה בכל המכות לא כתוב יד ה'. אלא כאן הוא יד בחמש אצבעות. כי מתחילה אצל מכת כנים, כתוב, אצבע אלקים הוא, וכאן כל חמש האצבעות, שכל אצבע ואצבע הרג מין אחד, וחמשה מינים היו, שכתוב, בסוסים, בחמורים, בגמלים, בבקר ובצאן. הרי חמשה מינים לחמשה אצבעות הנקראות יד. משום זה, הנה יד ה' הויה וגו' דבר כבד מאד וכו'. (וארא, סולם אות קצא, דפוי" ח"ב דף לא ע"ב).

-----בני היכלא-----

מכת דבר נקראת מכת יד ה': תמצית דברי הזוהר (וארא קצא), ביאור המלה יד ה' הנזכרת במכת דבר, שחמשת האצבעות שביד זו מפורטים בחמשת המינים הנזכרים בפסוק: "הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה, בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן". על פי דברי הזוהר כאן שמכת דבר הייתה מיד ה', שחמשת אצבעות היד הם כנגד ה' מינים שלקו בדבר, יובן הנאמר בהגדה של פסח: **ביד חזקה**

על חזקיה המלך, הכה בו מלאך ה': [אע"פ שלכאורה המלה יד לא נזכרת שם במפורש, עכ"ז יעוין שם בספר מלכים, שה' פעמים נזכר בדברי מלך אשור המלה יד, שאמר "אין מציל מידו"]. כן מזכיר הזוהר שם את המלה יד, הנז' במכת דבר "הנה יד ה' הויה במקנך". שאפשר לפרש את לשון יד הנאמר במכה זו שהיא כנגד יד פרתה. שאמר לו הקב"ה במכה זו "כי אם מאן אתה לשלח ועודך מחזיק בם: הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאוד" (וירא, שמות ט ב-ג). כלומר, שהחזקת פרתה היא החזקת יד, ועל זה נענש ביד ה'.

זו הדבר. כמה שנאמר הנה יד ה' הויה וגו'. כלומר שמכיון שמכה זו הכתה בה' מינים, נאמר בה יד ה' מלשון ה' אצבעות שביד. כעין דברי הזוהר כאן איתא בספרי (שלח פסקא ט).

מכת יד כנגד יד: תוספת ביאור למלה יד הנזכרת במכת דבר, שהוראתה על מכה חזקה ביתר תוקף, יעויין בזוהר בשלח (סולם אות תכא-תכב), שהקב"ה תובע את עלבון הצדיקים יותר מעלבוננו, ועל שהושיט ירבעם את ידו על עדו הנביא, נאמר: "ותיבש ידו וגו', ולא יכל להשיבה אליו". כן מזכיר שם הזוהר את עונש סנחריב שעל שהושיט את ידו

אֲרֵבָה

מכת ארבה במדה כנגד מדה (ז"ח בלק, סולם אות כז)

זוהר: (כז): [ו'ישלח [בלק] מלאכים אל בלעם בן בעור וגו', לאמור הנה עם יצא ממצרים] הנה כסה את עין הארץ" (בלק, במדבר כב ה). אית דאמר, סיחון ועוג דקטלי לון ישראל, דהוו עינא דארעא. אלא כד אייתי קודשא בריה הוא ארבה על ארעא דמצרים. מה כתיב, "ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ" (בא, שמות י טו). אמאי, בגין דכל חרשין וקסמין דעלמא לא יכלין למעבד חרשין אלא מלה חדא בדרגא חדא, בזמנא חדא. ועמא דא אייתי ערוב מבולבל מפמה זינין מבולבלין אלין באלין, עד דלא יכלו כל חרשין וקסמין למיקם קמייהו. ודא הוא (הנאמר במכת ארבה) "ויכס את עין כל הארץ".

הסולם

(כז): "הנה כסה את עין הארץ" (במדבר כב ה). יש אומרים, שהם סיחון ועוג, שישראל הרגו אותם, שהיו עין הארץ. אבל, כשהביא הקב"ה על ארץ מצרים ארבה, מה כתוב, "ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ". למה, משום שכל המכשפים והקוסמים שבעולם, אינם יכולים לעשות כישוף, אלא בדבר אחד, במדרגה אחת, בפעם אחת, ולעם הזה הביא ארבה מעורב, בכמה מינים מעורבים זה בזה עד שכל המכשפים וכל הקוסמים, לא היו יכולים לקום מפניהם. וזה הוא ויכס את עין כל הארץ, דהיינו שלא יכלו לקום מפניהם. וזהו שכתוב כאן, הנה כסה את עין הארץ. דהיינו שאי אפשר לקום מפניו. (ז"ח בלק, סולם אות כז, מאמר הנה כסה את עין הארץ, דפו"י ז"ח ח"ג דף נג סוף טור ד).

-----בני היכלא-----

הארץ". שכן מצינו בברכת הקב"ה לאברהם אבינו אחר ניסיון העקדה, שהבטיח לו "כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך" וגו' (וירא, בראשית כב יז), היינו שריבוי בני ישראל מרומז במילה ארבה. ומכיון שפרעה גזר גזרות נגד ריבוי בני ישראל, כמ"ש

מכת ארבה במדה כנגד מדה: יש להתבונן בדברי הזוהר כאן (ז"ח בלק סולם אות כז), שמשווה את לשון ריבוי הנאמר במכת ארבה "ויכס את עין כל הארץ", ללשון ריבוי בני ישראל, בדברי בלק לבלעם, כמ"ש שאמר לו עליהם "הנה עם יצא ממצרים והנה כסה את עין

חסידות: מכת ארבה במדה כנגד מדה: בספה"ק קול שמחה (מהרבי ר' בונים מפרשיסחא, תחי' פרי' בא), כתב בזה הלשון: לכאורה קשה, למה לא אמר לשון לך אל פרעה, ועוד, למה לא פירש לו המכה של ארבה, ויובן, דהנה הקב"ה רצה להראות להם את חסדו שעושה עמם. לזה יראה לי לומר, שמכת ארבה לא אמר הקב"ה למשה, רק השם ציוה שיבחר משה בעצמו איזה מכה שירצה וכו', ומשה בחכמתו בחר לפרעה מכת הארבה. כי כל המכות היו **מדה כנגד מדה**, ופרעה אמר פן ירבה, לזה בחר מכת הארבה. פירוש שיפרו וירבו, כמאמר (בראשית כב יז) "**הרבה ארבה** את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים". ולכך אמר הקב"ה נטה את ירך בארבה, פירוש, הכח שלך, שאתה המצאת מכה זו. ולכך אמר פרעה חטאתי לה' ולכם, ובכל המכות לא אמר לכם רק במכה זו, וזה מפני שהם היו ממציאים את המכה הזו. ודו"ק היטב. ועל פי זה יובן מלת בארבה שהוא תמוה לכאורה. ובזה ניחא, שהשי"ת הודיע למשה שיפה כיון במכת הארבה שהוא מדה כנגד מדה, וכמו שכתבתי. על שרצה לבטל מאמר ה' לאברהם אבינו ע"ה (בראשית כ"ב י"ז) הרבה ארבה, וזה, פירוש "בארבה". עכ"ל קול שמחה. היינו, שדבריו הם כעין דברי הזוהר חדש (בלק הנ"ל), שלשון ריבוי הנאמר במכת ארבה, רומז גם על ריבוי בני ישראל, במדה כנגד מדה, אשר כן הוא גם בשורשם בספירות.

שאמר "הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו הבה נתחכמה לו פן ירבה" וגו' (שמות א ט-ו), נענשו מצרים במכת ארבה, שהיא מדה כנגד מדה. שחששו מריבוי שהוא טוב, ונענשו בריבוי שהוא רע, כמכת ארבה. [רש"י (שם): פן ירבה- ומדרשו רוח הקודש אומרת כן. אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה].

שורש הריבוי שבארבה: לכשנתבונן בסוד עשר המכות המכוונות כנגד עשר הספירות ממטה למעלה [דהיינו מספירת מלכות שכנגד מכת דם, ועד מכת בכורות שכנגד ספירת כתר] נמצא, כי שורש מכת ארבה הוא כנגד ספירת בינה, שהיא מדרגת אמא. שבמדרגה זו יש להבין את ב' הצדדים זה לעומת זה הנאמרים בארבה ובריבוי בני"י כדלהלן: "ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ" הנאמר בארבה, הוא כפשוטו, שמכה זו מחשיכה את העולם בגודלה ובתוצאותיה. אשר כנגדה בצד הקדושה, הוא כיסוי כל חשכת הארציות, על ידי הארת קדושת עם ישראל וריבוי. שכלפי אומות העולם, החשכת הארציות וביטול שלטון החומר ע"י קדושת בני"י בדבקותם בה', הרי היא כמכת ארבה המחשיכה את העולם. כלומר, שאור חכמת התורה שניתן לבני ישראל [מצד שורשו במדרגת נקבי עיניים, דהיינו ספירת בינה המקבלת מן החכמה], מחשיך ומאפיל גם על כל החכמות החיצוניות, כדברי בלק, "הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ". שבכל זה יובן מכת הארבה, המכוונת כנגד ספירת בינה, שכיסתה והחשיכה את עין כל הארץ.

תורה אור: וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתוה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלי (בלק, במדבר כב ח). ויעל הארבה על כל ארץ מצרים ויגח בכל גבול מצרים כבד מאד לפניו לא היה בן ארבה כמהו ואחריו לא יהיה בן: (טו): ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ ויאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ אשר הותיר הקברד ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים (בא, שמות יד-טו). כי כרד אכרד ותרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו (וירא, בראשית כב יז).

חושך

מכת חושך עונש על ביטול אור חכמת התורה (ויקהל, סולם אות עה)

זוהר: (עה): ולא דא בלחודי, אלא כל מה דעבד קודשא בריך הוא בעובדא דבראשית, בכלא אתני עמיה. ביומא קדמאה ברא שמיא, אתני עמהון דיסליק לאליהו השמימה בגו סערה, וכן הוה, דכתיב, "ויעל אליהו בסערה השמים" (מלכים ב ב יא). בההוא יומא ברא נהורא,

וְאַתְּנִי עִמָּיהָ דִּיחֻשִׁיף לְשִׁמְשָׁא בְּמִצְרַיִם תִּלְתָּא יוֹמִין, דְּכָתִיב "וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל אֶרֶץ
מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (בא. שמות י כב), וכו'.

הסולם

(עה): כל מה שעשה הקב"ה במעשה בראשית, בכלום התנה עמהם. ביום הראשון ברא את השמים, התנה עמהם שיעלו את אליהו השמימה בסערה. וכן היה, שכתוב, "ויעל אליהו בסערה השמיים". ביום ההוא [יום א' דמעשה בראשית], ברא את האור, והתנה עמו שיחשיך השמש במצרים ג' ימים, שכתוב, "ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים". (ויקהל, סולם אות עה, דפוי" ח"ב דף קצח ע"ב).

-----בני היכלא-----

שפירש: וימש חשך- ויחשך עליהם חושך, יותר מחשכו של לילה, עכ"ל. היינו כעין דברי הזוהר הנ"ל, שחושך מצרים בשלושת ימים אלו לא היה מצד המאורות שנבראו ביום ד', שמהם אור היום וחשכת הלילה, אלא מצד האור והחושך שנבראו ביום ב'. בזה יובן גם לשון הכתוב "וימש חשך". היינו עצם ממשות החושך כפי שנברא.

מכת חושך בחודש אדר: בדרך רמז [בשם הר"ר חב"ט]: מבואר בספר רבנו אפרים על התורה, שמכת חושך הייתה בחודש אדר (לפי סדר המכות והחדשים), והיא נרמזת בפסוק במגילת אסתר "ליהודים הייתה אורה ושמחה". כיון שבמכה זו היה חושך למצרים ולבני ישראל היה אור במושבותם. וכן נאמר במגילה על חודש אדר "ליהודים הייתה אורה" וגו', עכ"ל. שאפשר להוסיף מעט בהבנת דבריו, שהאור שהאיר אז לבני ישראל היה אור הגנוז שנברא ביום א' דמעשה בראשית. שהקב"ה גנז אותו בתורה. שהוא שהאיר אז לבני ישראל, כדאיתא בגמ', מסכת מגילה (דף טז ע"ב), "ליהודים אורה", זו תורה. כלומר, שהאור הגנוז בתורה שהאיר לישראל בימי מרדכי ואסתר, הוא כאור הגנוז שהאיר לבני ישראל במצרים בחודש אדר.

חושך מצרים מיום א' דמעשה בראשית: תמצית המבואר בזוהר כאן (ויקהל עה) הוא, שחושך מצרים היה מתנאי הקב"ה בעת בריאת העולם. שבכל מעשי בראשית התנה הקב"ה עם הנבראים שטבעם המוטבע בהם בחותמו [כמבואר שעולמות העליונים נחתמים זה מזה], ישתנה כרצונו בזמנים המיועדים לכך. ידויק בדברי הזוהר, שמכת חושך מצרים לא היתה מצד שנחשכו מאורות השמים שנבראו ביום ד' דמעשה בראשית, אלא מצד בריאת האור והחושך ביום א' של הבריאה. שכך התנה עימם הקב"ה בשעת בריאתם. [עוד איתא בזוהר שם, כל תנאי הקב"ה בשעת הבריאה. כגון הדג המוכן ליונה הנביא מיום ה', שבו נבראו הדגים. וכן תנאי העמדת יהושע את השמש, בבריאת המאורות ביום ד' ועוד]. משמעות חושך מיוחד זה מצד שורשו בבריאת האור והחושך, יכולה להתפרש גם על אבדת חכמת מצרים אחר יציאת בני ישראל. כיון שמכת חושך הייתה מכוונת כנגד ספירת החכמה, שהאור שבה בבחינת האור שהאיר ביום א' דמעשה בראשית. ובמדה שהחשיך להם, כן האיר לישראל מאז ועד קבלת התורה כמ"ש "ולבני ישראל היה אור במושבותם".

וימש חושך: על פי דברי הזוהר הנ"ל (ויקהל עה), יובנו דברי רש"י על פסוק "וימש חושך" (בא. שמות י כא),

תורה אור: ויאמר ה' אל משה נמה ידך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך: (כב): ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים (בא. שמות י כא- כ"ב). ויהי המה הלכים הלוד ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים (מלכים ב ב יא).

ויהי בחצי הלילה (בא, סולם אות קיד-קטו)

זוהר: (קיד): וּבְעוֹד דְּהָאֵי לַיְלִיָּא לֹא אֲתַפְּלַג, לֹא עֲבִיד נִימוּסוֹי. מְנָא לֶן. מֵאַבְרָהָם. דְּכָתִיב, "וַיַּחַלֵּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה" (לך לך, בראשית יד טו). דְּאֲתַפְּלַג לְמַעַבְד נִימוּסוֹי. אוֹף הַכֹּא, מִשֶּׁה אָמַר "פְּחֻצוֹת" (בא, שמוות יא ד), כְּמַפְּלַג. דְּמִשֶּׁה יָדַע דְּלֹא יַעֲבִיד נִימוּסוֹי, עַד דְּאֲתַפְּלַג: (קטו): וְהָכִי הוּהוּ, דְּלֹא עֲבִיד לַיְלִיָּא נִימוּסוֹי, עַד דְּאֲתַפְּלַג, בְּפִלְגוֹת בְּתַרְאָה, עֲבַד נִימוּסוֹי, הֵדָא הוּא דְּכָתִיב "וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה" (בא, שמוות יב כט). מֵאֵי בַּחֲצֵי. בְּפִלְגוֹת בְּתַרְאָה, בְּזַמְנָא דְּאֵי הִי שְׁלֵטָא, וְאַשְׁתַּכַּח הָאֵי זֵאת, לְמַעַבְד נִימוּסִין תְּדִירָא, וְכָל נִימוּסָא דְּאֲתַעֲבִיד בְּלַיְלִיָּא, בְּפִלְגוֹתָא בְּתַרְאָה אֲתַעֲבִיד.

הסולם

(קיד): בעוד דהאי ליליא וכו': ובעוד שלילה הזה לא התחלק אינו עושה פעולותיו. מאין לנו, מאברהם. שכתוב, ויחלק עליהם לילה. שפירושו, שנחלק כדי לעשות פעולותיו. אף כאן, משה אמר "כחצות", פירושו, כשיתחלק, הלילה, שמשה ידע, שלא יעשה פעולותיו עד שיתחלק. (קטו): וכן היה, שלא עשה הלילה פעולותיו עד שנחלק. כי במחצה השניה של הלילה עשה פעולותיו. ז"ש ויהי בחצי הלילה. מהו בחצי. היינו במחצה השניה בזמן שהיא, המלכות, שולטת, ונמצאת תמיד זאת הזו, שהיא המלכות, לעשות פעולות. וכל פעולה שנעשתה בלילה, במחצית השניה נעשתה. (בא, סולם אות קיד-קטו, דפוי"ח כ"ב דף לז ע"ב).

-----בני היכלא-----

פסת, וזה לשונו: זה הלילה כל העולם אומרים בו הלל, ואצרות טללים נפתחים בזה הלילה, עכ"ל. ועדיין חלקו משומר לניסים העת"ל, כמ"ש ליל שמורים.

כעין דברי זוהר כאן, איתא גם בזוהר לך לך (סולם אות שעג-שעה, מאמר לילה ופלגות לילה). ויש לעיין קצת בדין שנעשה באותה שעה על מצרים, וכן בדין שנעשה במלחמת אברהם בימי אמרפל, על אף שמחצות לילה והלאה היא תחילת הארת הפנים מצד החסד. כמבואר בזוהר לך לך (סולם אות שע"ז), וכן בזוהר תרומה (סולם אות פד).

חצות לילה המיוחד: היינו שחצות לילה שאז הכה ה' כל בכור מצרים, היא התחלקות המדרגה הנקראת לילה לעשיית אותה פעולה. ידויק לשון הזוהר בעוד **דהאי ליליא** [בעוד שהלילה הזה], שנראה כמרמז על כך שאע"פ שכל חצות לילה היא התחלקות המדרגה לפעולות שונות, עם כל זאת, המדובר כאן הוא בלילה הזה, דהיינו **לילה המיוחד**, כעין התחלקות הלילה אצל אברהם אבינו. שמלבד הנסים שביציאת מצרים שנעשו בלילה זה, כן נעשו בו ניסים רבים כמפורט **בהגדה של פסח בפזמון ובכן ויהי בחצי הלילה**.

לילה המסוגל לברכות: פרד"א: כן מפורש בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב), שברכות יצחק ליעקב היו בליל

תורה אור: ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכר פרעה הישב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה (בא, שמוות יב כט). וישמע אברהם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדה עד דן: ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויבם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק (לך לך, בראשית יד טו). ויאמר משה בה אומר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים (בא, שמוות יא ד).

אפיקומן (תרומה, סולם אות תקפח)

זוהר: (תקפח): דאיהו קרבן עולה ויורד. מסטרא דעשיר עולה ודאי, דאסתלק עליה. דכל עתירין, כל טיבו דעבדון, כלהון לזכאה להון לעלמא דאתי, ותמן איהי תגא על רישיה. בינוני, דפלח למזכי בתרין עלמין, איהו מחצית השקל עמיה בעלמא דאתי, כגון מצה דאתפליג, חציה תחת המפה לאפיקומן בתר סעודה. וחציה למצוה קדם סעודה. ומסטרא דא נאמר באסתר, (אסתר ה) "מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש".

הסולם

(תקפח): דאיהו קרבן עולה ויורד וכו': שהמלכות היא קרבן עולה ויורד. מצד העשיר, היא עולה ודאי, שהיא מתעלה עליו, כי כל העשירים, כל הטוב שהם עושים, הכל הוא לזכותם לעולם הבא, ושם היא עטרה על ראשם, וזהו מבחינת מה שהיא כתר על ז"א. בינוני, העובד כדי לזכות בב' עולמות, דהיינו גם בעולם הזה. היא עמו מחצית השקל בעולם הבא, כגון מצה, שנחלקה, חציה תחת המפה לאפיקומן אחר הסעודה, וחציה לאכילת מצה לפני הסעודה. ומצד זה נאמר באסתר, מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות, ותעש. וזהו מבחינת מה שהיא באמצעו של ז"א בסוד נקודת השורק. (תרומה, סולם אות תקפח. דפו"י ח"ב דף קנח ע"ב).

-----בני היכלא-----

[המשך] וז"ש, בינוני דפלח למזכי בתרין עלמין דהיינו שמתחילה ממשיך המלכות בבחינת ב' מאורות הגדולים, שאז מאירה לחצוניות שה"ס עוה"ז, ואח"כ ממשיכה מבחינתה לאחר המיעוט שירדה לסוף ז"א, לנקודה תחת יסוד ז"א, שאז מאירה רק לפנימיות שה"ס עולם הבא. וז"ש איהי מחצית השקל עמיה בעלמא דאתי, שהיא אז מחצית השקל מבחינת חסדים בלי חכמה המאירה רק לפנימיות. וזהו שמדמה אותה למצה שחציה לפני הסעודה לאכילת מצוה, שה"ס מחצית השקל מחכמה בלי חסדים, וחציה לאחר הסעודה לאפיקומן שה"ס מחצית השקל מחסדים בלי חכמה. וז"ס עד חצי המלכות ותעש. כי אי אפשר להמשיך ב' חצאי המלכות ביחד. אלא בזה אחר זה. וכן אין אפשרות לחצי המלכות העליונה להתקיים להיותה בחסרון חכמה. וע"כ אפשר להתקיים רק חצי המלכות התחתונה שהיא תחת יסוד ז"א. ודע שכל המדובר היא כאן מבחינת ג"ר דחכמה שאינה מאירה בתחתונה. אבל בחינת ו"ק דחכמה מאירה גם בתחתונה. אמנם בחי' ו"ק דחכמה אינה מאירה לחצוניות, שה"ס עולם הזה. עכ"ל הסולם (תרומה אות תקפח).

אפיקומן: יש להתבונן בדברי הזוהר כאן, שמזכיר את הפסוק הנאמר באסתר "מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש". שלכאורה יש בכך רמז למנהג ישראל שזמן זה מסוגל לבקשות הנעשות ומתקיימות. אגב אורחא, גם המשתה שעשתה אסתר היה בפסח.

[עיון] סוד המחצית: להלן ביאור המאמר מהמשך דברי פירוש הסולם (שם, תרומה אות תקפח): **ביאור הדברים.** נודע שתחילה היא המלכות בסוד ב' מאורות הגדולים שוה עם ז"א, ששניהם הם ב' פלגי דגופא, כי ז"א מקבל חסדים מקו ימין דבינה, והמלכות מקבלת חכמה בלי חסדים מקו שמאל דבינה, ואז מאירה גם לחצוניות, שה"ס עולם הזה. ואז היא נבחנת למחצית השקל דחכמה בלי חסדים, ולרביעית לחג"ת, שעומדת באמצעו של ז"א מחזה ולמעלה, ואח"כ נתמעטה המלכות עד לנקודה תחת יסוד דז"א, ואז יש לה רק חסדים בלי חכמה, ונבחנת למחצית השקל דחסדים בלי חכמה, ומאירה רק לפנימיות שה"ס עולם הבא. ולא לחצוניות, שה"ס עולם הזה. (ועיי לעיל ב"א דף קי"ד מלכותא דדוד, ע"ש בכל ההמשך).

חירות בארבעה בנים

יאא בני ברק

חג החירות

שם נוסף לחג הפסח הנקרא גם חג המצות הוא, חג החרות. כנזכר בשו"ע (או"ח סי' תפז, תצ), שיש לומר זמן חרותנו בתפלה ובקידוש. שנוסף על הפירוש הפשוט שהכונה היא ליציאה לחרות משעבוד מצרים, מבואר בזוהר (תצוה סולם אות סג-סד), שהכונה היא לחירות האמיתית לה זכו בני ישראל במתן תורה. שתחילת הארתה היא בליל יום טוב ראשון של פסח, ושלמותה היא בחג השבועות. כעין דאיתא בגמרא (נדרים מט: שר' יהודה חגר את צדעי ראשו מפסח ועד עצרת משום מיחוש ראשו בשתיית ד' כוסות היין. וביארו המפרשים, שבא להשמיענו שבלא השלמת קבלת התורה, אין טעם לשתיית ד' הכוסות דרך חירות.

שאלת החירות

יש מקום להתבונן בשורש החרות שביציאה משעבוד מצרים. פשיטא שאין הכונה לחירות שקר הנדמית והנראית כביכול בפיתויי יצר הרע המפתה לאדם לעשות ככל העולה על רוחו. שהרי יש בה שעבוד כל זמן החיים לרדיפת התאוות. כמבואר בספר מסילת ישרים (פרק ב), שהיא עצת פרעה הרשע שאמר תכבד העבודה בחומר ולבנים. על כרחך שהמדובר בחירות האמיתית, שניתנה לבני ישראל במתן תורה כמו שכתוב "חרות על הלוחות" ודרשו חז"ל אל תקרי חרות אלא חירות, כי אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה (גמ' עירובין נד ע"א, במדבר"ר י ח). לפי"ז יש מקום להקשות מן הנאמר במשנה "ולא אתה בן חורין להבטל הימנה" (אבות ב כא). שלכאורה משמע שאין חירות כלל. עוד יש לעיין גם בדברי התיקוני זוהר (תי' נו דפו"י צא ע"א), שדורש את הפסוק "חרות על הלוחות", חרות מעניותא וטפשותא וכו'. שלכאורה מה ענין שעבוד ויציאה לחרות ליציאה מטפשותא, מלבד שיש להבין מה הם העניות והטפשות הנז' שם.

גלות ושקר

ביאור הענין נראה על פי המושגים גלות - וגאולה, הכרוכים בהכרח במושגים שקר - ואמת. כלומר שהגלות נגרמת בסבת שקר, והגאולה תלויה בשיבה לאמת. כיון שהגלות הראשונה שהיא גרוש אדם הראשון מגן עדן, נגרמה לו בסבת פיתוי יצר הרע בלשונו השקר, שפיתהו כביכול לעשות כרצון עצמו נגד רצון ה'. כדאיתא בזוהר (בראשית א' אות תמג, וזוהר תולדות קמא, קמג), שכל דברי הנחש היו שקר. היינו, ששפת השקר של הנחש ופיתויו לחירות שקר, סבבו את הגלות הראשונה. שכמו כן מאז אותה גלות נפלה כל מדרגת העולם להיקרא בשם עלמא דשקרא (תנחומא אמור סוף פ"ב), שבו כביכול השקר שולט והאמת נעדרת. אגב אורחא, עוד

משלטון השקר הוא, ניתוק הדברים משרשם, בפיתוי להשתמשות בכל קנייני עוה"ז להנאה זמנית, בנייתוק [הנקרא פירודא] מכללות הקומה ובמנוגד למטרת בריאתם, כמבואר במשל בעל הסולם על המחכך מכתו (הק' לתע"ס סוף סעיף יט).

גלות שניה

גם גלות השנייה שהיא גלות מצרים וד' הגלויות הכלולות בה כמרומז בסוד ד' לשונות של גאולה (זוהר ויקהל סולם אות תלב), כרוכה בסבת השקר. כיון שהיא המשך הגלות הראשונה שנגרמה בסבת חטא אדה"ר, ונפילת ניצוצות הקדושים לטומאת מצרים. כדאיתא בכהאר"י ז"ל (בישה"כ רכט-רלד), בסוד הפסוק "כגן ה' כארץ מצרים", שגלות מצרים היא בסבת חטא עץ הדעת, והמשך לגרוש אדה"ר מג"ע (זוהר לך לך אות קו-קז, וסולם אות קיז). היינו, שהשקר שאמר פרעה "מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' לא ידעתי את ה'", הוא כשקר נחש הקדמוני, שהתכחש ליוצרו. כמרומז גם במופת הראשון שעשה משה במצרים בסוד המטה שנהפך לנחש.

גאולה ואמת

לעומת השקר המסבב את הגלות היא האמת. שככל שדבקים בה היא מסבבת ומביאה את הגאולה. כדאיתא בזוהר ויקהל (סולם אות תלב-תלג), שיש להזכיר ד' [או ח'] פעמים את המלה אמת בברכת אמת ויציב, כנגד ד' הגלויות הכלולות בגאולת מצרים, כדי שתהיינה בקיום חזק כנחתם בחותם טבעת המלך, הנקרא "גושפנקא דמלכא". [כדאיתא בגמ' מסכת שבת דף נה ע"א: חותמו של הקב"ה אמת]. שלאחר קושי שעבוד מצרים תחת שלטון השקר, נגלתה לבני"ה האמת שבמטרת הבריאה, ושהנמשך אחר יצה"ר משתעבד אליו בנפשו בבנין ערי מסכנות לפרעה כפתום ורעמסס, שהם בבחינת פי תהום ורע שתיכף מתמוסס מאיליו. על כן תיכף כשמאסו בשעבוד לשקר, היו מוכנים לצאת לחירות, לדבוק בה' ולקבל עליהם את נועם עול תורת האמת. כמבואר בסוד הפסוק "ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו וגו' ויזעקו" וגו'. פירוש, שמת בקרבם שלטונו של העבד הנקרא בשם בית עבדים, ולאחר מכן האמינו בה' ובמשה ודבקו במדת האמת שאין עוד מלבדו בבטחון גמור, עד שהיו מוכנים לצאת אל המדבר בלחם עוני בלבד.

גלות שלישית

אלא, שנוסף לגלויות וגאולות שבבחינת כלל ישראל, עיקר העבודה היא בבחינת הפרט. דהיינו גאולת כל אדם את האמת הפנימית שבו, משעבודה לשלטון יצר הרע, השולט ביד רמה באמצעות עניות הדעת ורוח שטות (כמבואר בזוהר ויצא, סולם אות כז ד"ה וזה אמרו שטיא). על כן העצה הנכונה ליציאה לחרות היא, דבקות באמת המוחלטת שהיא שלטון צורה הרוחנית על החומר כרצון ה' הכתוב בתורה. שככל שמתקרבים לה ומתרחקים מן השקר, הגאווה, רדיפת ההבל ורוח השטות, כן יוצאים לחירות מעניות הדעת ומן הטפשות שיש בהשתעבדות ליצה"ר וחיילותיו. על

פי זה נראה ליישב את שאלת החירות ממ"ש (אבות ב כא) ולא אתה בן חורין להבטל ממנה, בב' דרכים. א' בדרך צחות: שהתנא במשנה שולל כל מציאות של חירות מלבד בתורה. כעין שכתוב במשנה אין בין חורין לכל הַבְּטָל מהתורה והמצוות. ב, שאין בהתאמת דבר לתפקידו המיועד לו מראש, כל כפיה [היפך הנ"ל בשלטון עלמא דשקרא, הפועל בפרודא ובניתוק כל דבר משורשו האמיתי]. על כן מצד גודל מעלת נשמות בני ישראל הראויים לתורה ולמדרגת בני חורין מיצר הרע וממלאך המות, הרי הם מחויבים להגיע למדרגתם. כפי שהיה בזמן מתן תורה, וכן יהיה גם לעת"ל כשיקוצו בכל מיני השעבודים שאין בהם תועלת ותוחלת ויצאו מגלות לגאולת עולם.

חירות בארבעה בנים

לפי הנ"ל שאין יציאה לחירות אלא בדבקות במדת האמת, ומתוך שהזמן המסוגל לכך הוא ליל פסח המאיר באור החירות, נראה לבאר את ארבעת הבנים הנזכרים בהגדה, הרומזים לד' מדרגות של יציאה לחרות. שהם ד' הבחנות והבנות בעבודת ה' בברור האמת, לפי סדר עולה מְמִטָּה לְמַעְלָה. **חכם:** הוא הגנאי שבסברת חכם בעיניו (משלי כו יב, פי' רבנו יונה שם ג ז). שבתחילה כל אדם חכם בעיני עצמו וסבור שהוא ראוי לכל הטוב שבעולם כעין רצון ל"חירות שקר". שמחשבה זו הנקראת בן חכם היא גלות הדעת בשקר גמור. כיון שהנשאר בה לעולם לא ילמד להגיע אל האמת. **רשע:** הוא כדאיתא בגמרא (נדה ל:) שמשביעין אותו וכו', ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע, עכ"ל. כלומר, שיציאה מן הגלות שבבחינת חכם בעיניו, היא התפכחות עד כדי הבנה שעל פי האמת הרי הוא כבן רשע. להיותו נהנה מן העולם כגזלן בלא תמורה כנאמר "גזול אביו ואמו" (גמ' ברכות לה:). אלא שאע"פ שמחשבה זו נכונה, עכ"ז אינה אלא בגדר גלות דהיינו הכנה לגאולה. **תם:** יציאה מגלות זו שבבחינת רשע, היא עבודת התיקון שבבחינת יעקב הנקרא איש תם. דהיינו עבודה תמה ונקיה מכל נגיעה ופניה בקיום תורה ומצוות, שהיא דרך קו האמצעי. שתכלית השלמות בעבודה זו היא בהגעה לחירות שבבחינת פקידת עיניים הנמצאת בבן הרביעי. **שאינו יודע לשאול:** היא מדרגת ה"חירות האמיתית", הגבוהה מכולן הנקראת בן שאינו יודע לשאול. [כעין דאיתא בהקדמת זוהר אות ז', דהא לעילא לית תמן שאלה]. שהזוכה בה אין לו עוד שום שאלות ותמיהות על הקב"ה, ואינו רואה במעשי ה' שום חובות כלל אלא הכל זכויות (סולם, בראשית ב אות קג). שהיא ראיית שלמות ההשגחה שאין בה שום חסרון או העדפה. כמבואר בהק' הסולם לסה"ז (סעיף כה), וזה לשונו: ומטבע פועל השלם שאינו פועל דבר מיותר, כעין שאומר בשיר היחוד, מכל מלאכתך דבר אחד לא שכחת לא החסרת ולא העדפת.

והגדת לבנך

בזה נראה לבאר את הפסוק "והגדת לְבָנְךָ ביום ההוא בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות יג ח), שאין הכוונה לומר זאת רק לאחרים. אלא תחילה יש לכל אדם לומר זאת לעצמו. ופירוש והגדת לבנך היינו, לְבִינְתְךָ (לבינה שבך). שיאמר ויזכיר לעצמו את האמת שביציאת מצרים, שהיא הזדמנות ליציאה לחירות מן השעבוד לשקר, אל הגאולה שיש בדבקות באמת.

סיכום

תמצית: מתוך שכל הגלויות למיניהם כרוכות בהכרח בשקר ותולדותיו, מובן שכל הגאולות [כלליות ופרטיות] כרוכות בהכרח בדבקות באמת. ששלבי הכרתה רמוזים בארבעה בנים שבהגדה. על כן יש לנצל את הארת החירות המאירה בליל פסח, ליציאת כל אדם לחרות רוחנית, מקטנות המוחין ומן השקר והדמיון שבשעבודו לכבלי עצמו [כדאיאת בתיקו"ז הנ"ל, שהחרות שבתורה היא גם מטפשותא], ע"י דבקות באמת שבתורה ובמצוות [ובחכמת האמת]. **משמעות הדברים** באופן מעשי היא: א', **קביעת האמת**. מאחר שהאמת האנושית משתנית כהתחלקות דעות בני אדם, ובסבות הזמן וכיו"ב, אין עצה לאדם המחפש את האמת אלא לדבוק באמת האלוקית השורשית הנצחית והיחידה. שהיא התורה החתומה בחותמו של הקב"ה שהוא אמת. ב', **התנהגות אמיתית**. לאחר שהאמת נקבעה בבחינת דעת, יש לאדם לכוון את התנהגותו בזמן חייו על פיה: בהתבוננות והבחנה בין עיקר וטפל, במעשים, במדות, בהתגברות על פיתויי העולם הגשמי, בהסתפקות במועט ההכרחי, בהבנת הזולת ועוד ועוד. שכל אלו הם ענפי עץ החיים הכלולים בחירות שעל הלוחות. ג', **אמת צרופה**. דהיינו המשך עלייה במדרגות האמת משנה לשנה [מלשון צרוף וזיקוק]. כמפורסם בשם הרה"ק ר' נפתלי מרופשיץ, שלכך מדפיסים הגדות חדשות בכל שנה וכו'.

אגב אורחא

א, להיות שקיימא לן כרבי יהושע שבחודש ניסן נברא העולם מבחינת מעשה [כדברי הגמרא מסכת ראש השנה דף יב ע"א, וכן פסקו בתוספות ד"ה כמאן, ר"ה דף כז ע"א, דברי רבנו תם (שם)]. ב, להיות שחטא אדם הראשון שסבב את הגלות הראשונה היה בחטה, כשיטת הזוהר שעץ הדעת חטה היה (בלק אות עז, עט, רע"מ עקב אות ל, כשיטת ר' יהודה בגמ' מסכת סנהדרין דף ע' תחי' ע"ב). **אפשר לומר** שזהו המרומז באיסור חמץ בפסח. לתקן את החימוץ שבאותו חטא. כלומר, להיות שבזמן חודש ניסן חטא אדם הראשון בעץ הדעת שהוא חטה, על כן נרמז היצר הרע בחמץ שהוא תפיחה וגאוה כעין הרצון לקבל שבאדם, שהתיקון לזה הוא בשמירת החטה, שהיא עיקר המזון, מהחמצה, דהיינו מצוות אכילת מצה. כדאיאת בזוהר **תצוה** (סולם אות נ, דפו"י ח"ב דף קפב ע"א), וזה לשונו: (ג): בוא וראה, כשיצאו ישראל ממצרים, יצאו מרשות שלהם, מרשות הסטרא אחרא, מרשות ההיא שנקרא חמץ, לחם רע. ע"כ נקרא עבודה זרה בשם חמץ. וזה הוא סוד יצר הרע, שהוא עבודה זרה, שנקרא גם כן שאור. וזה הוא יצר הרע [דא איהו יצר הרע]. שכך הוא יצר הרע באדם כמו שאור בעיסה. נכנס לאט לאט במעיו של האדם ואח"כ מתרבה בו, עד שכל הגוף מעורב בו. וזהו עבודה זרה, וע"כ כתוב, לא יהיה בך אל זר. אל זר ודאי. עכ"ל הסולם. [נ.ב. אל זר שבגופו של אדם הוא יצר הרע כדאיאת בגמרא מסכת שבת (דף קה ע"ב): כך אומנתו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד. אמר רבי אבין מאי קראה "לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר" (תהלים פא י). איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע, עכ"ל. עוד איתא בזוהר **תצוה** (סולם אות עז), שהנשמר באיסור חמץ ואכילת מצה יזכה בדין ביום ראש השנה.

אמרות בעל הסולם

[ליקוט מספריו]

[אדם ובהמה]: למין החי הרגש עצמי בלבד. מעלת האדם היא בהרגש זולתו. (הקדמה לספר הזוהר סעיף לז)

[אדם]: רק מין האדם המוכן על ידי הרגש זולתו, מסוגל לזכות בעבודתו להרגש אלוקי. (הקדמה לספר הזוהר סעיף לט)

[אויל]: הדבק ברצון לקבל לעצמו, המשילו הנביא לאויל המונח בין העלי למכתש. שמוצא לעצמו בזה טעם וקורת רוח, ודבק במקומו עם היותו מוכה מלמעלה ומלמטה, וחסר משניהם. (פרי

חכם ב', אגרת מד, עמ' קלט)

מקורות: משלי: כמ"ש "עיני האדם לא תשבענה: אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בַּעֲלֵי, לא תסור מעליו אולתו" (משלי כז כ-כב)

[אויל] כתוב במשלי "אִם תִּכְתֹּשׂ אֶת הָאוּיִל בַּמִּכְתֵּשׁ וְכוּ' לֹא תִסָּר מֵעַלְיוֹ אֲוִלְתּוֹ". ויש להקשות על דבקותו הנמרצת של הָאוּיִל תחת הַעֲלִי בַּמִּכְתֵּשׁ, עד שבשום אופן אינו פורש מְאוּלְתּוֹ, אף שרואה בעיניו אשר "לְאוּיִל יִהְרַג כְּעֵשׂ".

[אדון עולם]: "אדון עולם אשר מלך, בטרם כל יציר נברא". היינו שלא הייתה שום מציאות אחרת בעולם רק מציאותו, ממילא לא היה הפסק באחדותו ית'. "ולעת נעשה בחפצו כל", היינו שכבר נעשתה המציאות, שגם אני בתוכה, והרי אני מפסיק ח"ו באחדותו ית"ש. לכן העצה היעוצה "אזי מלך שמו נקרא". כלומר עלי להמליך אותו ית', ועל ידי זה לא אהיה למפסיק. (בעל הסולם בשם מורו הק' האדמו"ר מאיר שלום מקאלושין זצ"ל, כתבי הרמ"י וינשטוק)

[אדם והעולם]: חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, שהוא משום שכל בריות העולם נחוצים ליחיד, שהמה המפתחים ומכשירים את נטיותיו ומדותיו, עד שיוכשר ויעשה לכלי שרת לעבודתו יתברך. שכן מלכתחילה הוטבעו בו המדות שהוא משמש עמהן כלפי חבריו, רק משום תפקידן התכליתי. (הקדמה לתע"ס סעיף סח)

[מקורות: משנה מסכת סנהדרין (דף לז ע"א)]

[אורח] רק המרגיש בעולם הזה כאורת, יכול להיות אורח טוב האומר כל מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי. (הקדמה לספר הזוהר סעיף מ)

[אמונה] קדושת האמונה מזככת את העיניים של האדם שתהנינה מאורו ית', עד שהמאור שבתורה מחזירו למוטב. (הקדמה לתע"ס סעיף טו)

[אמונה] מחוסרי אמונה נמשלו בגמ' לעטלפים אשר לא יוכלו להסתכל באור היום, כי נהפך להם אור היום לחושך נורא יותר מחשכת ליל, כי אינם ניזונים אלא בחושך הלילה. כן מחוסרי האמונה, עיניהם מתעוורות כלפי אור ה', על כן נהפך להם האור לחושך, וסמא דחיי נהפך להם לסמא דמותא. (הקדמה לתע"ס סעיף טו)

[מקורות: משל התרנגול והעטלף (מסכת סנהדרין דף צח ע"ב): דרש רבי שמלאי. מאי דכתיב "הוי המתאווים את יום ה' למה זה לכם יום ה' הוא חושך ולא אור (עמוס ה' י"ח). משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפים לאור. אמר לו תרנגול לעטלף, אני מצפה לאורה שאורה שלי הוא. ואתה למה לך אורה. משל זה מובא גם בהק' לתע"ס (אות יג), וכן בספר פרי חכם ג' (מאמר השבת, עמ' ריז)]

[אמונה ובטחון] שיעור הבטחון הוא כגודל האמונה. (אור הבהיר ערך בטחון)

[אמונת חכמים]: הדבוקים בצדיק אמיתי, באמונת חכמים כראוי, יש תקוה שהצדיק יחזירם למוטב. שידריך אותם בתורתו ותפלתו, ויגיעם למקום תורה וחסמה. (פרי חכם ב', אגרת מב, עמ' קכט)

אין זאת אלא, שהאוויל מוצא לעצמו טעם גם בעת שבתו בתוך המדוכה, וכעין קורת רוח לו בזה. (פרי חכם ב', אגרת מד, עמ' קלח)

[ביאור: רומז לכל אדם לתקן כסלותו. כמ"ש "זה דרכם כסל למו". שהכסיל והאוויל כחד הם, כמ"ש "כסיל כאולתו". והדבק בדרכיו מבלי לתקנם הרי הוא "כסיל שונה באולתו". שעושה כן לסבת ההנאה וקורת הרוח שיש לו בה]

מקורות: משלי: אם תכתוש את האוויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו (משלי כז כב). כי לאוויל יהרג כעש ופתה תמית קנאה (איוב ה ב). ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו (משלי כו יא). אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו גם אתה: ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו (משלי כו ד ה). תהלים: ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו: זה דרכם כסל למו ואחריהם בפיהם ירצו סלה (תהלים מט יג ד).

[אור נפש, נפשי ישוב] בעת וברגע שהאדם מטהר את כלי הקבלה דבחינת ליבא [לב], תיכף נעשה ראוי לאורו ית', ההולך ושופע תמיד ואינו נפסק. ואור זה נקרא "נפש", על שם הנפשיה בכל האברים. אלא שבלא השגה בתורה ואור "רוח", אין לאור זה קיום כלל. שעל כן נקרא אדם זה "שובב", בשיעור הכתוב "נפשי ישובב". כמו נער קטן הנותן שתי ידיו בשק מלא דינרין, ומפזז ומכרכר, ואינו יודע מה לעשות בהם, שאינו יודע בצורתא דזוזי ובטיב מקח וממכר. אלא, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כמו שמסיים הפס' שם "ינחני במעגלי צדק למען שמו". פירוש, שמתוך זה יזכה לשמה. (פרי חכם ב' אגרת נג, עמ' קנט)

[מקורות: תהלים: נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו (תהלים נג ג)]

כל עולמו ולא השרה שכינתו אלא על הדין פסילוסא, על הדין קטיע לישנא. כן פירש"י (שם, ישעי' ו ח), את מי אשלח, להוכיח את ישראל. שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס, לפי שהיה כבד לשון, והוא נתנבא שנתים לפני הרעש. והיו ישראל אומרים הניח הקב"ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע לישנא כו' כדאיתא בפסיקתא. כן פירש"י גם בישעי' נ ה. זוהר כי תשא (סולם אות יד): עתידיה שפת אמת שתפון.]

[אמת ושקר] האמת חי וקים ואינו נחלש מכל מיני שקרים, אלא עוד מתחזקת על ידיהם. כמו שדה זרועה המתחזקת ע"י זבל ואשפות, וברכת השדה פרה ורבה על ידיהם ברצות השי"ת. (פרי חכם ב', אגרת לח, עמ' קיח-קיט)

[אמת ושקר]: "שפת אמת תיכון לעד, ועד ארגיעה לשון שקר" (משלי יב יח). כי לסוף אנשי האמת המה המנצחים. כי עמוס הנביא נשאר חי וקים לנצח נצחים, ומי שמע או ידע מהנעשה עם בעלי ריבו. כדאיתא בפסיקתא, שהיו מבזים אותו באמרם וכי לא היה להקב"ה על מי להשרות שכינתו אלא על פסילוסא זה. (פרי חכם ב', אגרת לח, עמ' קיח)

[מקורות: פסיקתא: כן איתא בפסיקתא דרב כהנא - פסקא טז אות ד: ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו וגו' (ישעי' ו ח) שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס. א"ר פנחס למה נקרא שמו עמוס שהיה פסילוס בלשונו אמרו הניח הקב"ה את

ב

שלה, שהיא האדמה, הגשם ואור השמש. (מתן תורה, מאמר החרות)

[ביטול ע"ז] אין עבודה זרה נבטלת אלא בעובדיה. היינו, שיש לו שייכות עמה. כי אי אפשר להכות את הרוח עם הגרזן אלא רוח המכה דוחה רוח, וברזל בברזל. (פרי חכם ב', אגרת כח, עמ' צח)

[ביאור: כדאיתא במשנה, עכו"ם מבטל ע"ז שלו ושל חברו, וישראל אין מבטל ע"ז של עכו"ם (מסכת ע"ז פרק ד, גמ' דף נב ע"ב). שכמו כן יש לצפות גם לביטול כל סוגי יצה"ר החדשים על ידי יוצריהם ומקימיהם. שכן, אין לך אדם מתקן מה שאין בו. כמבואר בהקדמה לספר הזוהר (סוף

[בחירה]: כל הבחירה שלנו, היא רק בין דרך יסורין לבין דרך תורה ומצות. שכאשר זוכים ומזדככים על ידי לימוד התורה וקיום המצוות, אין כל צורך בייסורים שיעשו זאת. (הקדמה לספר הזוהר סעיף טז, ספר מתן תורה מאמר מהות הדת ד"ה ב' דרכים).

[בחירה] בחירת הסביבה היא ממשלתו של האדם על עצמו לתועלת או לגנות, אשר בשבילה הוא ראוי לשכר או לעונש. כיון שלאחר שבחר את סביבתו הרי הוא מוטל בידיהם כחומר ביד היוצר. בדומה לחטה הנזרעת באדמה, שאין כוחותיה מתגלים בפועל, זולת על ידי הסביבה

[גאולה] המתגאה על חבירו נמצא אינו מרגיש אלא את עצמו ובטנו, ובה מתגשמים אצלו כלי הקבלה שלו עד להפכיות הצורה ופרודא. ועל כן אומר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור במדור אחד, כי נגרש מחמת זה ממדור הקדושה תיכף ומיד (פנים מסבירות ענף א' תחי' אות יא ד"ה ועם זה יבאר ענין ההתלבשות)

[גאולה] ענין הגאולה וביאת המשיח המקווה בב"א הוא ענין תכלית הגובה של שלימות ההשגה והדעה. כמ"ש כי כולם ידעו אותי מגדלם ועד קטנם. אלא שעם שלמות הדעת נשלמים גם הגופות, ובשלמות בני ישראל בדעת השלם יתגברו המעיינות התבונה והדעת גם מעבר לגבול ישראל וישקו לכל אומות העולם (הקדמה לספר פנים מאירות ומסבירות סעיף ד')

[גאולה] התגברות דעת השלם הוא ענין התפשטות מלכות המשיח אל כל האומות. לאפוקי מדעת המון עם גסי החומר, הדבוקים בשלימות כח האגרוף שעל כן נחקק בדמיונם שהתפשטות מלכות ישראל על האומות הוא במין שליטה הנוהג בגופים. שבגאוותם זו נדחו הם וכמותם ע"י חז"ל מקהל ה', באומרם כל המתגאה אומר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור במדור אחד. (הקדמה לספר פנים מאירות ומסבירות סעיף ד')

[גלות וגאולה] ידיעת הגלות היא סבת הגאולה (פרי חכם ב', אגרת י"ב עמ' נ"ו)

מקורות: כמ"ש לפני הגאולה ממצרים, ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה, וידע אלקים וגו'. (שמות ב' כ"ג-כ"ה)

סעיפים יב, טו, יז). עוד קמ"ל כאן ברוח המכה רוח, שחינוך רוח כל אדם יכול להיעשות רק על ידי רוח המחנך, ולא בהכאת הגוף כהכאת הסוס. שהגוף וכן החוטא בגוף, נידון בגוף. והרוח נתקן [ברוח]

[ברכה] בעל הבית בוצע ואורח מברך. אסור לאדם לשקר בעצמו שבעל הבית היינו הקב"ה נותן לו שלמות. אלא עליו להרגיש האמת כמו שהיא בדיוק נמרץ, ואף על פי כן לברך. אורח הוא מלשון וְהָרִיחוּ בִירָאת ה'. שכיון שמקבל מה שבעל הבית נתן לו בבציעה, נמצא מברך. ושיעור ברכתו שהוא כשיעור שמחתו במתנה, אפשרי רק בכוח הריחו ביראת ה' (פרי חכם ב', אגרת כב, עמ' עט, ועמ' פח)

מקורות: גמ': כעין הנזכר בגמ' לגבי משיח שנאמר בו וְהָרִיחוּ בִירָאת ה', ולא למראה עיניו ישפוט (ישעי' י"א ג'). שישפוט וידון על פי ריח יראת ה' שבאדם. היינו מוֹרֵחַ וְרֵאיוֹן, מריח ודן. (גמ' מסכת סנהדרין דף צ"ג ע"ב).

[ברכה] בעל הבית בוצע ואורח מברך. שאף על פי שבעל הבית בוצע, יש לאורח לברך על הפרוסה כמו על השלימה (פרי חכם ב', אגרת כב עמ' פח)

מקורות: אמר ריו"ח משום רשב"י, בעל הבית בוצע ואורח מברך (מסכת ברכות דף מו ע"א).

ביאור: בעל הבית הוא הקב"ה, שנדמה לאדם שאינו נותן לו אלא פרוסה. אורח בעולם הזה הוא האדם. כמ"ש בגמ' אורח טוב אומר כל שטרח בעל הבית בשבילי וכו', (ברכות דף נח ע"א). היינו, שמה שאמרו בגמ' בעה"ב בוצע ואורח מברך, היינו שיברך על הפרוסה כמו על השלימה. שבלא יראת שמים שמבין שהכל מידו ית' ולתועלתו, אינו יכול לעשות כן.]

בני היכלא לפסח – אמרות בעל הסולם

עג

זוכה לתשובה מעולם. ב', היא בחינת גם זו לטובה. דהיינו לא לבד שהרעות נעשו גורמים להטובה, אלא שהרעות עצמם נהפכו ונעשו טובות. באופן שהחובות נהפכו וקבלו צורות של זכות. (פירוש הסולם בראשית ב', סולם סעיף קג).

[גם זו לטובה] ב' דרכים בהבנת הייסורים הגשמיים והרוחניים. א', כל דעביד רחמנא לטב עביד. היינו שהם גורמים להטוב. שאחר שהאדם שב בתשובה הוא רואה בעיניו שלולא כל שסבל מכח שהיה משוקע בטבע הקבלה לעצמו לא היה

[ידויק, שהוא כנזכר בהקדמת ספר הזוהר, שהצדיקים מהפכים חושך לאור ומר למתוק; חשוכא לנהורא וטעמין מרירא למתקא. (הקסה"ז סולם אות נד)]

[דרך האמת] דרך האמת הוא קו דק מאוד, שבתחילתו צריכים שמירה מעולה שלא יטה לימין הקו או לשמאלו. כי הנוטה בתחילתו אפילו כחוט השערה, שוב לא יבא להיכלא דמלכא, גם כשאח"כ ילך ישר באמת. כי אינו דורך על הקו האמיתי. (פרי חכם ב', אגרת טז, עמ' סד)

[דרך הישר] הנוטה מדרך הישר גרוע מיושב בטל (פרי חכם ב', אגרת טז, עמ' סד)

[דביקות] טבע הרוחניות אשר הדבוק בה, מרגיש עצמו בבחינת אינו דבוק, ודואג ומהסס על זה, ועושה כל שימצא ידו בכוחו לזכות לדביקות. אמנם מי שאינו דבוק בה' מרגיש עצמו מסתפק ושבע, ואינו דואג כראוי כלל. כדרך שוטה שאינו מרגיש את חסרונו. (פרי חכם ב', אגרת מ"ו, עמ' קמג)

[דעת] דעת הפילוסופים מרה כצנן; העולם מר חשוך וקטן כצנן, למשוקעים בתוך קליפתו, שהיא כקליפת הגוף ורצונותיו לנפש. הבוקעים אותה זוכים לאור פקחת העינים, לראות בטוב הבריאה שבכל העולמות. (הקדמה לספר הזוהר סעיף מ)

בזמן העתיד לבוא. דהיינו אחר גמר הזדככות גופם בדרכה של תורה, שכדאים אז לאור הגדול ההוא גם בעולם הזה. כמ"ש חז"ל עולמך תראה בחיך].

[הרגש] ג' הרגשים: ג' הרגשים הם. הרגש עצמי, הרגש זולתו והרגש אלוקי. הרגש זולתו הוא תנאי מוקדם לכל זכייה בהרגש אלוקי. (הקדמה לספר הזוהר סעיף לט)

[הרגש] הרגש אלוקי: אין דרך לזכות להרגש אלוקי בלא תיקון הרגש זולתו (הקדמה לספר הזוהר סעיף לט)

[הרגש עצמי] נפש הבהמי אינו מרגיש טובת זולתו אף לא כחוט השערה. וכל שעושה משהו לזולתו הוא בדרך "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו". כלומר שלבו אומר לו כי סוף סוף תצמח לו טובה ממעשה ההוא. באופן שכל מה שהוא עושה, אינו אלא אך לעצמו בשביל האני שלו. (ספר הליקוטים, כת"י בעה"ס דף ד)

מקורות: קהלת: "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" (קהלת יא א').

[הסתר כפול] [קדימת רפואה להסתר כפול] ב' הסתרות הם בעולם. כמ"ש ואנכי אסתר אסתיר, דהיינו הסתר כפול, שהוא הסתר בתוך הסתר. האחד הוא, מיעוט הלבנה כמ"ש "מארות" בכתוב חסר. הסתר השני הוא, חטא אדם הראשון, כמ"ש שזרק בה זומא. ובמעשי בראשית הקדים הקב"ה רפואה למכה שנאמר "יהי אור, ויהי אור". דהיינו, שיהיה מספיק אור לב' הסתרות הנ"ל. שהוא אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבא [שבכל הדורות]. (פרי חכם ב', אגרת ל', עמ' קא)

[מקורות: זוהר בראשית א' (מאמר אור הגנוז, סולם אות שנ"א): כל הנאמר בו ויהי, הוא גם בעוה"ז וגם בעוה"ב. מוזכר בהק' לתע"ס סוף אות י. גמרא: אסתר מן התורה מנין. "ואנכי הסתר אסתיר" (וילך, דברים לא יח). שהוא הסתר בתוך הסתר (גמ' ומהרש"א, מסכת חולין דף קלט ע"ב). ביאור ב' ההסתרות: ספר שומר אמונים על הפס' הנ"ל, ובהקדמה לתע"ס סעיפים נא-נב]

[ביאור: היינו שלא זו בלבד שביציאה מהסתר הכפול לבחי' פקחת עיניים וגילוי פנים, זוכים לאור ה', אלא אף זו, שהאפשרות לכך בעוה"ז הוכנה מראש כהקדמת תרופה למכה. כן מבואר גם בהקדמה לתע"ס על הפס' יהי אור, שגניזת האור לצדיקים לעת"ל, פירושה הוא גם בעוה"ז

[זמן] הזמן קצר והמלאכה מרובה מאד במקום תורה. על כן יש לכל אחד למהר תיקון עצמו בפרוזדור טרם שיכנס לטרקלין. כי המנקה בגדיו לפני המלך לא ישיג כבוד. (פרי חכם ב', סוף אגרת כח, עמ' ק)

[זיעה] בזיעת אפך תאכל לחם: שבמקום נשמת החיים הקדום שנפח ה' באפו, נמצא עתה זיעה של חיים באפו. שאחר שחטא אדם ונמשך לאיבריו צורת גדלות הקבלה מחלל הפנוי, הוכרח האור להסתלק ממנו, ונתלה חיותו הזמנית בפת לחם. (הקדמה לספר פנים מאירות ומסבירות סוף סעיף יח, וסעיף כב)

[ביאור: בהמשך הדברים שם, ממשיל המחבר משל לאב שיש לו ב' בנים חולים וכו', הוא משל החמלה על הרשעים. כעין דברי המחבר כאן איתא גם בגמ'. רבי מאיר, היו שכניו הבריונים מצערים אותו הרבה. רצה לבקש עליהם רחמים שימותו. אמרה לו ברוריה אשתו הרי כתוב יתמו חטאים מן הארץ ולא חוטאים. אלא, בקש עליהם רחמים שישובו בתשובה. התפלל עליהם וחזרו בתשובה. (גמ' מסכת ברכות דף י ע"א). היינו כנ"ל, שאין לכעוס על הרשעים אלא לחמול ולבקש עליהם שישובו בתשובה]

[חסד] המצוות שבין אדם לחברו קודמות למצוות שבין אדם למקום. כי

[חיים] החי בתורה ומצוות, לא רק שזוכה ליהנות מחייו עצמו, עוד הוא שמח להוליד בנים ולהנחילם מהחיים הטובים הללו, כמ"ש "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". אמנם חיים בלי תורה, לא לבד שאין בהם הנאה לבעליהם, גם בבנים שמוליד אין לו נחת. שאיזו מתנה הוא מנחיל להם. (הקדמה לתע"ס סעיף ג)

[חמלה] אין לכעוס על הרשעים אלא לחמול עליהם, לא פחות משהאדם חומל על עצמו. כי אדרבה עליהם מתגברים הרחמים ביותר להיותם עשוקים באין מנחם ר"ל. (פרי חכם ב', אגרת מד, עמ' קלב)

בני היכלא לפסח – אמרות בעל הסולם

עו

בחינת אברהם. (בעל הסולם, כתבי הרמ"י וינשטוק).

[זוהר שלח (סולם אות ב): בהסתלקות אור חסד דאברהם, מיסד יצחק את המלכות שיניקתה משמאל].

[חשבון קבלה עצמית] **בחשבון קבלה עצמית שמשגי האדם**

בעולם. אפילו אם נניח שמשגי עשרים אחוז של תענוג בחייו לעומת שמונים אחוז יסורים, הרי כשנעמיד זה מול זה ישארו שישים אחוז יסורים ללא שום תמורה. אלא שכל זה הוא חשבון פרטי לאדם שעובד לשם עצמו. מה שאין כן בחשבון טובת הכלל מעבודת כל יחיד. שמייצר בעבודתו יותר ממה שמקבל לקיומו והנאתו. היינו, שבאם משתנה הכיון מקבלה להשפעה יכול היחיד להנות מכל מעשיו בלי יסורים מרובים. (פרי חכם א', סוף מאמר השלום בעולם, עמ' פ)

ההשפעה לחברו תביאהו להשפיע למקום (הקדמה לספר הזוהר סוף סעיף יט)

[ביאור: שמעשה החסד הוא בהכרח מעשה מבורר להשפיע, שעל ידה האדם מובטח בסופו להגיע למטרתו לעסוק לשמה, הקדמת ספר הזוהר, סולם סעיף קעה]

[חסד] **מצות גמילות חסדים שעושה האדם היא בהכרח מעשה מבורר**

להשפיע, שעל ידה נמצא האדם מתתקן לאט לאט עד שיוכל לעסוק בכל המצוות על מנת להשפיע. שהעוסק בחסד בטוח בסופו להגיע למטרתו לעסוק לשמה (הקדמת ספר הזוהר, סולם סעיף קעה).

[חסד] **גומל חסדים טובים.** גומל כלשון גמילה. אשר כפי שהאם מנסה

לגמול את בנה כאשר הוא מסוגל להאכיל את עצמו בכוחו, כן הוא באורות עליונים. המסתלקים בכדי לראות אם יוכל האדם ללכת בעצמו בעבודת ה' יתברך וזו היא

תפילתו שלמה. (פרי חכם ב', אגרת נד, עמ' קסא)

[יגיעה] **עיקר היגיעה נערכת על פי היותר מהרגילות.** בדומה לכזית אחרון שהוא המכריע את הסעודה לכדי שביעה. (פרי חכם ב', אגרת לז עמ' קיז)

[יאוש ותפילה] **אין מצב יותר מאושר בעולמו של האדם, אלא**

בשעה שמוצא עצמו כמיאוש מכחותיו עצמו. כלומר כי כבר יגע ועשה כל מה שמצוייר בכוחו לעשות ותרופה אין. כי אז ראוי לתפילה שלמה לעזרתו יתברך. שהרי יודע בבטחה שעבודתו עצמו לא תביא לו התועלת. וכל עוד שמרגיש איזה כוח עבודה מצד עבודה מצדו עצמו, אין

"עורי צפון", שהם עולות הבאים על מחשבות שהם בצפוני הלב. (זוהר ויקרא סולם אות קסג). עוד איתא בזוהר, שמשום שאדם חוטא ביצה"ר שהוא צפוני, כך שחיטת קרבן עולה בצפון, להצילו מאותו צפוני. (זוהר בהר סולם אות מ'). עוד איתא בזוהר, שכל אלהים אחרים כולם פגומים מצד צפון כמ"ש מצפון תפתח הרעה (זוהר אמור סולם אות לט)

[יצר הרע] דירת קבע של יצר הרע היא, בלב פנוי מתורה. אלא שהתורה וחכמה, דוחים את יצר הרע מן הלב לאט לאט. (פרי חכם ב', אגרת מג, עמ' קלא)

[יראה] "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם" וכו'. היינו בקשה קטנה כשיעור מה. על דרך פתחו לי פתח א' של תשובה כחודה של מחט. שאחר שנשלם בזה יכול הוא להיות בטוח שהשי"ת מצדו יגמור מלאכתו, כמ"ש ואני פותח לכם וכו'. (פרי חכם ב', אגרת כו, עמ' צג)

[ישועה] ישועת ה' בפקיחת עיניים: השגת השגחת שכר ועונש בבירור המוחלט, שהיא מדרגה א' של גילוי פנים, אינה באה לאדם, אלא על ידי ישועתו ית', שזוכה בפקיחת עיניים בתורה הקדושה, בהשגה נפלאה, ונעשה כמעייין המתגבר כר"מ (אבות ו א), עד שבכל מצוה שבתורה הקדושה, שכבר קיים אותה מתוך היגיעה מבחירתו, זוכה ורואה בה את שכר המצוה המיועד לו לעוה"ב. וכן את ההפסד הגדול שבעבירה. (הקדמה לתע"ס סעיף פג)

[ייחוס] כמפורסם מהרבי אלימלך זי"ע מליז'ענסק, שלא רצה בשום אופן לקבל תלמידים מיוחסים. פעם אחת בא לפניו הרב מרופשיץ זי"ע שיקבלו כתלמיד, וסירב הר"ר אלימלך לקבלו. גם כל כמה שהרבה בהפצרות ושפך את לבו בבכיות לא הועיל לו, והסירוב נותר במקומו. עד, שמרוב בכיות הופג ממנו כל ריח הייחוס, ואמר לפניו כלשון הזה: "וואס בין אײך שולדיג אז דער טאַטע מײנער אײז אַגרויטער ייִחוסן" [תרגום: מה אשמתי שאבי הוא יחסן גדול]. ולאחר שהכיר באמיתיות דבריו, אז קבלו. (פרי חכם ב', אגרת נא, עמ' קנד)

[יצה"ר] [צפון] [כינור דוד] כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד. כיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה. שפּל קול הוא חרדה ורעדה של איזו הכאה. וזה סוד כינור דוד שהיה מנגן מאליו. היינו, בלי חיבור שום נגיעה, זולת החרדה מרוח צפונית. שהיא מפני יצר הרע הנקרא צפוני, הצפון ועומד בלבו של אדם (פרי חכם ב', אגרת כה, עמ' פח)

מקורות: גמ': כנור היה תלוי וכו' (מסכת ברכות דף ג ע"ב, מסכת סנהדרין דף טז ע"א). עוד איתא בגמ', שבעה שמות יש ליצר הרע וכו', יואל קראו צפוני שנאמר "ואת הצפוני ארחיק מעליכם" (יואל ב כ), זה יצה"ר שצפון ועומד בלבו של אדם (גמ' מסכת סוכה דף נב ע"א). זוהר: כן איתא גם בזוהר, שמבאר הפס'

כ

זכות. כי בכל מקום שנותן עיניו הוא רואה אך טוב ורק שלימות, ואינו רואה במעשה הקב"ה שום חובות כלל אלא הכל זכיות. (פירוש הסולם, בראשית ב' אות קג).

[כף חובה] הדין את חברו לכף חובה הרי הוא מכניס עצמו להיכל חובה (ז"ח רות סולם אות רה : זוהר פקודי סולם אות תתפב-ג)

[כלל ופרט] אל תתמה על זה שאדם פרטי יגרום במעשיו מעלה או ירידה לכל העולם. כי זהו חוק ולא יעבור, אשר הכלל והפרט שוים כב' טפות מים. וכל שנוהג בכלל כולו נוהג גם בפרט, ואדרבה, הפרטים עושים את כל מה שבכלל כולו. (הקדמה לספר הזוהר, סעיף ס"ח).

[כף זכות] כף זכות והיכל זכות: המבין כי כל פועל ה' למענהו, דן עצמו ואת כל העולם לכף זכות, ואינו רואה במעשה הקב"ה שום חובות כלל, והרי הוא בהיכל הזכות בו מתהפכים כל חובות העולם לזכות. ברם, הסבור כי כל פועל ה' למעני ולהנאתי, ורוצה לבלוע עולם ומלואו לטובתו והנאתו ובוודאי שאינו רואה כן, הרי הוא דן את הקב"ה, את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה. (פירוש הסולם, בראשית ב' אות קג, היכל הזכות)

[כף זכות] הדין את זולתו לכף זכות מכניס עצמו להיכל הזכות, בו מתהפכים כל חובות העולם לזכות. וזה שאמרו חז"ל זכה, הכריע עצמו ואת העולם כולו לכף

מ

למשחית היותר נורא בין המשחיתים. שהרי כל מבלי עולם שנבראו ושעתידים להבראות אינם אלא מסוג האנשים של "מה בכך". דהיינו שעוסקים ומעסיקים את זולתם בדברים שאין בהם צורך. (מתן תורה, מאמר גילוי טפח).

[מדות] המדות הרוחניות בשום אופן לא יוכלו להיות טובות יותר מהמדות הגשמיות. (פרי חכם ב', אגרת כז, עמ' צד)

[מה בכך] דע ש"המה בכך", היינו האומרים מה בכך שעשיתי זה כיון שאין הפסד בדבר, נחשב בעיני החכמים

פחות פקח אחד בראשם, הרי הם בטוחים שילכו כולם בדרך הישר ולא יפלו בפחים ומכמורות. אבל אם יחסר להם אותו האחד, בלי ספק שיכשלו בכל דבר המוטל בדרך ויפלו כולם לבאר שחת. (הקדמה לספר הזוהר סעיף נז, אגרת תימן: כמו שינצל הסומא בהשענו על הפיקח וכו' כמו כן ראוי להמון וכו').

[מתנת ה'] צריכים לידע שמתנותיו של השי"ת מיוחדים ב"עולם שנה נפש". שצריך להיות "נפש" נבחר, ב"זמן" נבחר וב"מקום" נבחר. על כן כל הנדחה מהיכל המלך ושינה מקומו, נמצא נשתנים עליו גם השנה והנפש. ואז נמצא האדם במבוכה גדולה. (פרי חכם ב', אגרת נא, עמ' קנב)

[מוחא וליבא] ב' עבודות הן בזיכוך כלי הקבלה שבאדם. מוחא היינו טהרת המוח, וליבא היינו זיכוך רצונות הלב. שהעבודה היא להפך את כלי הקבלה שבשניהם על מנת להשפיע. (פרי חכם ב' אגרת נ"ג, עמ' קנז, קנט)

[מלחמת הרשות] מצוה היא מקום הקדושה. עבירה היא מקום הס"א. ורשות שאינה לא מצוה ולא עבירה, היא מקום המערכה שעליה נלחמים הקדושה והס"א. על כן העושה דברי רשות ואינו מייחדם לרשות הקדושה, נופל כל המקום הזה לרשות הס"א. והמתחזק במילי דרשותא, מחזיר הרשות לגבול הקדושה (פרי חכם ב', אגרת טו, עמ' סב).

[משל] אפילו שורה של אלף אנשים סומים ההולכים בדרך ויש להם

[נר מצוה ותורה אור] בדומה למי שיש לו נרות ואין לו אור להדליקם, שנמצא יושב בחושך. כן מי שיש בידו מצוות ואין בו תורה, הרי הוא יושב בחושך. כי התורה היא אור שבה מדליקין ומאירין את החושך שבגוף. (פרי חכם א', מאמר תורת הקבלה ומהותה, עמ' קנג)

[נקודת הלב] רצון הלב הוא כנקודה אמצעית שבגוף. עם ישראל הוא בבחינת לב בין האיברים. ירושלים היא לב כל הארצות. מכאן שתיקון הפרט משפיע על הכלל. (הקדמה לספר הזוהר סעיף מג, זוהר פנחס סולם אות קנב).

ס

"סולם" לעלות בו, ואז כל טוב העולם בידיך. אמנם אין "הסולם" מטרה כלפי עצמו: כי אם תנוח במדרגות הסולם ולא תכנס אל העליה, אז לא תושלם כונתך. כן הדבר בביאור שלי על הזוהר, כי לבאר דבריהם, העמוקים מכל עמוק, עד סופם. עוד לא נברא הביטוי לזה, אלא עשיתי על כל פנים בביאורי זה, דרך ומבוא לכל בן אדם שיוכל על ידו לעלות ולהעמיק ולהסתכל בספר הזוהר גופו, כי רק אז, תושלם כונתי בביאורי זה. עכ"ל בעה"ס]

[ספרים, משנתרבו המדפיסים] **ריבוי ספרים:** מעת שמלאכת הדפוס נתפשטה בעולם ונתמעט מחירו הגבוה של כל ספר, הנה עם זה הוכן הדרך גם למחברים בלתי אחראים למעשיהם לעשות ספרים ככל אות נפשם לפרנסה ולכבוד וכדומה, ואת עצם מעשה ידיהם אינם מביאים בחשבון ולפועל ידיהם לא יביטו כלל. (מתן תורה, מאמר עת לעשות)

[סבל] סבל העולם: כלל ייסורי העולם במלחמות ודאגות המחלישות את הגוף במחלות ומכאובים, הם בסבת הרצון לקבל לעצמו. (הקדמה לספר הזוהר סעיף יט)

[סבל] סבל העולם: בעת שכל בני העולם יסכימו יחד לבטל ולבער את הרצון לקבל לעצמם שבהם, ויחליפוהו ברצון להשפיע לחבריהם, יתבטלו כל הדאגות והמזיקים מן הארץ, וכל אחד יהיה בטוח בחיים בריאים ושלמים (הקדמה לספר הזוהר סעיף יט)

[סולם] הסולם המוצב ארצה עדיין פנוי הוא, באין עולה ומטפס עליו. שבמקום היום, אומרים כולם מחר. (פרי חכם ב', אגרת מו, עמ' קמד)

[ביאור: זה לשון בעל הסולם (הקדמה לספר הזוהר אות נ"ח): וקראתי הביאור בשם "הסולם" להורות, שתפקיד ביאורי הוא בתפקיד כל סולם, שאם יש לך עליה מלאה כל טוב, אינך חסר אלא

פ

אחרים על פני", כי המאמין שיש כוחות אחרים (על פני) זולת כח השי"ת, המכונה

[עבודה זרה] איתא בשם הבעש"ט על הפסוק "לא יהיה לך אלהים

חפצן לא שכחת ודבר אחד לא חסרת. לא החסרת ולא העדפת ודבר ריק בם לא פעלת. (פרי חכם ב', אגרת נה, עמ' קסה) מקורות: שיר היחוד ליל יום כיפור, ליום ו.

[עולם הבא ולעתיד לבא] מובא בזוהר בשם ספר הבהיר, ששאלו לר' רחימאי מאי עולם הבא ומאי לעתיד לבא, והשיב להם בעלמא דאתי ובא. כלומר שהשפע עומד לבא לפנינו. שכל המושג לנו ב"הוה", או ב"היה" [עבר], מוגדר בשם עולם הזה. וכל מה שעדיין לא השגנו, אלא שראוי לבא לנו ב"היה", דהיינו לאחר זמן, מוגדר בשם עולם הבא. אבל שניהם [עוה"ז ועוה"ב], מדברים במה שאדם משיג בעולם הזה. כי המובן של שחר הנשמה המקווה בעתיד, מוגדר בזוהר הנ"ל אך ורק במלה לעתיד לבא [לעת"ל]. כלומר שבטרום התיקון אין בני אדם שבעוה"ז מוכשרים כלל לקבלו אלא הנשמות המופשטות מגוף או לאחר גמר התיקון שאז עולם הזה יתעלה במעלה גדולה של עולם האצילות. (פרי חכם ב', אגרת נ"ה, עמ' קס"ד)

[ביאור: כלומר שפירוש עולם הבא הוא עלמא דאתי, היינו שבא לפנינו. מה שאין כן כשכתוב לעתיד לבא שהכוונה היא על מדרגה גבוהה יותר. המעיין במקורות דלהלן ימצא, א, כי אע"פ שבספר הבהיר שלפנינו ובהשמטות הזוהר נזכר השם ר' ברכיה, נקט בעל הסולם ר' רחומאי כל' האר"י בע"ח דלקמן [ובתע"ס ח"י לח-לט]. ב, שבעל הסולם ציין מקור הדברים מספר הזוהר בשם ספר הבהיר, שהוא צירוף מקור הנזכר בב' מ"מ בכהאר"י. (בארבע מאות שקל כסף, כתוב שהוא מהזוהר, ובע"ח כתב שהוא מספר הבהיר). ג, אע"פ שלכאורה אין לשון ספר הבהיר מבורר בפשיטות, עכ"ז כך מפרשו האר"י ז"ל, שעולם

"אלוקים", הרי זה עובד עבודה זרה. היינו שאין שום כוח מלבדו, ככוונת שם אלקים, תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם. (פרי חכם ב', אגרת נה, עמ' קסה, שו"ע אורח חיים סימן ה)

מקורות: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני": יתרו, שמות כ ג. ואתחנן, דברים ה ז.

[ביאור: ששלימות האמונה היא, שאין שום כוח בעולם מלבד הקב"ה. שכפי שהאדם יבין דבר זה על כוחותיו עצמו, שאין בכוח עצמו וכוח ידו כלום, אלא שכל כוחו וחיותו הם מהש"ת, כן יוכל להבין זאת על כל הכוחות שבעולם. שאין שום כוח מלבדו ית'. שבכל זה יובן קשר הפסוקים בדברי המחבר באגרת זו, "לא יהיה בך אל זר" (תהלים פא י), ו"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שמות כ ג, דברים ה ז). שתחילת העבודה זרה היא, "אל זר" שבגופו של אדם (מסכת שבת דף ק"ה ע"ב). להלן דברי הבעש"ט המובאים בשמו בספר מאור עיניים: מרגלא בפומיה דהרב בעל שם טוב נשמתו בגנזי מרומים זכותו יעמד לנו, על מה שכתוב "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים". תיכף כשסרתם מאת ה', מיד ועבדתם אלהים אחרים. כי זהו עיקר הדעת לידע שכל כחותיו וחיותו הוא מהבורא ברוך הוא שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכחות כולם, והוא יתברך מנענע כל הכחות שלו. ותיכף כשסר מדעת זה, נעשה עובד אלהים אחרים, כחות אחרים זולת הבורא ברוך הוא. שאין לו דעת זה שכל הכחות שלו הוא הבורא ברוך הוא (מאור עינים סוף פרשת ויגש, ריש פרשת שמות, וריש פרשת ראה, מובא בבעש"ט עה"ת פר' עקב אות [ס])

[עבודת ה'] עובד ה', באמונתו השלמה בשלמות הבורא ושלמות מעשיו אינו צריך לשום שינוי במערכת הגשמית. להיותה מסודרת בעין טובה (ויפה) ונפלאה, כמ"ש בשיר היחוד: "מכל

הבא. אמר להם, עולם שכבר בא. והדבר מובן עם הנ"ל שכתבתי, עכ"ל האר"י (ספר עץ חיים - שער טו סוף פרק ה. מובא בתע"ס ח"י, אות לח-לט).

מקורות: ספר הבהיר אות ק"ס. זוהר: השמטות מספר הזוהר (דפו"י דף רסה ע"א, מעלות הסולם אות שלד). זוהר בראשית א', מאמר אור הגנוז, סולם אות שנא-שנב, ("יהי אור ויהי אור", כל מה דאתמר ביה ויהי הוא בעלמא דין ובעלמא דאתי וכו', והוא טמיר לצדיקיא, לצדיק דייקא דכתיב אור זרוע לצדיק וכו'). **שער הגמול:** ספר שער הגמול להרמב"ן (בענין קיום הגוף בעולם הבא, אות קיא). **כתבי האר"י:** עץ חיים שער טו סוף פרק ה [מובא בתע"ס ח"י לח-לט]. ספר ארבע מאות שקל כסף, הוצ' ברנדוין דף נב טור ב'. כן מובאים דברי האר"י בעץ חיים הנ"ל, בפירוש שעת רצון על תיקו"ז, תיקון כב ד"ה והנה כל המוחין, ותיקון מ', ד"ה ממה דהוו בסטרא דמחשבה. **כתבי בעה"ס:** עוד בענין זה, לעיל בדיבור המתחיל אור הגנוז בעלמא דאתי בעוה"ז. פרי חכם ב', אגרת ל, עמ' קא. הקדמה לתע"ס סעיף י.

עצלות: סימן לעצלים היא העצבות, וסימן לזריזים הוא השמחה. (פרי חכם ב' אגרת כג עמ' פ)

[ביאור: עצבות העצל היא מהעדר יגיעה. היפך הכתוב: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא: תהילים קכח ב, פרקי אבות ד א]

הבא הוא עולם הנמשך ובא לפנינו, ולעתיד לבא היא בחינה גבוהה מזו. וזה לשון האר"י ז"ל: וז"ש בספר הזוהר כששאלוהו תלמידיו מאי עולם הבא, אמר להו עולם שכבר בא. פירוש, שכבר נמשך בה, ותמיד נמשך. פירוש, וזהו עלמא דאתי תדיר ואתמשך ברישיה דזעיר. אך בינה נקראת לעתיד לבא וכו' יעו"ש (ארבע מאות שקל כסף, הוצ' ברנדוין דף נב טור ב'). אמנם, מקור הזוהר המצוין בדבריו, הוא בהשמטות הזוהר (דפו"י דף רסה ע"א, מעלות הסולם אות שלד). **כן מפורש גם בספר עץ חיים,** וז"ל: וגם לסיבה זאת נקראת זאת תבונה ראשונה עולם הבא. והטעם כי הנקבות נקראות עולם, כמ"ש בזוהר ויחי (סולם אות תתי), על פסוק מן העולם ועד העולם. וזה התבונה נקרא עולם הבא, עלמא דאתי, לפי שהיא יורדת למטה ומתגלית תמיד. אבל בינה עליונה נשארת למעלה ואינה יורדת, לכן בינה נקראת לעתיד לבא. כי המוחין עליונים דז"א המלובשים בנה"י דבינה עליונה הם עתידין לבא אכ"כ כאשר יתגדל מעלתו ויהיה לו מוחין עליונים יותר מן בינה ולא מן התבונה, ואז יהיה לעת"ל. אבל מוחין דנצח הוד יסוד דתבונה, הם נמשכין בו תמיד ולעולם הם נמשכין ובאין. וזהו פירוש עולם הבא- עלמא דאתי, כי תמיד נמשך ובא. וזהו הפרש שיש בין עולם הבא ובין לעתיד לבא. כי זהו בתבונה זהו בבניה בבחי' הנצח הוד יסוד שבהם הנעשין מוחין דז"א. וזהו מ"ש בס' הבהיר ששאלו התלמידים לר' רחומאי מהו עולם

האחר, נמצאים כל ימיהם בהרגש כי הימים הראשונים היו טובים מאלה. (פרי חכם ב', אגרת מד, עמ' קלט)

*[פוחת והולך] מעלין בקודש ולא מורידין הוא סימן לקדושה. הפכי לו הוא, פוחת והולך. על כן, כל הדבקים בצד

פנימיותו הרי הוא גורם במעשיו להתגברות אומות העולם על ישראל. כמ"ש הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה. (הקדמה לספר הזוהר סעיף ס"ז).

[פתחו לי] פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט וכו'. אין פירוש פתח זה לכניסה ויציאה, אלא להכניס בו חוט לתפירה ולעבודה. שכפי ההשתוקקות לעבודת ה', כן יפתח פתח האולם שהוא כמ"ש "ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ". [מדרש שיהש"ר ה' ב', במדבר יד כא] (פרי חכם ב', אגרת טז עמ' סו)

מקורות: "אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה. כי לא בחכמה שאלת על זה" (קהלת ז י). גמ': מעלין בקודש ואין מורידין: מסכת ברכות כח ע"א, יומא כ ע"ב, ודף עג ע"א, מגילה כא ע"ב, הוריות יב ע"ב. זוהר: פר' תצוה סולם אות סג, פר' וילך סולם אות כח)

[פנימיות וחיצוניות] בהיות האדם מישראל מגביר ומכבד את בחינת פנימיותו שהיא בחינת ישראל שבו על חיצוניותו שהיא בחינת אומות העולם שבו, גורם במעשיו שכן יהיה גם בפנימי וחיצון דכללות העולם. ואם ח"ו להיפך, שמגביר ומחשיב את בחינת חיצוניותו על

ק

איתא בזוהר, ה' דהבראם היא ה' זעירא, באותיות זעירות (ז' לך לך סולם אות שפ"ד)

[קטטה] העוסק בתורה ומצוות שלא לשמה נמצא תמיד בקטטה עם הקב"ה. כי נדמה לו שהוא צדיק גמור ואינו מרגיש כלל בחסרונותיו, דהיינו שאינו מרגיש שכל עסקו בתורה ומצוות הוא שלא לשמה, והולך ומתרעם ח"ו על השי"ת שאין מטיבין עמו כמו שצריכין להטיב עם צדיק גמור. נמצא פוסח על ב' הסעיפים פעם הוא בשלום עמו ית' ופעם הוא במחלוקת ח"ו. (הקדמת ספר הזוהר, סולם סעיף קעה).

[קלקול] התגלות כל קלקול היא תשועה גדולה מן השמים, באפשרות שניתנה לאדם לתקנו (פרי חכם ב' אגרת א, עמ' יא)

[קבלת עול] לכך נברא העולם באות ה"א, שהיא אות קלה ושורש הבריאה. ללמדנו, שהמקבל עליו עול מלכות שמים בשלמות, אינו מוצא טורח בעבודת השי"ת. ועל כן יכול להיות דבוק בה' ביום ובלילה, באור ובחושך ולא יעצרנו הגשם וכדו'. (פרי חכם ב', אגרת יז, עמ' סח)

מקורות: מדרש: שנאמר בהבראם באות ה"א בראם. ולמה, מה האות ה"א אדם מוציאה מפיו בלא עמל ובלא יגיעה כן וכו', (מדרש שוחר טוב תהלים ס"ב, מסכת מנחות דף כ"ט ע"ב). פייט: כן נאמר בפיוט אקדמות אות ו-ז: באתא קלילא דלית בה מששותא; באות קלה שאין בה ממש-שהיא האות ה"א, זמין כל עבידתיה בהך יומי שתא; עשה כל עבודתו בימים ששה. מובא באגרת התשובה לבעל התניא. זוהר: איתא בזוהר, בה' בראם, שהיא ספירת מלכות ואות אחרונה שבשם הוי"ה, משום זה מלאה הארץ קניינין (תזריע, סולם אות י"ג). עוד

ר

בראיית הזולת. שמתוך נגעי עצמו אדם רואה כן בחברו על דרך שאמרו רז"ל, כל הפוסל פסול, ובמומו פוסל. (מסכת קידושין דף ע"ב). כען זה איתא בגמ', תניא מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלים את תועבותיה. אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובודק בתועבות וכו' (מסכת מגילה דף כה ע"ב). כן מובא בספר מאור עיניים (פר' חוקת) בשם הבעש"ט. שהצדיק הגמור שאין רע בקרבו אינו רואה שום רע על שום אדם. אך מי שרואה רע בחברו הוא כמו שמסתכל במראה. אם פניו מטונפים רואה גם כן במראה כך וכו'. כן מובא גם בספר בעש"ט עה"ת, פר' בראשית אות ככו-קכט.]

[ראיה] **אי אפשר לאדם לראות שום מדרגה ברבותיו מה שעדיין לא זכה בה בעצמו. כיוצא בזה אמרו ז"ל, אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה. ואפילו בחברו אי אפשר לראות מה שאינו ברשות עצמו.** (פרי חכם ב', אגרת מה, עמ' קמ-קמא).

[ביאור: המשותף לכל אלו הג' (מדרגת רבו, דעת רבו וכן דבר מה בחברו) היא, שכל ראייה ומדידה אינה אלא מתוך עצמות הרואה. שדבר פשוט הוא שאי אפשר לראות מדרגה רוחנית שאינו יודע מה היא. כן אי אפשר לעמוד על דעת רבו הבאה מקומה גבוהה משלו, אלא כאשר יגיע לנגיעה בקומה זו לכל הפחות מצד הזמן. כן הדבר

ש

מבחינים בכיסויים שלו. (אדרא רבא, סולם אות סעיף רצט) [שכר] כללות שכר הנשמה מכל המהלך הנורא של ירידתה והתלבשותה בגוף העכור הוא, הדבקות האמיתי אחר שהתפטרה מנהמא דכיסופא. כי כל קבלתה נהפך לכלי השפעה, ושוה צורתה ליוצרה. (פרי חכם ב', אגרת כד, עמ' פג-פד)

[שינוי] **אני ה' לא שנית: כמו שהאדם אינו מתפעל ואינו משתנה במשהו מחמת הכיסויים והלבושים שהוא מתעלם בהם, כי רק חבריו מתפעלים מהעלמתו או מהתגלותו, כך אלוקותו ית' אינו משתנה ואינו מתפעל ח"ו משהו מתוך אלו המדרגות והתיקונים והשמות שבזמן ומקום ושינוי מעשה שהנבראים**

לימוד תורה, ושעבוד הבריות, היינו מצוות שבין אדם לחברו. אמנם "כל פעל ה' למענהו" פעל, שגם חלק שעבוד הבריות צריך להיות במקום של מלך, לאוקמי שכינתא מעפרא. (פרי חכם ב', אגרת כה, עמ' צא)

[שעשועים] שעשועי הקב"ה עם כל אדם היא כמדת שעשועי האדם עם הקב"ה (פרי חכם ב', עמ' קו)

[שפלות] שפלות אמיתית היא שידע ויאמין, שכל הברואים הם "כחומר ביד היוצר, ברצותו מרחיב וברצותו מקצר". אמנם השפלי שפלים, היינו השפלים שמחפשים שפלות, הם גרועים מהגאות (גאווה) בעצמו. כי מי הוא שישבע על אבן שהיא אבן, בלא שיש הוה אמינא שהוא זהב. (פרי חכם ב', אגרת מד, עמ' קלב)

[ביאור: שאחר השוואת הצורה הרי היא יכולה לשוב למקור מחצבתה. כמבואר בזוהר על הפסוק הנאמר באסתר, בערב היא באה ובבקר שבה (זוהר פנחס סולם אות קמא). כעין זה מבואר בזוהר פרשת פקודי, על הפסוק הנאמר באסתר, ובזה הנערה באה אל המלך. שעל ידי ההתגברות על כל מיני תאוות יכולים כל נשמות ישראל להתדבק במלך, היינו בהקב"ה. (זוהר פקודי סולם אות תשמה-תשמז))

[שמחה] תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה וגו' ועבדת במצור ובמצוק וגו'. פירוש, כי בין כך ובין כך תעבוד. אלא החילוק הוא כי זה "בשמחה ומרב כל" היינו עבודה ברצון. וזה "במר ובמצוק" היינו עבודה שלא ברצון. (פרי חכם א', תחי' מאמר אחר וקדם, עמ' קא).

[מקורות: תורה: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל : ועבדת וגו' במצור ובמצוק אשר יציק לך". (כי תבא, דברים כח מז-נג)]

[שעבוד] התורה נחלקת לב' חלקים. שעבוד למקום, כתפילין שופר

ת

נמנעו משום מבקש. מחשבת האמונה, דרך הבטחון בה', או בקשות בתפילה. המותאמים לאדם דוקא במקומות הצרים והדחוקים. כי אפילו גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא. אשר על כן אין צורך לזה למוחין דגדלות. (פרי חכם ב', אגרת יז, עמ' סח)

[תורה] העוסק בתורה אפילו להנאת עצמו, מכל מקום על ידי המאור שבה ירגיש את הפחיתות והשחיתות הנוראה שיש בטבע הקבלה לעצמו. (פירוש הסולם, זוהר בראשית ב' אות קג).

[תחבולות] [ג' תחבולות] ג' תחבולות להתחבר לה' בכל עת שלא

הנשמה לחוץ, על שאין לה (כסף) כיסופין דהיינו השתוקקות, ואין לה עידון כלל. משפטים, סולם אות סט-עב]

[תחיה"מ] תחיית המתים בכלל בפרט ובפרטי פרטים: משמעות האמונה בתחיית המתים הכללית, היא הבנת עבודת הזיכון שבכל שתא אלפי שני. מלבד זאת היא הבנת משמעות עבודת הזיכון שבשבעים שנות חיי כל אדם, אשר היא משמעות עבודת ה' שבכל יום ויום. (הקדמה לספר הזוהר סעיף כה),

[תחיה"מ] הכופר בתחיה"מ הכללית, אפילו אם מודה בכל השאר, אינו מבין את תפקיד חייו, ואינו מבין את עבודת ה' שבכל יום ויום. (הקדמה לספר הזוהר סעיף כ"ה)

[תענוג] תענוג הדיקות בה' משיכח לגמרי את הגוף. בדרך משל כשאיש אחד עסוק בלהרויח סכום עצום, הרי הוא שוכח לגמרי מעסקי וצרכי הגוף (בעל הסולם ב' חשון תרצ"ג, כתבי הרמ"י וינשטוק)

[תענוג] הקבלה העצמית, אף על פי שמתוארת בצורות שונות, כגון רכוש, קניינים מחמדי הלב, העין, החיך וכדומה, הרי כל אלה מוגדרים רק בשם אחד: "תענוג". באופן שכל עיקר הקבלה לעצמו שאדם מתאוה, אין זה אלא שרוצה להתענג, והוא הרצון לקבל שבכל אחד.

(פרי חכם א', סוף מאמר השלום בעולם, עמ' פ)

[ביאור: מכיון שכוונת הבריאה היא להנות לבריותיו בדבקותם בו, הרי כל ביקוש תענוג לעצמו, נכלל בשינוי צורה. שהוא התהפכות הענג לנגע. כמבואר בזוהר על הפס' "אז תתענג על ה'"

מקורות: גמ'; בכל דרכיך דעהו אמר רבא אפילו לדבר עבירה. א"ר פפא היינו דאמרי אינשי, גם גנב הבא במחותרת קורא לה' וכו'. (מסכת ברכות דף סג ע"א בגירס' עין יעקב).

[תורה תבלין] רק התורה היא תבלין המיוחד לביטול ולהכנעת היצר הרע. והיינו שאמרו חז"ל המאור שבה היה מחזירו למוטב (פרי חכם א', מאמר תורת הקבלה ומהותה, עמ' קנג)

[מקורות: גמ': כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר הלא אם תטיב שאת ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר לפתח חטאת רובץ וכו' (גמ') מסכת קידושין דף ל ע"ב, בבא בתרא דף טז ע"א) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח כו' (שם, מסכת קידושין). מדרש: ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמרי כתיב (ירמיה טז) ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב (מדרש רבה איכה, הקדמה פסקה ב)

[תחבולות] [ג' תחבולות] ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: המונע עצמו מדבקות בהשי"ת באמונה, בטחון ותפילה, מוציא עצמו לרשות הרבים תחת שעבוד הבריות, באין כסף ושכר בעד טרחתו, אחר שעמל חנם, היינו בדברים בטלים. (פרי חכם ב', אגרת יז, עמ' סח)

[וכי ימכור איש וגו', אם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף (משפטים, שמות כא, יא). בזוהר פרשת משפטים (סולם אות סט-עב) מפרש את כל פרשת מכירת עבד עברי ואמה עבריה, על ירדת הנשמה לעולם ותפקידה בעולם הזה, יעוי"ש סולם אות י'. עוד מבאר שם הזוהר, שארה; הוא מזון הנמשך מכוח האמונה. כסותה, הוא שמירה ובטחון, ועונתה, משמע שהוא עת זמני התפילה. שבלא ג' אלה, נדחית

ואני אענה". אמנם כאשר האדם חושב את כל תפילותיו וכל התעוררותו, לכח עצמו, אזי בהתארכות הזמן שאינו רואה שום הסברת פנים ביותר מן השי"ת הוא עלול ח"ו לפול לייאוש. (פרי חכם ב', אגרת נא, עמ' קנג)

מקורות: נביאים: "והיה טרם יקראו ואני אענה. עוד הם מדברים ואני אשמע" (ישעיה פרק סה כד)

[תפילה] המרגיש געגועים יתרים בדיבורי תפילתו, ידע בשעת מעשה, שהשי"ת עוררו לזה ושומע אליו ביותר. כמ"ש "עוד הם מדברים ואני אשמע". כלומר ששיעור השמיעה של הקב"ה תלוי ממש בשיעור הגעגועים המתגלים בדיבורי התפילה. (פרי חכם ב', אגרת נא, עמ' קנג)

מקורות: נביאים: "והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע" (ישעיה' סה כד)

(ישעיה' נח יד), שענג הוא ראשי תיבות עדין נהר גן. דהיינו סדר המשכה מתוקן. שלישראל הוא ענג. אמנם לערב רב ולעובדי ע"ז, מתהפך הענג לנגע. (זוהר בראשית א', סולם אות רמח). כן מבואר בתחילת ספר מסילת ישרים להרמח"ל, וז"ל: יסוד החסידות ושורש העבודה וכו', והנה מה שהורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרכת לדבר הזה. אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות ד טז) העולם הזה דומה לפרוזדור וכו', עכ"ל]

[תפילה נכונה] כאשר יבין המתפלל וידע שההתעוררות לקרוא לה', היא מכוח קרבת הקב"ה אליו שעוררו להתפלל, יתקיים בו הכתוב "טרם יקראו